

MILITAIRE SPECTATOR

Niet-letaal militair optreden

- Mare liberum
- Counterinsurgency als antithese
- De campagne van kapitein Verberne
- Index

Schrijft u een gastcolumn in de Militaire Spectator?

De redactie van de *Militaire Spectator* daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven. De keuze van het thema is vrij, maar het moet wel passen binnen de formule van het blad. Voorwaarde voor plaatsing is dat de redactie uw boodschap relevant acht voor de lezers. Verder dient u uw verhaal in niet meer dan duizend woorden te vertellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon). De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur

GASTCOLUMN

De militair, de opdracht en het strafrecht

Wijziging van artikel 38 Wetboek van Militair Strafrecht

De militair, de opdracht en het strafrecht

Wijziging van artikel 38 Wetboek van Militair Strafrecht

In 1848 onderscheidde men de verpoging van het misdrijf strafbaar te maken bij misdrijven van de Conventie-afdeling 11 en misdrijven van de Conventie-afdeling 12 en misdrijven van de Conventie-afdeling 13. De wetgeving heeft een gewone rechtspraak voor misdrijven. De wetgeving van de Conventie-afdeling 11 en 12 is bedoeld voor misdrijven van de Conventie-afdeling 13. De wetgeving van de Conventie-afdeling 13 is bedoeld voor misdrijven van de Conventie-afdeling 11 en 12. De wetgeving van de Conventie-afdeling 11 en 12 is bedoeld voor misdrijven van de Conventie-afdeling 13. De wetgeving van de Conventie-afdeling 13 is bedoeld voor misdrijven van de Conventie-afdeling 11 en 12.

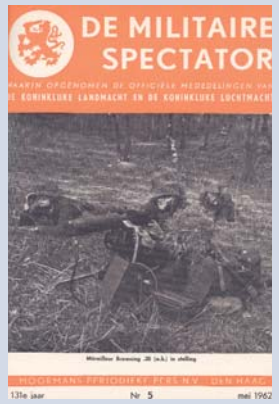
De wetgeving van de Conventie-afdeling 11 en 12 is bedoeld voor misdrijven van de Conventie-afdeling 13. De wetgeving van de Conventie-afdeling 13 is bedoeld voor misdrijven van de Conventie-afdeling 11 en 12. De wetgeving van de Conventie-afdeling 11 en 12 is bedoeld voor misdrijven van de Conventie-afdeling 13. De wetgeving van de Conventie-afdeling 13 is bedoeld voor misdrijven van de Conventie-afdeling 11 en 12.

De militair, de opdracht en het strafrecht

Wijziging van artikel 38 Wetboek van Militair Strafrecht

In 1848 onderscheidde men de verpoging van het misdrijf strafbaar te maken bij misdrijven van de Conventie-afdeling 11 en misdrijven van de Conventie-afdeling 12 en misdrijven van de Conventie-afdeling 13. De wetgeving heeft een gewone rechtspraak voor misdrijven. De wetgeving van de Conventie-afdeling 11 en 12 is bedoeld voor misdrijven van de Conventie-afdeling 13. De wetgeving van de Conventie-afdeling 13 is bedoeld voor misdrijven van de Conventie-afdeling 11 en 12. De wetgeving van de Conventie-afdeling 11 en 12 is bedoeld voor misdrijven van de Conventie-afdeling 13. De wetgeving van de Conventie-afdeling 13 is bedoeld voor misdrijven van de Conventie-afdeling 11 en 12.

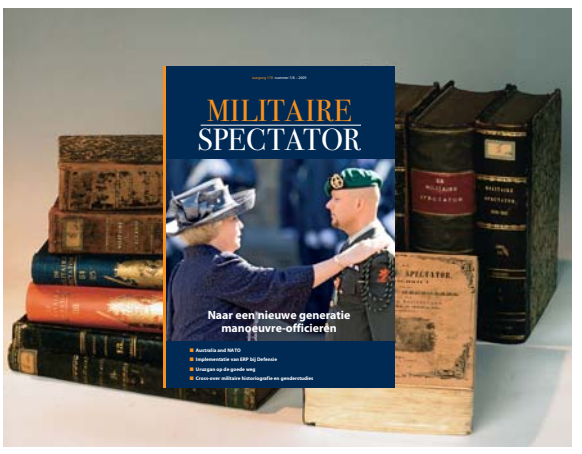
Alle artikelen uit de Militaire Spectator op DVD

Ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan van de *Militaire Spectator* zijn alle jaargangen van het militair-wetenschappelijk tijdschrift gedigitaliseerd. Alle artikelen, editorials, boekrecensies en columns zijn bijeengebracht op zes DVD's. De printbare PDF-bestanden op de DVD's zijn te doorzoeken met trefwoorden. Bij de DVD's hoort een boekje met zoektips.

Lezers van de *Militaire Spectator* kunnen de DVD-box bestellen door 17,50 euro over te maken naar bankrekeningnummer 514338997 ten name van *Militaire Spectator* in Den Haag. Graag vermelden 'bestelling DVD-box' en uw naam, adres en postcode.

De Militaire Spectator is sinds 1832 het militair-wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toegankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk. De Militaire Spectator stimuleert de gedachtevorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord. Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het verhogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden. Daarmee bevordert de Militaire Spectator ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

MILITAIR SPECTATOR

Naar een nieuwe generatie manoeuvre-officieren

- Actualiteit en D&T
- Opleidingen van 1947 tot nu toe
- Opleidingen op de grondslag
- Opleidingen van 1947 tot nu toe

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris en ledenadministratie

luitenant-kolonel Henk Sonius
T 070 -318 6930
E hc.sonius.01@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

De Militaire Spectator wordt ook verstuurd
op basis van rang/schaal. Adreswijzigingen
doorgeven bij de eigen personeelsdienst.

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof. em.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
T 071 - 542 18 30
E jmjbosch@xs4all.nl
kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
drs. P. Donker
kolonel MJD dr. P.A.L. Ducheine
luitenant-kolonel MPSD drs. J. Duel
cdre KLu F. Groen
drs. P.H. Kamphuis
kolonel KMar dr. J.A.J. Leijtens
brigade-generaal TS ir. R.G. Tieskens
luitenant-kolonel Marns drs.
A.J.E. Wagemaker MA
kapitein-luitenant ter zee mr. N.A. Woudstra

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
drs. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
F 070 - 316 51 99
E redactiemilitairespectator@mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij ten Brink

ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Amerikaanse militairen oefenen
met het niet-letale long range acoustic device
(Foto: Pennsylvania State University)

MILITAIRE SPECTATOR

646 Mare liberum

H.J.M. Saltzmann

Het spanningsveld tussen *mare liberum* en *mare clausum* heeft voor
Nederland militaire implicaties in zowel de Noordzee als het Caribisch
gebied.

**658 Kapitein Verbernes campagne voor een moderne
krijgsmacht**

C. Prince

De radicale opvattingen over de landmacht van kapitein Jacques
Verberne maakten tijdens de mobilisatie van 1914-1918 heftige
reacties los.

670 Niet-letaal militair optreden

J.B.J. Orbons

Crisisinterventies na de Koude Oorlog hebben het debat over
de haalbaarheid van niet-letale wapens in de militaire praktijk
aangewakkerd.

685 COIN als antithese

P.B.M.J. Pijpers

Counterinsurgency is een populair thema, maar ideeën die er mee
vereenzelvigd worden maken eerder deel uit van een *new generation*
warfare.

En verder:

Editoriaal	644
Tegenwicht	694
Andere ogen	696
Boeken	697
Summaries	

En nu zelf een stap verder zetten

Tenzij de wind plotseling uit een hele andere hoek gaat waaien zal er binnenkort een einde komen aan één van de moeilijkste en gevaarlijkste uitzendingen van de krijgsmacht sinds 1990: de missie in Uruzgan. Dat de eenheden wel enige tijd voor recuperatie kunnen gebruiken behoeft geen betoog.

Tijdens deze missie, maar natuurlijk ook al eerder, is een schat aan ervaringen opgedaan. Veel collega's hebben de moeite genomen om hun persoonlijke belevenissen te delen met de achterblijvers in Nederland. Ze zijn gewaardeerde sprekers geweest tijdens lezingen en symposia. Anderen hebben hun gedachten toevertrouwd aan het papier en ook in de *Militaire Spectator* hebben meerdere artikelen gestaan van auteurs die uitgezonden zijn geweest. Met name het aspect *counterinsurgency* heeft de laatste jaren veel pennen in beweging gebracht.

Al deze belevenissen zijn zeer waardevol en het is een goede zaak dat ze voor het nageslacht bewaard blijven. Maar we mogen het hier niet bij laten en zeker in de *Militaire Spectator* zal nu de vervolgstap moeten worden gezet. Ervaring is immers een uitstekende bron voor kennis, maar die stap gaat niet vanzelf. Tot nu toe zijn de lezingen en artikelen veelal beschrijvend van aard geweest, korte nabeschouwingen daargelaten. Die beschrijvingen zijn verhoudingsgewijs wel diepgaander dan de artikelen van journalisten in de media. De auteurs – de uitgezonden collega's – zijn immers geen toevallige passanten die iets bijzonders hebben meegeemaakt, maar ervaren officieren die de gebeurtenissen met een zekere kennis van zaken hebben aanschouwd. Door kennis en ervaring keken zij in het uitzendgebied gericht om zich heen

en dat maakt hun beschrijvingen zo waardevol. Zelfs al worden de belevenissen in de vorm van een persoonlijk dagboek aan ons verteld, dan nog is er een expert aan het woord.

Het verzamelen van data, van relevante feiten, is het begin van alle wetenschap, dus ook van de krijgswetenschap. In die zin is het dus heel essentieel dat onze collega's de moeite hebben genomen om hun bijzondere ervaringen in lezingen te verwerken of op te schrijven. Omgekeerd is het belangrijk dat de krijgsmacht hen daartoe in de gelegenheid heeft gesteld en ook op andere manieren probeert de opgedane kennis vast te houden. Dat is een waardevol begin, maar hoe nu verder?

De vervolgstap is het overgaan op een diepere analyse, de verwerking van deze data, niet alleen op het niveau van *lessons learned*, maar fundamentele. De uitgezonden eenheden hebben meer ervaring opgedaan dan het lopen van patrouilles en het uitzetten van wachtposten. Natuurlijk mogen die meer tactische lessen niet vergeten worden, maar de bijzondere missie naar Uruzgan levert de krijgsmacht ook andere kennis op.

De strijd in Afghanistan heeft de krijgsmacht weer in het middelpunt van het hedendaagse krijgswetenschappelijke debat geplaatst. Welke kant gaat de oorlogvoering op en wat betekent dat voor de samenstelling en uitrusting van de krijgsmacht? Net als bij de eerste uitzendingen naar Cambodja en voormalig Joegoslavië is de Nederlandse defensieorganisatie opnieuw geconfronteerd met de veranderende strijdwijze in het tijdperk na de Koude Oorlog. Ditmaal ging het om *counterinsurgency*,

hoewel sommigen dat woord aanvankelijk liever niet wilden horen. Op zich zou dat laatste alleen al een nader onderzoek rechtvaardigen. De redactie pleit derhalve voor een kritische reflectie op de missie in Uruzgan. Counterinsurgency was de kern van die missie en ook toonaangevende landen als de VS, Groot-Brittannië en Israël worstelen met dat type operaties. Ook is er sinds 2003 extreem veel gepubliceerd op dit terrein. Passen onze operationele ervaringen daarbinnen of zijn er belangrijke verschillen? Was de Nederlandse krijgsmacht achteraf gezien goed uitgerust om er aan te beginnen? Hoe verschillend was de Nederlandse aanpak in Uruzgan nu werkelijk met die van andere krijgsmachten? Moeten we fundamentele keuzes maken nu we deze ervaring achter de rug hebben of kunnen we alles bij het oude laten?

Lastige vragen, die soms ook politiek geladen zijn. In Nederland zijn we dan al gauw geneigd om zulke vragen uit de weg te gaan. Zo verklaarde de staatssecretaris van Defensie onlangs dat er geen behoefte is aan een nader onderzoek naar het gewelddadige gedrag van ex-militairen. En dat terwijl een rapport uit Groot-Brittannië uitwijst dat daar relatief veel veteranen na hun dienstverlating in de gevangenis belanden en dat er mogelijk een relatie is met geweld dat zij bij uitzending hebben ervaren. Natuurlijk zijn er verschillen tussen de twee krijgsmachten, maar alleen een gedegen onderzoek kan aantonen of dit in Nederland een ander beeld te zien geeft.

Een ander lastig probleem is de acceptatie van de uitkomsten binnen de eigen defensieorganisatie. Juist omdat de betrokkenen nog in de

organisatie werkzaam zijn en al snel het gevoel krijgen dat de onderzoekers te weinig oog hebben voor hun verhaal, stuiten die wetenschappers vaak op veel weerstand. Je moet er zelf bij geweest zijn om te kunnen en te mogen oordelen, is een in dit verband veelvuldig gemaakte opmerking. Wetenschappelijk is dat geen juist standpunt, maar menselijk gezien is het heel verklaarbaar. De valkuil waarin de krijgsmacht nu niet moet trappen is het onderzoek dan maar uit te besteden aan derden. Zeker in dit geval, waarin de expertise intern ruim aanwezig is en de organisatie er zelf ook het meeste baat bij kan hebben, zou uitbesteding niet verstandig zijn. De krijgsmacht moet dit zelf ter hand nemen. Het laatste kritische zelfonderzoek gaat over het operationele optreden in de meidagen van 1940. De daaruit voortvloeiende 'groene serie' boeken maakt de lezer heel duidelijk welke lessen er uit die vijf dagen getrokken kunnen worden.

Het zelfonderzoek naar Uruzgan hoeft natuurlijk niet dezelfde omvang en reikwijdte te hebben als het onderzoek naar de meidagen van 1940. De redactie wil er slechts mee aangeven dat er vroeger een zekere traditie op dit terrein was die nu weer in ere hersteld kan worden. Aan de andere kant mag een dergelijk onderzoek niet te veel de vrije loop worden gelaten. Een zekere sturing is, mede gezien het gerubriceerde karakter van een deel van de feiten, wel op zijn plaats.

Alle feiten en data zijn in huis, de expertise om ze te analyseren en te vergelijken zijn ook binnen de organisatie aanwezig. Nu kan en moet er een vervolgstap gezet worden. De vraag is dan: wie pakt deze handschoen op? ■

Mare liberum

Vierhonderd jaar later

De vrije handel op zee, geformuleerd door Hugo de Groot in *Mare liberum* (1609), was eeuwenlang het heersende principe. Nu, vierhonderd jaar later, lijkt het zinvoller dan ooit om in te gaan op enkele achtergronden van en ontwikkelingen in het internationale recht van de zee. Want wat is de weerslag daarvan op het Koninkrijk der Nederlanden, zowel op de Noordzee als in het Caribisch gebied?

In de twintigste eeuw zijn de belangen van kuststaten gaan prevaleren boven de belangen van zeevarende naties. In het spanningsveld tussen *mare liberum* en *mare clausum* moeten regels en uitzonderingen daarop zorgen voor een *modus vivendi*. Voor Defensie, in het bijzonder de marine, zijn de militaire implicaties van die *modus vivendi* belangrijk.

Mr. drs. H.J.M. Saltzmann*

De ontsnapping van de Nederlandse humanist en staatsman Hugo de Groot in een boekenkist uit slot Loevestein vormt één van de bekendste verhalen uit onze vaderlandse geschiedenis. Maar de aanleiding tot De Groots gevangenneming en veroordeling is veel minder bekend, evenals de betekenis die hij heeft gehad voor de geschiedenis van wetenschap en cultuur. Hugo de Groot (Grotius voor zijn geleerde vrienden), een uit Delft afkomstige regentzoon, onderscheidde zich al in zijn jonge jaren als een wonder van geleerdheid: hij schreef moeiteloos proza en poëzie in het Latijn en Grieks, werkte aan een geschiedenis van de Opstand tegen Spanje en maakte ook nog naam met rechtskundige studies over onder meer het zee- en oorlogsrecht. Daarnaast had hij uitgesproken ideeën over de inrichting van de staat en de verhouding tussen kerk en staat, die hij in geleerde verhandelingen nader toelichtte. Al snel werd Grotius een steun en toeverlaat van landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt, wiens beleid vooral gericht was op de behartiging van de belangen van de

Hollandse regentenstand. Oldenbarnevelt wilde de calvinistische predikanten dwingen tot een samengaan met een minder strenge geloofsrichting, het arminianisme of remonstrantisme, maar met deze politiek riep hij zoveel verzet op dat zich onder leiding van stadhouder Maurits een sterke coalitie vormde die in de zomer van 1618 een einde maakte aan het bewind van de rekkelijken. Tijdens een omstreden proces kreeg Grotius een levenslange gevangenisstraf opgelegd, maar in 1621 ontsnapte hij op vindingrijke wijze in een boekenkist.

Na zijn ontsnapping vestigde Grotius zich in Parijs. Hoewel zijn Hollandse carrière voorgoed gebroken was, bleef zijn ster in de geleerde wereld rijzen. Wijdvermaard werd de geleerde balling om zijn *De iure belli ac pacis*, een standaardwerk over het oorlogsrecht, dat hij opdroeg aan Lodewijk XIII, koning van Frankrijk. Tot een herstel van de betrekkingen met het vaderland Holland kwam het niet meer. In de zomer van 1634 trad Grotius in dienst van het koninkrijk Zweden, een protestantse macht, die in de Europese politiek een belangrijke rol vervulde. Van 1635 tot 1645 zou Grotius als

* De auteur is volkenrechtjurist en econoom, werkzaam bij de Defensie Materieel Organisatie. Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven.

ambassadeur van Zweden in Parijs verblijven. In deze periode verlegde hij zijn aandacht gaandeweg naar de theologie en de geschiedenis van de kerk; hij werd een bevlogen voorstander van de eenheid van de christelijke kerken en schreef om dit doel te verwezenlijken vele studies, die vooral van calvinistische zijde scherpe kritiek opriepen. Grotius overleed op 28 augustus 1645 in Rostock, op terugreis van een kort verblijf in Zweden.

Protectionisme versus vrije handel

Iberische claims

Het principe van de vrije handel op zee dat Hugo de Groot formuleerde was in 1609 een noviteit. In 1455 schreef paus Nicolaas V de *Romanus Pontifex*, waarmee Portugal de bevoegdheid verwierf om andere Europese mogendheden te weren uit de wateren die Portugese ontdekkingsreizigers verkend hadden.¹ Paus Alexander VI bepaalde na de ontdekking van Amerika in de *Inter caetera* (1493) dat alles ten westen van een bepaalde lijn (480 kilometer van de archipel Kaapverdië) toebehoorde aan Castilië, en alles ten oosten daarvan aan Portugal.² In het verdrag van Tordesillas (1494) stemde Castilië ermee in deze lijn naar het westen te verleggen (1770 kilometer van Kaapverdië). Hierdoor werd het later ontdekte Brazilië Portugees bezit.³

Deze demarcatielijn zorgde er ook voor dat de zeeën verdeeld werden tussen de Portugezen en de Castilianen (het principe van *mare clausum*). Verschillende andere Europese landen (de Nederlanden, Frankrijk en Engeland) verwierpen deze aanspraken later resoluut. Koning Frans I van Frankrijk merkte eens schamper op dat hij nooit de clausule in het testament van Adam had gezien, waarin zijn land zou zijn uitgesloten van alle rechten op delen van de Nieuwe Wereld.

In het verdrag van Tordesillas was de wereld verdeeld in een Castiliaans en een Portugees deel. Nadat Ferdinand Magellaan echter om de wereld was gevaren en een westelijke zeeroute naar de Molukken had gevonden, leverde dit problemen op. In de Atlantische Oceaan was de

Hugo de Groot

grens wel ongeveer duidelijk, maar waar deze in de Grote Oceaan lag was volledig onbekend. Dit was van belang omdat afhankelijk van de ligging van de grens zowel Castilië als Portugal aanspraak konden maken op de Specerijen-eilanden, zoals de Molukken bekend stonden. Gedurende enkele jaren bestreden Castiliaanse en Portugese kapiteins elkaar deze buit, tot het verdrag van Zaragoza in 1529 de kwestie regelde. De lijn van het verdrag van Tordesillas werd doorgetrokken door de Grote Oceaan ten oosten van de Molukken, die daarom Portugees werden. In ruil kreeg Castilië een geldelijke vergoeding. Overigens werd het verdrag van Zaragoza later geschonden door de Spaanse kolonisatie van de Filippijnen.

- 1 De originele Latijnse tekst en de Engelse vertaling zijn gepubliceerd in *European Treaties bearing on the History of the United States and its Dependencies to 1648* van Frances Gardiner Davenport (red.) (Washington, D.C., Carnegie Institution of Washington, 1917) resp. blz. 13-20 en 20-26. Zie ook <http://www.nativeweb.org/pages/legal/indig-romanus-pontifex.html>.
- 2 Ibid., resp. blz. 72-75 en 75-78. Zie ook <http://www.nativeweb.org/pages/legal/indig-inter-caetera.html>.
- 3 Het verdrag werd op 2 juli 1494 door Castilië en op 5 september 1494 door Portugal geratificeerd.

PORTRET DOOR MICHEL JANSZ. VAN MIERVELT 1631 - AFBEELDING RIJKSMUSEUM AMSTERDAM

Mare liberum

Toen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden als nieuwe zeemacht opkwam, wilden de Nederlanders ook delen in de lucratieve handel, vooral de specerijenhandel met Indië. In 1603 werd een Portugees schip, de *Santa Catarina*, bij de Straat van Malakka geënterd en in beslag genomen door admiraal Jacob van Heemskerck. Deze actie was zelfs in Nederland controversieel, maar de enorme buit bleek miljoenen waard en deed naar meer verlangen.⁴ De in 1602 opgerichte Vereenigde Oostindische Compagnie deed daarom een verzoek aan Hugo de Groot om een verhandeling te schrijven waarmee de inbeslagname gerechtvaardigd kon worden.

Hij stelde in deze verhandeling, *Mare liberum*, dat de Portugezen niet het alleenrecht hadden op de specerijenhandel met Indië, maar dat ook de Nederlanders handel met Indië mochten drijven. De Groot stelde dat de zee en de lucht vrij waren omdat geen enkel land ze zich kon toeëigenen (*occupatio*) en ze daarom ook niet onder de soevereiniteit van een bepaalde staat konden worden gebracht. Ook stelde hij dat het een algemeen goed was om de zeeën vrij voor iedereen te houden; het was voor alle naties een nadeel als de zeeën eigendom van bepaalde landen waren.⁵

Mare liberum was ook bedoeld om de onderhandelingspositie met Spanje te versterken. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden onderhandelde destijds met Spanje over het

Twaalfjarig Bestand tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Spanje claimde hierbij het alleenrecht op handel in West- en Oost-Indië en de geplande West-Indische Compagnie (WIC) mocht niet tot stand komen. De verhandeling van Hugo de Groot was bedoeld om deze claims te weerleggen. Bij het vredesoverleg in Antwerpen (1609) werd besloten de strijd tijdelijk te staken. De Republiek ontdeed het bestand door onder vreemde vlag handel te drijven met Zuid-Amerika. In 1621 werden de vijandelijkheden hervat. De oprichting van de WIC vond dan ook dat jaar plaats.⁶ De publicatie van *Mare liberum*, in maart 1609, kwam te laat om nog van grote invloed te kunnen zijn op de onderhandelingen over de wapenstilstand en het handelsgeschil. Het belang lag vooral in de volgende kwestie.

Mare clausum

Bij de verschijning van *Mare liberum* wonden Engelse rechtsgeleerden als William Welwod en John Selden zich op en publiceerden weerleggingen van De Groots stellingen.⁷ Welwod zag het *Mare liberum* van Hugo de Groot vooral als een poging om de grootschalige Nederlandse haringvisserij langs de kust van Schotland goed te praten. Volgens Welwod was dit de oorzaak dat de Schotse visserij langs de eigen oostkust geheel was ingestort. Hugo de Groot pareerde de kritiek in *Defensio capituli quinti Maris liberi oppugnati a Gulielmo Welwodo* (Verdediging van de vijf vrije oceanen, aangevallen door Willliam Welwod). In deze onvoltooide verhandeling klaagde Hugo de Groot dat Welwod hem verkeerd begrepen had.

Mare liberum was volgens hem niet bedoeld als argument dat alle zeeën vrij zouden moeten zijn om in te vissen, maar was er voornamelijk op gericht om Nederland toegang te geven tot de handel met Oost-Indië, dat tot die tijd was voorbehouden aan Portugal.

Rechtsgeleerde John Selden volgde in 1635 met zijn *Mare clausum* waarin hij voor de Engelsen het alleenrecht op de handel en visserij in de zeeën rond de Britse Eilanden opeiste. Selden schreef het werk zo'n zestien jaar eerder, maar koning Jacobus I van Engeland verbood publicatie om politieke redenen. In 1637 werd de HMS *Sovereign of the Seas* te water gelaten; de naam van dit oorlogsschip onderstreepte de claim

4 De Admiraliteit van Amsterdam confisqueerde de *Santa Catarina* op 4 september 1604.

5 *Mare liberum* werd in 1609 uitgegeven in Leiden door Elzevier. Pas veel later bleek het eigenlijk een los hoofdstuk te zijn van de verhandeling *De Indis* (over Indië). Deze verhandeling, geschreven in de periode 1604-1606, werd nooit uitgegeven. Het manuscript verdween en werd, nadat het in 1864 teruggevonden was, pas in 1868 gepubliceerd onder de titel *De iure praedae commentarius* (over het buitrecht).

6 De eerste WIC (1621-1674) was een geducht wapen in handen van de Staten-Generaal in de strijd tegen de Spanjaarden en de Portugezen. Nederland bezette tussen 1630 en 1640 Curaçao, Bonaire, Aruba, Sint-Maarten, Sint-Eustatius en Saba. De tweede WIC (1674-1791) concentreerde zich op het behoud van de voortgang van de handel en scheepvaart.

7 William Welwod, van origine Schot, schreef de eerste verhandeling over het recht van de zee in de Engelse taal, *The Sea Law of Scotland*, uitgegeven in 1590. In Engeland herschreef hij dat werk tot een nieuwe verhandeling, *An Abridgement of All Sea-Laws* (1613), dat ook een hoofdstuk bevatte waarin hij tegen het *Mare liberum* van Hugo de Groot argumenteerde. Dit hoofdstuk, *'Of the Community and Propriety of the Seas'*, werd later uitgebreid tot een volledig werk onder de naam *De dominio maris* (1615).

van de Engelse vorst op de zeggenschap over de zeeën. Sinds de achttiende eeuw ontwikkelde zich de regel dat het gebied van een staat zich nog drie zeemijlen in zee uitstrekt, de afstand van een kanonschot. Deze kanonschotregel was het geesteskind van Cornelis van Bijlkerhoek, die het beschreef in zijn *De dominio maris dissertatio* (1702).

Mare liberum in hedendaagse context

Het *mare liberum* bleef eeuwenlang het heersende principe van de internationale handel op zee. Nog in 1918, na de Eerste Wereldoorlog, herbevestigde de Amerikaanse president Woodrow Wilson in zijn Veertien Punten de absolute vrijheid van scheepvaart op zee, buiten de territoriale wateren, zowel in vredes- als in oorlogstijd (*absolute freedom of navigation upon the seas*).⁸ In de loop van de twintigste eeuw wilden veel landen deze grenzen verleggen vanwege natuurlijke hulpbronnen, visgronden en om milieubescherming te kunnen uitoefenen op zee. Tijdens de codificatieconferentie van de Volkenbond in Den Haag in 1930 werd geen overeenstemming bereikt. Verschillende landen begonnen eenzijdig hun soevereine rechten op de zee uit te breiden. Als antwoord daarop organiseerde de Verenigde Naties een aantal conferenties,⁹ resulterend in het VN-Zeerechtverdrag van 1982 waarmee (onder meer) de breedte van de territoriale wateren op 12 zeemijlen gesteld werd.

Vier zeerechtverdragen

Na voorbereidend werk door de *International Law Commission*¹⁰ werd begin 1958 in Genève de eerste VN-Zeerechtconferentie (UNCLOS I) gehouden. De conferentie moest niet slechts de juridische, maar ook de technische, biologische, economische en politieke aspecten in haar overwegingen betrekken. Omdat de destijds heersende volkenrechtelijke beginselen rond het zeerecht in de loop der eeuwen ontwikkeld waren door zeevarende landen – die voor een goed deel ook koloniale mogendheden waren – koesterden vele jonge staten wantrouwen ten aanzien van de in 1958 ondernomen codificatiepoging. De staten met een maritieme traditie beschouwden de vrijheid van de zee als

moeizaam bevochten en gevestigd volkenrecht, terwijl de jonggevoormde staten deze zelfde vrijheid veelal zagen als een recht dat vreemdelingen toestaat om tot dicht onder hun kusten de zee zonder enige compensatie van zijn natuurlijke rijkdommen te beroven.

De jonge staten beschouwden een poging voor een collectieve regeling van de breedte van de territoriale zee als een beknotting van hun soevereiniteit. In tegenstelling tot de traditionele opvatting omtrent de vrijheid van de zee, waarin het gemeenschappelijk belang van de zee als weg voor het wereldverkeer een centrale plaats inneemt, zag de conferentie zich door boven-

De Algemene Vergadering van de VN bijeen voor de eerste Zeerechtconferentie in 1958

genoemde omstandigheden geroept veeleer het belang van de kuststaat als uitgangspunt te nemen. Bij de uiteenlopende belangen op economisch gebied stond in het bijzonder de visserij centraal. Al de op de conferentie werk-

8 http://wwi.lib.byu.edu/index.php/President_Wilson%27s_Fourteen_Points.

9 De *United Nations Conference on the Law of the Sea* (UNCLOS I) is driemaal gehouden: in 1958, in 1960 en van 1973 tot 1982.

10 In het bijzonder door de Nederlandse rechtsgeleerde J.P.A. François (rapporteur van de ILC). Zie ook VN- document A/3159 (IX).

zame krachten en belangen dienden met elkaar te worden verzoend.¹¹

De eerste VN-Zeerechtconferentie resulteerde op 29 april 1958 in Genève in vier zeerechtverdragen over:

- de territoriale zee en de aansluitende zone;
- de volle zee;
- de visserij en de instandhouding van de levende rijkdommen van de volle zee;
- het continentale plat.

Nederland heeft deze vier zeerechtverdragen medio 1965 parlementair goedgekeurd en begin 1966 geratificeerd.¹²

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog eiste een groot aantal kuststaten bij eenzijdige maatregel een bredere strook van de zee voor zich op. In 1958 kwam tijdens UNCLOS I weliswaar het Verdrag van Genève inzake de territoriale zee en de aansluitende zone tot stand, maar het bleek niet mogelijk de breedte van de territoriale zee in dit verdrag vast te leggen. Ook tijdens de tweede VN-Zeerechtconferentie (UNCLOS II) in 1960 mislukte een poging daartoe. Na deze vergeefse pogingen zette de feitelijke ontwikkeling van de eenzijdige uitbreidingen zich voort, waarbij kuststaten in de meeste gevallen niet breder dan 12 zeemijlen gingen.¹³

Het punt van de verschillende territoriale aanspraken werd naar voren gebracht tijdens de tweeëntwintigste zitting van de Algemene Vergadering van de VN op 1 november 1967 door Arvid Pardo, ambassadeur van Malta.¹⁴ Zijn speech vormde de opmaat voor de derde VN-Zeerechtconferentie. De eenzijdige uitbreiding door kuststaten van hun rechtsmacht is ook na 1967 onverminderd doorgegaan. Deze

ontwikkeling is sterk bevorderd door UNCLOS III, die in 1973 van start ging.

Vrijheid van navigatie

De hiervoor aangehaalde aanspraken van Spanje, Portugal en Engeland kennen ook moderne varianten. Voorbeelden zijn eenzijdige uitbreiding van de territoriale zee tot 200 in plaats van de toegestane 12 zeemijlen, ongeoorloofde restricties op het recht van onschuldige doorvaart en het verbod op het houden van militaire oefeningen in de exclusieve economische zone. Het voeren van een gedoogbeleid is niet in het belang van zeevarende naties. Welke aanpak volgt de VS als voornaamste exponent hiervan? In 1979, nog tijdens de onderhandelingen over het Zeerechtverdrag, stelde president Carter formeel het *Freedom of Navigation Program* (FON) in. Het doel is tweeledig. Het FON beoogt enerzijds de mobiliteit van de Amerikaanse strijdkrachten te beschermen en anderzijds te voorkomen dat de excessieve uitbreidingen van territoriale jurisdictie door veronderstelde, stilzwijgende aanvaarding hun juridische basis in het internationale gewoonterecht zullen vinden. Daartoe zet de VS drie instrumenten in: diplomatieke protesten, bilateraal overleg en maritieme presentie om op niet provocerende wijze excessieve claims te betwisten. De VS wil ook in de eenentwintigste eeuw doorgaan met de bewaking van de vrijheid van navigatie op zee om schending van de eigen belangen te voorkomen. Het recht van de VS om de oceanen en zeeën te bevaren in het belang van de nationale en internationale vrede en veiligheid of economische belangen mag niet beperkt worden door excessieve claims die in strijd zijn met het internationale recht, met name het internationale recht van de zee.¹⁵ Hierbij zijn ook Nederland en andere landen gebaat.

Zeestraten

Het VN-Zeerechtverdrag bevat een nieuw regime van doorvaart en overvlucht uitgerikt voor alle soorten schepen, vliegtuigen en ladingen, met inbegrip van oorlogsschepen in de zeestraten. Het belang van de bepalingen is met name militair-strategisch. Het gaat hier om een regime dat een compromis vormt

11 Memorie van toelichting, Kamerstukken II, 7723 (R 425), nr. 3 (30 juli 1964).

12 Rijkswet van 7 juli 1965 (Stb. 1965, 343) houdende goedkeuring van de op 29 april 1958 te Genève tot stand gekomen zeerechtverdragen, met Protocol van facultatieve ondertekening inzake de verplichte beslechting van geschillen. Inwerkingtreding op 20 maart 1966 voor Nederland en de Nederlandse Antillen en op 1 januari 1986 voor Aruba.

13 Kamerstukken II, 17654, nr. 3 (29 oktober 1982).

14 http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/pardo_ga1967.pdf.

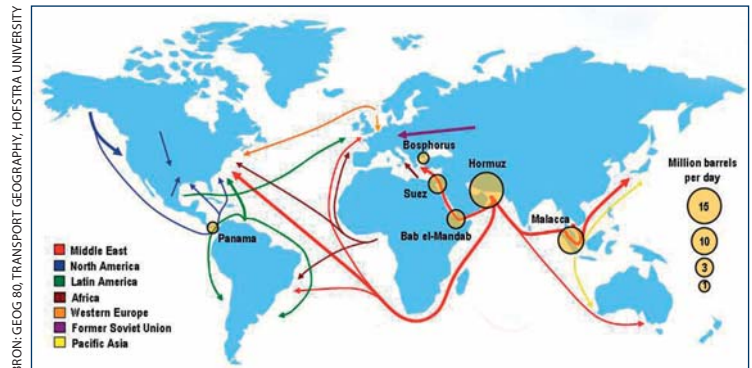
15 Zie P.J.J. van der Kruit, 'De VS als bewaker van de vrijheid van navigatie' in: *Marineblad*, maart 2008, blz. 22-25.

tussen het beginsel van onschuldige doorvaart door de territoriale zee en het beginsel van vrijheid van scheepvaart, dat op de volle zee van toepassing is. Dit was het resultaat van de wens van de VS en de toenmalige Sovjet-Unie om de onbelemmerde doorvaart van alle soorten oorlogsschepen te garanderen. Als gevolg van de uitbreiding van de territoriale zee werden ongeveer honderd zeestraten, waar van oudsher het beginsel van vrijheid van scheepvaart gold, territoriale zee van één of meerdere kuststaten.¹⁶ Volgens het VN-Zeerechtverdrag hoeven buitenlandse oorlogsschepen die in de territoriale zee het recht van onschuldige doorvaart wensen uit te oefenen vooraf geen notificatie te geven aan of toestemming te vragen van de kuststaat. Er zijn verschillen tussen de regimes van het recht van onschuldige doorvaart (*innocent passage*) in de territoriale zee en het recht van vrije doortocht (*transit passage*) door internationale zeestraten. Een van deze verschillen betreft de voorwaarden waaraan een onderzeeboot moet voldoen die het recht van onschuldige doorvaart of het recht van vrije doortocht uitoefent. In het laatste geval behoeft de onderzeeboot niet aan de oppervlakte te varen, noch zijn vlag te tonen.¹⁷

Het recht van vrije doortocht is niet alleen van militair, maar ook van economisch belang. Te denken valt aan de leveringszekerheid van energie. De aanvoer geschiedt deels over zee: dagelijks wordt circa veertig procent van de wereldolievoorziening door nauwe zeestraten als de Straat van Hormuz, Bab el-Mandeb, de Straat van Malakka en de Bosporus getransporteerd.¹⁸ Tezamen met het Suezkanaal en het Panamakanaal staan deze ook bekend als *world oil transit chokepoints*. Op en langs deze strategische aanvoerlijnen vormen lading en schepen een gewilde prooi voor piraten.¹⁹

VN-Zeerechtverdrag 1982

Na ruim acht jaar van onderhandelingen kwam op 10 december 1982 in Montego-Bay het Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee tot stand.²⁰ Het nieuwe Zeerechtverdrag omvatte in één totale verdrags tekst het oude en het nieuwe zeerecht. In het klassieke recht van de zee zoals vastgelegd in

Strategische aanvoerlijnen van olie over zee

de vier zeerechtverdragen van 1958 werd de zee in twee gebieden verdeeld: de territoriale zee en de volle zee. De overgang tussen beide gebieden was ook in het klassieke recht van de zee al geleidelijk: een visserijzone, aansluitende zone en continentaal plat. Nieuw in het VN-Zeerechtverdrag waren de afbakening van de territoriale zee, uitbreiding van de aansluitende zone, introductie van het principe van de exclusieve economische zone, afbakening van het continentaal plat en de introductie van een nieuw regime voor archipels en de diepzeebodem.

De indeling in zones is in belangrijke mate bepalend voor de wijze waarop de verschillende activiteiten op zee in het VN-Zeerechtverdrag zijn geregeld. Naarmate de activiteiten plaatsvinden in verder van de kust gelegen zones, des te minder zijn deze onderworpen aan de rechtsmacht van de kuststaat en des te meer berusten ze op internationale afspraken. Het afbakenen van zeegebieden is onder het VN-Zeerechtverdrag geen verplichting. Het continentale plat dat een staat toekomt maar niet is opgeëist, kan rechtens niet door andere

16 Memorie van toelichting, Kamerstukken II, 24433 (R 1549), nr. 3 (3 oktober 1995).

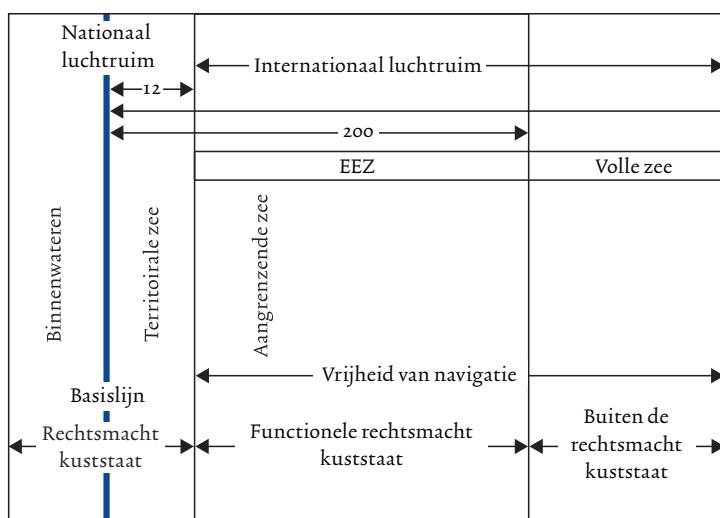
17 Kamerstukken II, 24433 (R1549), nr. 5 (23 februari 1996).

18 Kamerstukken II, 29023, nr. 26 (24 mei 2006).

19 Zie ook H.A. L'Honoré Naber en N.A. Woudstra, 'Zeeroverij: schending van de vrije zee' in: *Militaire Spectator* 178 (2009) (2) blz. 80-91.

20 Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee (Trb. 1983, 83 met Nederlandse tekst in Trb. 1984, 55 en laatstelijk gewijzigd Trb. 2009, 77), en Overeenkomst betreffende de uitvoering van Deel XI van het verdrag (Trb. 1994, 233), inwerkingtreding op 16 november 1994. Voor het Koninkrijk goedgekeurd bij Rijkswet van 26 juni 1996 (Stb. 1996, 357), voor Nederland geratificeerd op 28 juni 1996, inwerkingtreding op 28 juli 1996 (Trb. 1996, 272), voor de Nederlandse Antillen inwerkingtreding op 13 februari 2009. Zie ook memorie van toelichting, Kamerstukken II, 24433 (R 1549), nr. 3 (3 oktober 1995).

staten worden opgeëist. Zolang een exclusieve economische zone (EEZ) niet wordt ingesteld geldt het gebied voorbij de territoriale zee in beginsel nog als volle zee, met uitzondering van de rechten op het continentaal plat. Het afbakenen van een zeegebied komt in het algemeen aan de orde wanneer, als gevolg van de uitoefening van gebruiksrechten, behoefte aan duidelijkheid ontstaat waar dergelijke rechten kunnen worden uitgeoefend. In dat geval is overigens niet alleen afbakening in overleg met de betreffende buurstaten noodzakelijk, maar

Maritieme zones in internationaal recht (Illustratie uit P.J.J. van der Kruit, *Juridisch Handboek Commandant en Handboek Militair Recht*)

zal er ook daarop aansluitende wetgeving moeten komen die de uitoefening van deze gebruiksrechten naar nationaal recht mogelijk maakt.²¹ In de EEZ hebben alle staten het recht op vrijheid van scheepvaart en overvlucht alsmede op andere internationaal erkende – waaronder ook militaire – gebruiken van de zee. Uit het VN-Zeerechtverdrag volgt voorts dat de kuststaat in de EEZ slechts die bevoegdheden heeft die het verdrag uitdrukkelijk toekent.

Voor het overige is in de EEZ het regime van de volle zee van toepassing. Dit betekent dat in de EEZ militaire oefeningen mogelijk zijn.

Deze erkenning van de EEZ is een van de belangrijkste ontwikkelingen in het nieuwe zeerecht. Het creëert een drastische ongelijkheid, aangezien slechts weinig staten een volle 200-mijlszone kunnen claimen als gevolg van geografische omstandigheden. Ook voor het Koninkrijk is uitbreiding met de volle 200 zee-mijlen vanwege de geografische ligging van de drie rijkdelen niet mogelijk. Het Koninkrijk heeft in de onderhandelingen altijd geijverd om het internationaal gebied zo groot mogelijk te houden, maar de uitkomst in UNCLOS III is op dit punt duidelijk uitgevallen ten gunste van een gering aantal staten die ten volle van deze uitbreiding kunnen profiteren.²² Om optimaal gebruik te maken van de bevoegdheden die het VN-Zeerechtverdrag aan kuststaten toekent zijn voor het Koninkrijk (rijks)wetten aangenomen tot instelling en afbakening van daarin onderscheiden zones, en tot regulering van activiteiten in deze gebieden. Hierna ga ik in op de diverse Nederlandse maritieme zones op de Noordzee en in het Caribisch gebied.

Nederlandse maritieme zones op de Noordzee

De Noordzee is juridisch verdeeld in verschillende maritieme zones of rechtsmachtgebieden. Deze juridische zonering is gebaseerd op het internationale recht, zoals vervat in het VN-Zeerechtverdrag. Nederland is partij in dat verdrag en oefent net als de andere Noordzeekuststaten rechtsmacht uit over een deel van de Noordzee. Voor Nederland als kuststaat zijn de volgende maritieme zones momenteel van belang: de territoriale zee, de aansluitende zone en de exclusieve economische zone. Onder de exclusieve economische zone vallen tevens het Nederlandse deel van het continentaal plat onder de Noordzee (de zeebodem en ondergrond) en de Nederlandse visserijzone (alleen ingesteld voor visserijdoeleinden).²³ Alle Nederlandse wet- en regelgeving is automatisch van toepassing in de territoriale zee, voor zover niet specifiek anders is bepaald. In de overige zones gaat de Neder-

21 Kamerstukken II, 24433 (R1549), nr. 5 (23 februari 1996).

22 Memorie van toelichting, Kamerstukken II, 24433 (R 1549), nr. 3 (3 oktober 1995). Zie ook Kamerstukken II, 24433 (R1549), nr. 5 (23 februari 1996).

23 Rijkswet van 8 juni 1977, houdende machtiging tot instelling van een visserijzone (Stb. 1977, 345), inwerkingtreding op 2 juli 1977 en besluit van 23 november 1977, tot uitvoering van de artikelen 1, 2 en 3 van de Machtigingswet instelling visserijzone (Stb. 1977, 665), inwerkingtreding op 25 december 1977. Zie ook memorie van toelichting, Kamerstukken II, 14342 (R 1061), nr. 3 (18 januari 1977).

landse wetgever er in beginsel van uit dat Nederlandse wet- en regelgeving slechts van toepassing is als dat uitdrukkelijk is bepaald.²⁴

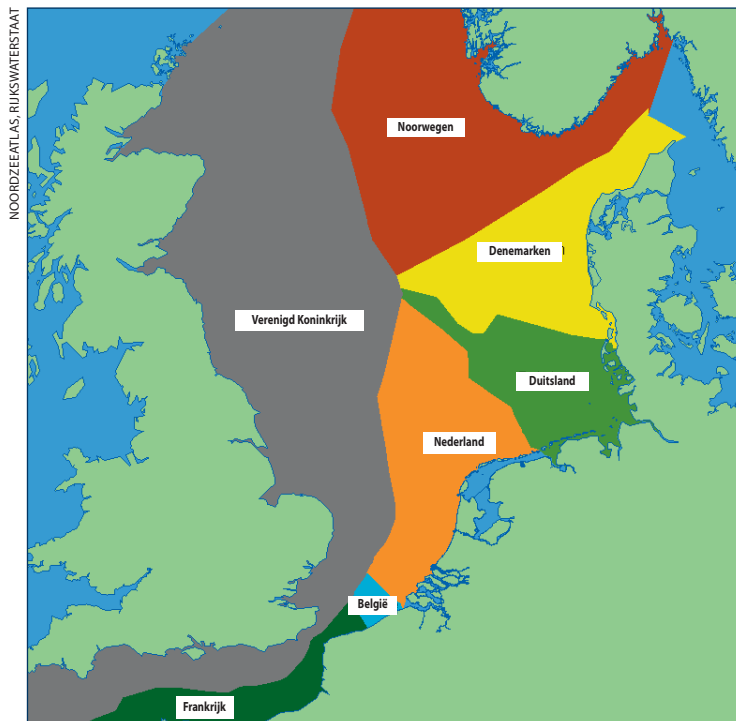
Territoriale zee

De Nederlandse territoriale zee strekt zich uit tot 12 zeemijlen gemeten vanaf de laagwaterlijn, zoals vastgesteld in de Wet grenzen Nederlandse territoriale zee.²⁵ Nederland geniet volledige soevereiniteit over de territoriale zee met als belangrijkste beperking het recht op onschuldige doorvaart (*innocent passage*) dat door schepen van alle staten kan worden uitgeoefend. De afbakening van de zeegebieden tussen Nederland en België heeft sinds de afscheiding van België een bewogen historie gekend door de bekende Wielingen-kwestie. De inwerkingtreding op 16 november 1994 van het VN-Zeerechtverdrag en de instelling van een exclusieve economische zone in de Noordzee maakten een definitieve regeling van de laterale afbakening van de zeegebieden van beide landen urgent. Op 29 mei 1996 bereikten Nederland en België overeenstemming over de zijwaartse afbakening, die op 1 januari 1999 in werking trad. Nederland verschilt met Duitsland van mening over de loop van de zee grens door de Eems vanaf de Dollard. De grens van de territoriale zee met Duitsland is vooralsnog niet vastgesteld. Eén van de moeilijkheden bij deze onderhandelingen was de Duitse wens om vanuit volle zee ongehinderd naar Duitse havens te varen.²⁶

Nederlands continentaal plat

Het Nederlandse deel van het continentaal plat (NCP) omvat het onder de Noordzee gelegen deel van de zeebodem en de ondergrond daarvan, gelegen buiten de Nederlandse territoriale zee. De buitengrens van het NCP is bepaald door grensverdragen die gesloten zijn met België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Anders dan in de territoriale zee bezit Nederland geen soevereiniteit over dit gebied als zodanig, maar slechts soevereine rechten voor de opsporing en winning van de natuurlijke (bodem)rijkdommen.

De verdeling van het continentaal plat tussen aangrenzende landen is internationaal geregeld.

Afbakening van EEZ en continentaal plat tussen de Noordzeestaten

Het Verdrag van Genève uit 1958 (UNCLOS I) bepaalt dat de landen zelf een onderling akkoord moeten bereiken. Lukt dat niet, dan wordt er een lijn getrokken waarvan elk punt op precies dezelfde afstand van de beide kusten ligt (de middellijn of equidistantielijn). Deze bepaling is lang een twistappel geweest tussen Nederland en Denemarken enerzijds en Duitsland anderzijds. Toepassing van de middellijnregel zou hebben betekend dat het Duitse deel volledig zou zijn ingesloten. Het Internationaal Gerechtshof gaf Duitsland in 1969 gelijk.²⁷

24 Voor een overzicht van toepasselijke Nederlandse wet- en regelgeving in en voorbij de territoriale zee wordt verwezen naar de Noordzee-atlas (uitgave IDON).

25 Wet van 9 januari 1985, houdende vaststelling van de grenzen van de territoriale zee van Nederland (Stb. 1985, 129), inwerkingtreding op 1 juni 1985. Zie ook memorie van toelichting, Kamerstukken II, 17654, nr. 3 (16 oktober 1997).

26 Kamerstukken II, 24433 (R1549), nr. 5 (23 februari 1996).

27 Uitspraak van het Internationaal Gerechtshof in *The North Sea Continental Shelf Cases* op 20 februari 1969 in de gecombineerde rechtsgeschillen tussen Duitsland enerzijds en Denemarken en Nederland anderzijds (ICJ Reports, 1969). De grens op het plat moet in onderlinge overeenstemming en met inachtneming van alle van belang zijnde omstandigheden worden getrokken, zodanig dat zoveel mogelijk aan elke staat alle gedeeltes van het plat worden gelaten die de natuurlijke voortzetting van zijn landgebied vormen, zonder inbreuk te maken op de natuurlijke voortzetting van het landgebied van de andere staat.

Sinds 1994 geldt het nieuwe zeerecht voor de afbakening van zee grenzen met buurstaten. Dit komt er kort gezegd op neer dat voor de territoriale zee in beginsel de middellijn moet worden aangehouden, en dat voor het continentaal plat en de exclusieve economische zone een billijke verdeling (*ex aequo et bono*) dient plaats te vinden. Daarbij vormt overigens de middellijn veelal het uitgangspunt, maar die wordt dan min of meer aangepast, al naar gelang de bijzondere geografische omstandigheden.

Exclusieve economische zone

Nederland claimt sinds 28 april 2000 een exclusieve economische zone.²⁸ De grens van de EEZ wordt aan de kustzijde gevormd door de 12-zeemijlengrens van de Nederlandse territoriale zee.

In verband met de nabijheid van de andere Noordzeekuststaten strekt de EEZ zich niet uit tot de maximale 200 zeemijlen zoals toegestaan onder het VN-Zeerechtverdrag.

De buitengrens van de EEZ komt overeen met de grens van het NCP die is vastgesteld in de genoemde grensverdragen met België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Het gebied is ongeveer 57.000 vierkante kilometer groot, dit staat gelijk aan ongeveer anderhalf keer het landoppervlak van Nederland.

De instelling van een EEZ heeft geen invloed op de mogelijkheden die andere landen hebben bij de uitvoering van hun marineoefeningen, ook niet wanneer daarbij met scheepsartillerie en met geleide of ongeleide projectielen wordt geoefend. Het is niet noodzakelijk, maar wel gebruikelijk, aan de scheepvaart kennis te geven van de genoemde oefeningen.²⁹

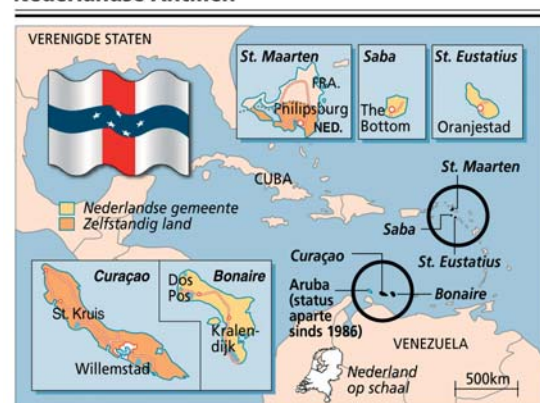
Aansluitende zone

Nederland claimt voorts sinds 1 september 2006 een aansluitende zone (*contiguous zone*).³⁰ Deze is gedefinieerd als het gebied buiten en grenzend aan de territoriale zee van het Koninkrijk dat zich niet verder uitstrekt dan 24 zeemijlen vanaf de basislijnen vanwaar de breedte van de territoriale zee wordt gemeten. De buitengrens van de aansluitende zone is op 14 juni 2006 vastgesteld. In deze zone kan Nederland toezicht uitoefenen om

- te voorkomen dat inbreuk wordt gemaakt op voorschriften inzake douane, belastingen, immigratie of volksgezondheid die binnen zijn grondgebied of territoriale zee van kracht zijn en
- een binnen zijn grondgebied of territoriale zee gemaakte inbreuk op genoemde voorschriften te bestraffen.

Dit extraterritoriaal optreden is enkel van toepassing indien het schip zich van of naar de territoriale wateren van de kuststaat begeeft. Een schip op doorvaart valt niet onder de bevoegdheid van de kuststaat. Kuststaten mogen een schip tot buiten de aansluitende zone achtervolgen indien een vermoeden bestaat dat het vaartuig voorschriften die in deze zone van de kuststaat gelden heeft geschonden. In de aansluitende zone kan derhalve alleen een achtervolging (*hot pursuit*) worden ingezet in het

Nederlandse Antillen

EILANDEN	INWONERS	VOERTAAL	OPP.	NIEUWE STATUS
Saba	1.400	Engels	13km ²	Nederlandse gemeente
St. Eustatius	2.500	Engels	21km ²	Nederlandse gemeente
St. Maarten	33.000	Engels	34km ²	Zelfstandig land
Bonaire	10.000	Papiaments	288km ²	Nederlandse gemeente
Curaçao	133.000	Papiaments	444km ²	Zelfstandig land

bron: worldfactbook / cbs

ANP INFOGRAPHIC

28 Rijkswet van 27 mei 1999 tot instelling van een exclusieve economische zone van het Koninkrijk (Stb. 1999, 281). Deze wet trad in werking bij besluit van 13 maart 2000 (Stb. 2000, 167). Zie ook Kamerstukken II, 25446 (R 1594), nr. 3 (5 juli 1997). Diverse staten in het Noordzeegebied gingen Nederland voor: Denemarken (1996), Duitsland (1994), IJsland (1979), Frankrijk (1977), Noorwegen (1977), Zweden (1993).

29 Zie de door Nederland bij de ratificatie van het VN-Zeerechtverdrag (Trb. 1996, 272) afgelegde verklaring met betrekking tot militaire oefeningen in de EEZ. Zie Kamerstukken II, 25446 (R 1594), nr. 5 (17 december 1998).

30 Rijkswet van 28 april 2005 tot instelling van een aansluitende zone van het Koninkrijk (Stb. 2005, 387). Deze wet trad bij besluit van 14 juni 2006 (Stb. 2006, 339) in werking op 1 september 2006. Zie ook memorie van toelichting, Kamerstukken II, 29533 (R 1758), nr. 3 (26 april 2004).

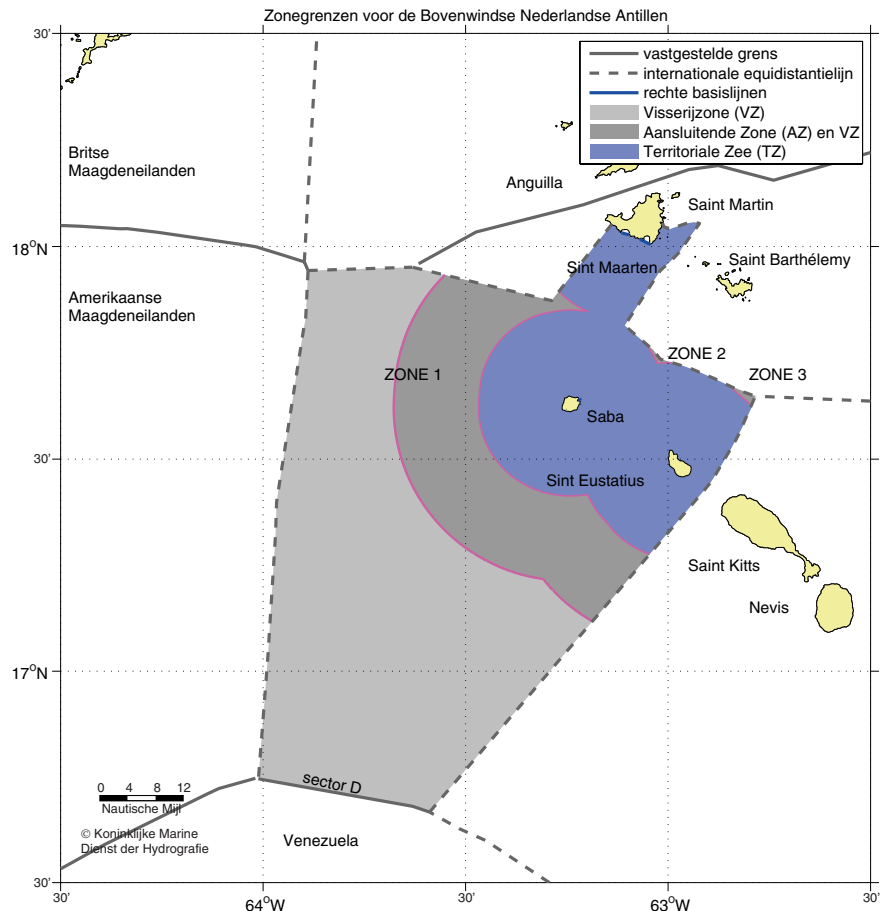
kader van de handhaving van genoemde voorschriften.

Nederlandse maritieme zones in het Caribisch gebied

Het Koninkrijk der Nederlanden omvat tevens de Nederlandse Antillen, bestaande uit de vijf eilandgebieden Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten (de zuidelijke helft van het gelijknamige eiland). Tot 1983 vormden Sint Maarten, Sint Eustatius en Saba één gebied, de Bovenwindse Eilanden. Ook Aruba was een eilandgebied totdat het in 1986 door de status aparte een apart land binnen het Koninkrijk der Nederlanden werd. De totale landoppervlakte van de Nederlandse Antillen en Aruba is 980 vierkante kilometer.³¹ Venezuela had de breedte van zijn territoriale zee in 1956 bij eenzijdige maatregel op 12 zeemijlen gebracht. In 1957 heeft het Koninkrijk, in overeenstemming met de destijds heersende opvatting, deze Venezolaanse claim van de hand gewezen. De beide landen kwamen na vijf onderhandelingsronden in 1978 een grensverdrag overeen.³²

Maritieme zonegrenzen

De Koninkrijksregering achtte de uitbreiding van de territoriale zee van het Koninkrijk in de Nederlandse Antillen tot 12 zeemijlen eind 1982 wenselijk, in het bijzonder met het oog op de veiligheid van de scheepvaart voor de kust van de Nederlandse Antillen en de bescherming van het zeemilieu.³³ De omvang van het gebied waarmee de territoriale zee werd uitgebreid bedroeg ruim 14.000 vierkante kilometer. De uitbreiding van de territoriale zee in de Nederlandse Antillen had geen gevolgen voor de taak en inzet van de Koninklijke marine, met dien verstande dat in het uitgebreide gedeelte van de territoriale zee de taak en inzet onverkort gehandhaafd bleven.³⁴ De uitbreiding van de territoriale zee van het Koninkrijk in de Neder-

landse Antillen is begin 1985 wettelijk vastgesteld en eind 1985 in werking getreden.³⁵ Deze Rijkswet heeft ook betrekking op Aruba, omdat deze in werking is getreden voordat dat eiland een status aparte binnen het Koninkrijk kreeg. In 1993 is een visserijzone ingesteld,³⁶ gebaseerd

31 Hiervan behoort 800 vierkante kilometer aan de Nederlandse Antillen en 180 vierkante kilometer aan Aruba.

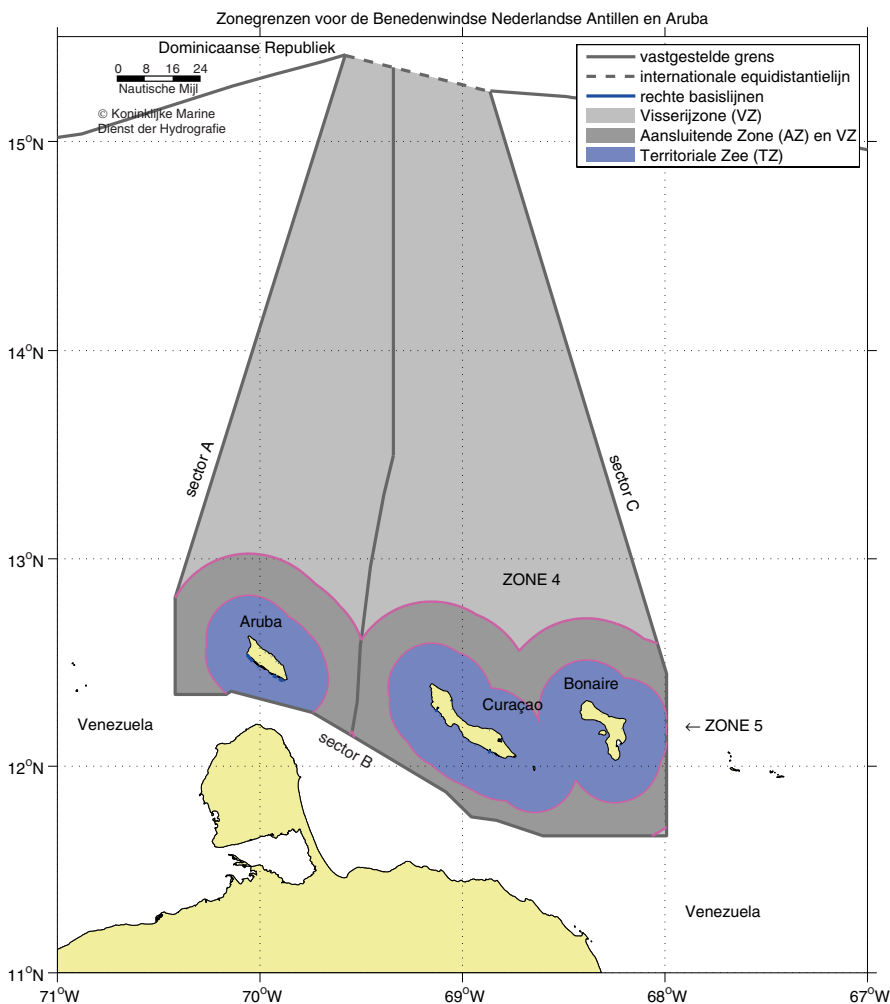
32 Grensverdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Venezuela (Trb. 1978, 61, laatst gewijzigd Trb. 1979, 11), (Stb. 1978, 630), inwerkingtreding voor Nederland en de Nederlandse Antillen op 15 december 1978, voor Aruba op 1 januari 1986. Zie ook memorie van toelichting, Kamerstukken II, 15117 (R 1101), nr. 3 (29 juli 1978).

33 Memorie van toelichting, Kamerstukken II, 17673 (R 1219), nr. 3 (25 november 1982).

34 Kamerstukken II, 17673 (R 1219), nr. 6 (11 mei 1984).

35 Rijkswet van 9 januari 1985, houdende uitbreiding van de territoriale zee van het Koninkrijk in de Nederlandse Antillen (Stb. 1985, 130) en Besluit van 23 oktober 1985, houdende uitvoering van artikel 1 van de Rijkswet uitbreiding van de territoriale zee van het Koninkrijk in de Nederlandse Antillen (Stb. 1985, 559), voor beide geldt inwerkingtreding op 1 december 1985 (Stb. 1985, 610).

36 Besluit van 6 juli 1993, houdende instelling van een visserijzone voor de Nederlandse Antillen en Aruba (Stb. 1993, 409), inwerkingtreding op 1 september 1993.

op de Machtigingswet instelling visserijzone uit 1977. De Nederlandse Antillen werkten begin 2008 aan een algemene maatregel van rijksbestuur op basis van de Rijkswet instelling exclusieve economische zone en aan de aanpassing van relevante wetgeving voor de instel-

ling van een EEZ voor de Nederlandse Antillen. Ook Aruba had te kennen gegeven een dergelijke zone te willen instellen. In afwachting van de instelling van een EEZ voor de Nederlandse Antillen en Aruba (een claim van circa 92.000 vierkante kilometer), blijft de visserijzone in stand op grond van het Visserijzonebesluit Nederlandse Antillen en Aruba.³⁷

Zoals hiervoor al aangegeven claimt Nederland sinds 1 september 2006 een aansluitende zone. De claim geldt onverkort ook voor de Nederlandse Antillen en Aruba.³⁸

Staatkundige wijzigingen

De zee grens tussen Curaçao en Aruba is eind 1985 bij wet vastgelegd.³⁹ In het kader van het proces naar de nieuwe staatkundige verhoudingen van het Koninkrijk is een Rijkswet in voorbereiding tot vaststelling van een zee grens tussen Curaçao en Bonaire en tussen Sint Maarten en Saba. De nieuwe zee grenzen betekenen een afbakening van de territoriale zee, de

aansluitende zone en de exclusieve economische zone. Een afbakening van de zee grens tussen Sint Maarten en Sint Eustatius is niet nodig, omdat de territoriale zee, aansluitende zone en exclusieve economische zone van beide eilandgebieden niet aan elkaar grenzen.⁴⁰ Overigens zijn diverse maritieme grenzen met buurstaten in het Caribische gebied nog altijd niet bepaald, bijvoorbeeld op het eiland Sint Maarten. Sinds 2007 geldt een verdrag over grenscontroles op de internationale luchthaven op het eiland, Princess Juliana International Airport, die zowel het Franse deel bedient als het deel dat behoort tot het Koninkrijk der Nederlanden.⁴¹ Frankrijk dringt aan op het tot stand brengen van een verdrag rond het bereiken van Sint Maarten vanaf zee.⁴²

37 Memorie van antwoord, Kamerstukken I, 30531 (R 1810), nr. C (25 januari 2008).

38 http://www.hydro.nl/zonegrens/nl/unclos_naa_nl.htm.

39 Rijkswet van 12 december 1985 tot vaststelling van een zee grens tussen de Nederlandse Antillen en Aruba (Stb. 1985, 664), inwerkingtreding op 1 januari 1986 (Stb. 1985, 665). Zie ook memorie van toelichting, Kamerstukken II, 19107 (R 1288), nr. 3 (9 augustus 1985).

40 Memorie van toelichting, Kamerstukken II, 32041 (R 1890), nr. 3 (31 augustus 2009).

41 Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Franse Republiek inzake personencontrole op de luchthavens van Sint Maarten (Trb. 1994, 144 en Trb. 2007, 121), inwerkingtreding op 1 augustus 2007. Zie ook toelichtende nota, Kamerstukken II, 24074 (R 1531), nr. 1 (20 januari 1995) en Stb. 2006, 541.

42 Handelingen I, 32-1499 (19 mei 2009).

Afsluiting

Het VN-Zeerechtverdrag beoogt een rechtsregime tot stand te brengen voor ongeveer 70 procent van het totale aardoppervlak. Belangrijker is evenwel dat de zee in toenemende mate een bron van voedsel, energie en grondstoffen is. De welvaartsbelangen zijn aanzienlijk en daarmee ook de veiligheidsbelangen. De belangen worden bedreigd door zeeroverij, illegale migratie, mensen- en drugs-smokkel, proliferatie van wapens, overbevissing, vervuiling, aanslagen op olieplatforms, windmolens, onderzeese kabels en pijpleidingen et cetera.

Ter bescherming van hun belangen implementeren kuststaten wet- en regelgeving in de maritieme zones en controleren zij de naleving ervan. De bestrijding en voorkoming van allerlei schadelijke activiteiten in de maritieme zones impliceert een toename van maritieme politieke taken laag in het geweldsspectrum. Het VN-Zeerechtverdrag biedt een ontoereikende juridische basis voor bestrijding en voorkoming van allerlei schadelijke activiteiten op volle zee. Om in deze leemte te voorzien is internationale samenwerking nodig. Daarbij gaat het niet alleen om de inzet van operationele maritieme capaciteiten hoog in het geweldsspectrum, maar ook om de volkenrechtelijke vastlegging van aanvullend benodigde interstatelijke afspraken.⁴³

De conclusie mag luiden dat door de succesvolle instelling en uitbreiding van maritieme zones kuststaten hun rechtsmacht over grote delen van de wereldzeeën uitoefenen. De vrijheid van scheepvaart en handel op zee is niet langer onbelemmerd, maar onderworpen aan restricties. Met de totstandkoming van het VN-Zeerechtverdrag is een einde gekomen aan het eeuwenoude mare liberum. ■

Literatuur

- Bijnkershoek, Cornelis van, *De dominio maris dissertatio* (1702).
- Clark, G.N. en Eysinga, W.J.M. van, *The Colonial Conferences between England and the Netherlands in 1613 and 1615*, deel I (Bibliotheca Visseriana, 1940).
- Clark, G.N. en Eysinga, W.J.M. van, *The Colonial Conferences between England and the Netherlands in 1613 and 1615*, deel II (Bibliotheca Visseriana, 1951).
- Freitas, Seraphin de, *De iusto imperio Lucitanorum asiatico adversus Grotii mare liberum* (1625)
- Groot, Hugo de, *Mare liberum sive de jure quod Batavis competit ad Indicana commercia dissertatio* (Leiden, Elzevier, 1609).
- Grotius, Hugo, *The freedom of the sea or the right which belongs to the Dutch to take part in the East Indian trade* (New York, vertaling Ralph van Deman Magoffin, 1916).
- Holk, L.E. van en Roelofsen, C.G. (red.), *Grotius Reader*, (Den Haag, T.M.C. Asser Instituut, 1983).
- Koers, A.W., *Het Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee; een samenvatting* (1983)
- Nellen, H.J.M., *Hugo de Groot. Een leven in strijd om de vrede, 1583-1645* (Amsterdam, Uitgeverij Balans, 2007).
- Selden, John, *Mare clausum seu de dominio maris* (1635).
- Welwod, William, *An Abridgement of All Sea-Lawes* (1613).
- Williams, G.L., (in samenwerking met W.H. Zeydel), *De jure praedae commentarius; Commentary on the law of prize and booty, a translation of the original manuscript of 1604* (New York, 1964).

43 Zie ook N.A. Woudstra, 'De Amerikaanse Cooperative Strategy for 21st Century Seapower', in *Militaire Spectator* 178 (2009) (2) blz. 312-322.

Kritisch op de eigen krijgsmacht

Kapitein Verbernes campagne voor een moderne krijgsmacht

Het enorme geweld van de Eerste Wereldoorlog maakte een diepe indruk op officieren van de Nederlandse krijgsmacht. Veel beroepsmilitairen vroegen zich af welke lessen de krijgsmacht moest trekken uit dit conflict. Kapitein J.P.J. Verberne was hierbij het meest uitgesproken: het neutrale Nederland moest de bestaande militaire organisatie radicaal omgooien. Hij pleitte tijdens de mobilisatie van 1914-1918 voor een alternatieve legerorganisatie, waarin het accent lag op moderne vuurkracht, vooral in de vorm van mitrailleurs. Tevens opende hij de aanval op diep verankerde instituties als het veldleger en de cavalerie. Wie was deze Verberne en waarom ontpopte hij zich als een fel criticus van het gevoerde legerbeleid?

C. Prince MA*

Jacques Verberne (1872-1955) was zijn hele carrière een productief publicist, die tientallen artikelen en opiniestukken schreef in zowel de militaire pers als de landelijke dagbladen. Opmerkelijk was de vrijheid die hij kreeg én nam bij het leveren van fundamentele kritiek op het defensiebeleid. Hij durfde, in modern jargon, *out of the box* te denken en streed voortdurend tegen de heersende opvattingen binnen de landmacht.

Tijdens de mobilisatie van 1914-1918 had Verberne een scherp oog voor de technologisering van de oorlogvoering aan het westelijk front. Hij concludeerde dat de Nederlandse landmacht in hoog tempo een inhaalslag moest maken, wilde er van haar een geloofwaardige afschrikking uitgaan.

Een mitrailleurspecialist

Verbernes campagne voor een snelle modernisering van de Nederlandse landmacht in de Eerste Wereldoorlog vloeide voort uit zijn vooroorlogse activiteiten. Geboren in 1872 in Hillegom, in een katholieke en militaire familie, was hij in 1889 begonnen aan de officiersopleiding in Breda. Na de eeuwwisseling raakte Verberne nauw betrokken bij de introductie van de mitrailleur in de Nederlandse landmacht en in 1910 kreeg hij, pas gepromoveerd tot kapitein, de leiding over een bereden mitrailleurafdeling.¹

Deze eenheden fungeerden als een 'mobile vuurkracht' van zware mitrailleurs (eerst zes, later acht Oostenrijkse *Schwarzloses*) die door paarden werden getrokken. Al vóór 1914 voerde Verberne

Verberne als commandant van het regiment Grenadiers, circa 1927

* Dit artikel is een bewerking van een afstudeerscriptie die de auteur onlangs heeft geschreven voor de masteropleiding militaire geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. De auteur dankt prof. dr. W. Klinkert voor het doorlezen van het manuscript en de familie Verberne voor haar bereidwilligheid materiaal uit haar familiearchief ter inzage te geven.

¹ Verberne had drie jaar lang, van 26 maart 1910 tot 29 maart 1913, de leiding over de tweede mitrailleurafdeling in Deventer. Daarna werd hij overgeplaatst naar de eerste mitrailleurafdeling, die in Leiderdorp en Oegstgeest gevestigd was. Over deze eenheid voerde hij tot 1 april 1915 het commando; daarna werden alle mitrailleurafdelingen ontbonden.

campagne voor de mitrailleur in de militaire vakpers, voornamelijk in de *Militaire Spectator*, maar ook in *Mavors*², het blad van de reserve-officieren. Naast artikelen over het tactisch gebruik deed hij op zeer levendige wijze verslag van zijn ervaringen tijdens cavalerieoefeningen. Zijn stelling was dat de mitrailleurafdeling een ideale combinatie vormde van vuurkracht en mobiliteit.³

De vooroorlogse publicaties van Verberne zijn een interessante combinatie van nieuwe en traditionele denkbeelden. Beroepshalve begreep hij dat de mitrailleur meer was dan een nieuwe technische ontwikkeling: het was een wapen dat de oorlogvoering ingrijpend zou veranderen. Tegelijkertijd bevond hij zich tot 1914 in een denkwereld waarin het offensief centraal stond in het doctrinaire denken. In de verwachte bewegingsoorlog zou de mitrailleurafdeling een grote meerwaarde hebben voor het veldleger, omdat ze als een soort brandweer kon bijspringen op bedreigde plaatsen in de frontlinie.

De tactische toekomst van de mitrailleur ontwikkelde zich echter in een andere richting. Tijdens de loopgravenoorlog van het westfront bleek de mitrailleur van meer nut voor een verdediger in gedekte opstelling dan voor een aanvaller. Door andere collega-specialisten, zoals eerste luitenant A. de Bruijn, was dit scherper voorzien. De Bruijn verweet Verberne in 1910 dat hij te weinig oog had voor het verschil tussen een vredesmanoeuvre en een echt slagveld:

*zeker, bij eene manoeuvre vliegt de mitrailleur-afdeeling wellicht van het eene einde van het terrein naar het andere. Maar hoe zal het in werkelijkheid gaan?*⁴

'Meer, veel meer mitrailleurs'

Waren de militaire discussies vóór de Eerste Wereldoorlog speculatief van karakter, de Europese oorlog die in augustus 1914 uitbrak gaf uitsluitsel over hoe een moderne oorlog er in de praktijk uitzag. De slachtingen die de mitrailleur aanrichtte bij de aanvallende infanterie maakten diepe indruk op de kapitein.

FOTO NINH

Schietoefeningen door artillerie met de zware 'Schwarzlose'-mitrailleur, legerplaats Oldebroek, 1915

Terwijl de strijdende legers in razend tempo mitrailleurs produceerden, kwamen er in het neutrale Nederland maar mondjesmaat mitrailleurs binnen.

Verberne maakte zich hier ernstig zorgen over. Hij intensiverde zijn vooroorlogse campagne om het publiek te overtuigen van het belang van de mitrailleur in de moderne oorlogvoering. Behalve de militaire vakpers schreef hij nu ook voor de landelijke dagbladen, omdat hij het noodzakelijk vond de Nederlandse bevolking te overtuigen van het belang van deze wapens.

De mitrailleur bleek een ideaal ondersteuningswapen te zijn voor de infanterie, waarbij de troepen tijdens gevechtshandelingen het wapen zelfstandig moesten inzetten. De introductie van lichte mitrailleurs in de Britse, Franse en Duitse legers vormde een belangrijke doorbraak omdat deze wapens, vanwege hun geringe gewicht, wel gebruikt konden worden in de voorste lijn.

Nederland kreeg in september 1915 de beschikking over een lichte *Lewis gun* toen een Brits

- 2 *Mavors: maandschrift voor officieren, van reserve, militia, landweer en weerbaarheid*; een militaire periodiek die tussen 1907 en 1941 verscheen.
- 3 C. Prince, *J.P.J. Verberne (1872-1955), mitrailleur-specialist, publicist en voorvechter van een alternatieve legerorganisatie* (Amsterdam, 2009) 21.
- 4 A. de Bruijn, 'Een en ander over het mitrailleurvraagstuk', *Orgaan der vereeniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap* (1910-11) 175.

FOTO NIMH

Cavalerie tijdens de mobilisatie, 1914-1918

vliegtuig dat was uitgerust met deze mitrailleur, werd geïnterneerd. Verberne was bijzonder gecharmeerd van de Britse Lewis en hij wilde dat Nederland op korte termijn zoveel mogelijk van deze ‘duivelsgietertjes’ zou aanschaffen. Om hier aandacht voor te vragen schreef hij in de *Militaire Spectator* artikelen met veelzeggende titels als ‘Meer, veel meer mitrailleurs’ en ‘Niet 10.000, maar 20.000 mitrailleurs’.⁵

De Lewis als ‘kern-wapen’

Tijdens de tweede helft van de mobilisatie zag Verberne in de Lewis het ‘kern-wapen’ van de ‘eigenaardige’ Nederlandse krijgsmacht waarvoor hij een solistische campagne voerde. Een modern leger, gespecialiseerd in de defensieve polderoorlog, was volgens hem de enige waarborg voor onze onafhankelijkheid.

Hij vond de Lewis ideaal voor een oorlog in het polderland, omdat de infanterie het lichte wapen relatief eenvoudig door het drassige

terrein kon verplaatsen. Aangezien de relatief goedkope Lewis ook nog eens meer vuurkracht kon ontwikkelen dan het ‘ouderwetse’ geweer was het een wapen dat we vandaag de dag een *force-multiplier* noemen.⁶

Halverwege de oorlog had ook de legerleiding het belang om lichte mitrailleurs aan te schaffen, onderkend. Maar voor een neutrale natie als Nederland was het moeilijk om op de internationale markt aan wapens te komen. De strijdende legers hadden een niet te stillen honger naar modern wapentuig en eisten alles op van hun eigen wapenindustrieën.

Nadat minister van Oorlog Nicolaas Bosboom in november 1916 bot ving bij een leveringsverzoek aan de Britten, kwam het besluit de Lewis-mitrailleurs dan maar zelf te produceren. In het najaar van 1917 werd Verberne voorzitter van een Lewis-commissie die dit proces moest coördineren. Tot zijn grote frustratie kwam deze commissie niet verder dan enkele succesvolle proeven; vanwege onverwachte productieproblemen kon de Nederlandse wapenindustrie tijdens de Eerste Wereldoorlog geen Lewis-mitrailleurs afleveren voor de troepen. Pas in oktober 1920 werd de eerste partij van 75 stuks afgeleverd.⁷

Hoewel de praktijk weerbarstig was, bleef Verberne actief campagne voeren voor een modernisering van het Nederlandse leger. Door de *Materialschlacht* aan het westelijk front was de oorlogvoering zo fundamenteel veranderd dat volgens de kapitein de hele legerorganisatie op de schop moest. De legerleiding was sinds de late negentiende eeuw in de ban van het ideaal van een ‘harmonische krijgsmacht’: een kopie op verkleinde schaal van de militaire organisaties van de omringende landen, Duitsland in het bijzonder.⁸

Na 1900 was er, in navolging van een bredere Europese ontwikkeling, ook binnen het Nederlandse leger toegenomen aandacht voor een meer offensieve rol voor het sterk uitgebreide veldleger.⁹ De loopgravenstrijd opende Verberne de ogen: het was onverantwoord aan deze vooroorlogse illusie vast te houden. Neder-

5 Verberne, ‘Meer, veel meer mitrailleurs’, *Militaire Spectator* 85 (1916) 742-745 en ‘Niet 10.000, maar 20.000’, *Militaire Spectator* 87 (1918) 243-244.

6 C. Prince, J.P.J. Verberne: *mitrailleur specialist*, 30.

7 B.J. Martens; G. de Vries, *Nederlandse vuurwapens. Landmacht, Marine en koloniale troepen* (De Bataafsche Leeuw, Amsterdam, 1993) 168.

8 H. Amersfoort, *Een harmonisch leger voor Nederland: oorlogsbeeld, strategie en operationele planning van het Nederlandse leger in het interbellum* (Nederlandse Defensie Academie, Breda, 2007).

9 W. Klinkert, *Het vaderland verdedigd: plannen en opvattingen over de verdediging van Nederland 1874-1914* (Sectie Militaire Geschiedenis, Den Haag, 1992) 407.

Proefinundatie tijdens de mobilisatie 1939-1940

land moest al het beschikbare geld besteden aan moderne wapens die de defensieve slagkracht verhoogden. Daarom riep hij in landelijke dagbladen en militaire vakbladen op zo snel mogelijk op grote schaal prikkeldraad, mitrailleurs, geschut, vliegtuigen aan te schaffen en eenheden wielrijders op te werken.¹⁰ Verberne geloofde duidelijk in de kracht van de herhaling: tot ver na de mobilisatie bleef hij hierop continu hameren.

Een 'actief-defensieve' landsverdediging

Met een modern uitgeruste krijgsmacht moest Nederland volgens Verberne een 'actief-defensieve' verdediging voeren in de polders, waarbij de basisstrategie defensief was, maar er wel voortdurend lokale tegenaanvallen werden uitgevoerd. Verberne greep terug op de oer-Hollandse kunst van het inunderen, omdat 'de huidige oorlog van techniek' dankzij de enorm toegenomen vuurkracht grote voordelen bood aan de defensieve partij. De succesvolle inundatie van de Belgen, in het najaar van 1914 aan de IJzer, liet zien dat in een ondergelopen

polderlandschap een hardnekkige, en langdurige verdediging mogelijk was.¹¹

Voor dat doel moesten de Nieuwe Hollandse Waterlinie worden gemoderniseerd en de kaden verbreed. Voorheen vormde het fortensstelsel de kern van dit verdedigingsstelsel, maar door de veel krachtiger geworden artillerie was dit geen optie meer. In plaats daarvan moesten zware mitrailleurs (Schwarzloses) en krombaangeschut (houwitsers) de grote watervlakten beheersen, terwijl direct achter de inundaties de infanterie bewapend met lichte mitrailleurs voor 'duizenden onuitdoofbare mitrailleurnesten' zorgden.¹²

Verbernes nadruk op een defensieve polderoorlog kwam voort uit zijn inschatting van de potentiële bedreigingen voor Nederland. Kleine

10 C. Prince, *J.P.J. Verberne*, 31.

11 De Belgen hadden in het najaar van 1914 een effectieve waterbarrière gecreëerd tussen Nieuwpoort en Diksmuide. Dit zogeheten IJzerfront hield de Duitsers de hele oorlog tegen en het achterliggende gebied was, samen met de omgeving rond Ieper, het enige stukje België dat niet bezet was.

12 Verberne, 'Onze Defensie-Millioenen', *De Nieuwe Eeuw: weekblad voor Katholiek Nederland* 20 juli 1918, 883.

FOTO NIMH

Kazemat op het Fort aan De Liede, circa 1915

landen als België, Servië en Roemenië waren met hun verouderde legerorganisatie allemaal door de Centralen onder de voet gelopen. Nederland moest zich eveneens instellen op een *worst case scenario*, dat wilde zeggen: een 'strategische overval', met als doel Nederland te veroveren. Vanwege de neutrale conventies kon hij het nooit hardop zeggen, maar een dergelijke aanval kon alleen door Duitsland worden uitgevoerd, niet alleen vanuit het oosten, maar ook vanuit het bezette België.

Bij een Duitse aanval was het zinloos om de veel sterkere tegenstander aan de grenzen op te vangen omdat een openlijke krachtmeting alleen maar op een catastrofale nederlaag kon uitlopen. Daarom moest stelselmatig op de Waterlinie worden teruggevallen, terwijl intussen de verdediging in de Vesting Holland op orde werd gebracht.¹³

Verberne, die als militair in hart en nieren uitging van puur krijgskundige overwegingen, impliceerde in zijn publicaties dat het zinloos was om de provincies buiten de Vesting Holland te verdedigen. Militair gezien was zijn nadruk

op een verdediging in het hart van het land misschien een realistische strategie, maar de keerzijde was dat de krijgsmacht als politiek apparaat aan waarde inboette. Voor de regering was de krijgsmacht vooral een politiek instrument dat de Nederlandse bereidheid symboliseerde om de neutraliteit te verdedigen.¹⁴ In haar optiek was het onacceptabel wanneer Nederland niet eens een poging zou ondernemen de oostelijke en zuidelijke grenzen voor langere tijd te verdedigen.

Aanval op de cavalerie

Een met modern materiaal uitgerust leger kon alleen worden gefinancierd door 'verouderde' Wapens als de cavalerie en de rijdende artillerie *rücksichtslos* weg te bezuinigen. De cavalerie was bij uitstek een luxewapen dat het kleine Nederland zich niet meer kon veroorloven. Het vasthouden aan cavalerie-eenheden omdat de grote mogelijkheden dat ook deden was, gezien de ontwikkelingen aan het westelijk front, onverantwoord:

Lezer, denk u even in de werkelijkheid. En steeds het gewone recept van buitenlandse voorbeelden, waarop ten ontziet het hier te lande niet te verdedigen bestaansrecht onlogisch wordt gegrond. Ik betoogde niet met mijn opstellen, dat cavalerie misschien elders niet nuttig gebezigd kan worden – doch dat ze voor onze landsverdediging, onze ligging, onze terreinen, onze omstandigheden, onze beurs overbodig is en alle vredesjaren opslokt de vele miljoenen die noodzakelijk zijn voor onontbeerlijke mitrailleurs, kanonnen, vliegtuigen, enz.¹⁵

De aloude verkenningstaak van de cavalerie kond veel beter worden uitgevoerd met moderne middelen als rijwielen en vliegtuigen. De Eerste Wereldoorlog betekende de doorbraak van de luchtverkenning en Verberne wilde zo veel mogelijk vliegtuigen in een nieuwe legerorganisatie. Op de grond waren rijwielen een veel goedkoper alternatief voor de cavalerie. Nederland kende een goed wegen-netwerk en bovendien konden wielrijders, in tegenstelling tot cavalerie-eenheden,

13 C. Prince, *J.P.J. Verberne*, 32.

14 P. Moeyes, *Buiten schot: Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog* (De Arbeiderspers, Amsterdam, 2001) 317-318.

15 Verberne, 'Onze legerorganisatie', *Militaire Spectator* 86 (1917) 829.

FOTO NIMH

Wielrijders, circa 1925

wel opereren in het open polderland omdat ze zich snel over de wegen konden verplaatsen en veel minder zichtbaar waren voor de vijand. Verder was een dure vredesorganisatie niet nodig, want rijwielen behoeven 'geen haver, geen rustdagen, geen stallen'.¹⁶

Karikatuur van de cavalerie?

In de media beweerde Verberne dat niemand hem op inhoudelijke gronden kon bestrijden:

*voor de tegenstanders van mijn systeem is doodzwijgen het enige redmiddel.*¹⁷

Dit was enigszins overmoedig, want een aantal officieren uit het middenkader sprong voor de cavalerie in de bres. De verdedigers van het bestaansrecht van de cavalerie vonden dat de kapitein een karikatuur maakte van dit traditionele Wapen, want vóór 1914 waren zij al afgestapt van het idee van gesloten cavalerie-charges. De waarde van de cavalerie lag nu in het uitvoeren van verkennings- en beveiligings-taken op het veel groter geworden oorlogstoneel.¹⁸

Majoor van de huzaren A.W.E. Gelderman was een welbespraakt verdediger van de cavalerie die in de *Militaire Spectator* wees op de risico's van wat hij Verbernes 'zuinigheids- en opruim-

woede' noemde.¹⁹ In de zandgronden buiten de Vesting Holland zou toch echt een beroep moeten worden gedaan op de cavalerie omdat er voor eenheden wielrijders onvoldoende berijdbare wegen waren.

Een andere huzaar, majoor H.H. van Dobben, maakte Verberne duidelijk dat aan het westelijk front de cavaleristen allang niet meer te paard streden, maar te voet.²⁰ Dit was voor Verberne slechts een bevestiging dat de cavalerie overbodig was geworden:

*afgezeten cavalerie is slechte infanterie.*²¹

Dat de cavalerie op andere strijdtonelen – Polen, Mesopotamië, Palestina – nog wel van waarde bleek, vond hij eveneens irrelevant voor Nederland. Wij moesten kijken naar het westelijk front, waar de cavaleristen al vroeg tot werkeloosheid waren gedoemd nadat de strijdende partijen zich hadden ingegraven.

Verberne schilderde cavaleristen graag af als hopeloos conservatieve militairen, die geen flauw benul hadden van de vereisten van een moderne oorlog

Uit de reacties van de cavaleristen blijkt echter dat ze goed op de hoogte waren van de militaire ontwikkelingen tijdens de Eerste Wereldoorlog, al was hun interpretatie vaak gekleurd.

16 Verberne, 'Onze legerorganisatie', *De Maasbode*, 1 juni 1917.

17 'Onze legerorganisatie', *De Maasbode*, 17 juli 1917.

18 B. Schoemaker en F. Baudet, *Officieren aan het woord: de geschiedenis van de Militaire Spectator 1832-2007* (Boom, Amsterdam, 2007) 10.

19 A. Gelderman, 'Onze legerorganisatie zonder cavalerie', *Militaire Spectator* 86 (1917) 527.

20 H.H. van Dobben, 'Onze cavalerie', *Nieuwe Courant*, 29 augustus 1917.

21 Verberne, 'De Nederlandsche cavalerie', *Het Vaderland*, 17 mei 1917.

In 1921 schreef majoor A. Gelderman dat er in het buitenland nergens stemmen opgingen (zelfs niet bij legers die wél gevochten hadden) om de cavalerie af te schaffen.²²

De cavaleristen geloofden dat de loopgravenstrijd een uitzondering was en dat een nieuwe oorlog weer een beweeglijk karakter zou hebben. Daarom verwezen ze graag naar de grote gevechten van 1918, toen de oorlog in het westen weer in beweging kwam en de cavalerie een bescheiden terugkeer vierde. In geval van oorlog was de cavalerie bij een terugtocht naar de Vesting Holland nog steeds een onontbeerlijk verkenningsinstrument, dat als het 'oog van de veldheer' kon functioneren.

Verder was de Nederlandse cavalerie rond de Eerste Wereldoorlog met ongeveer tweeduizend ruiters zo kleinschalig dat met haar afschaffing alleen maar veel expertise verloren zou gaan zonder dat er substantiële ruimte vrijkwam in de oorlogskas.²³

De discussie rond de cavalerie symboliseerde de heftige en verwarrende indrukken die de strijd aan het westelijk front losmaakten bij militair specialisten. Binnen het Nederlandse leger bleken officieren uit het middenkader goed op de hoogte van de razendsnelle ontwikkelingen in hun vakgebied. Wel is het opvallend hoe krampachtig bepaalde officieren – niet alleen cavaleristen – bleven vasthouden aan de waarde van het ruiterswapen.

Verberne was een van de weinigen die het bestaansrecht van de cavalerie ter sprake durfde te brengen; binnen het officierskorps bleef de cavalerie een heilig huis. Het was zo'n essentieel onderdeel van het culturele zelfbeeld dat een leger zonder cavalerie voor velen simpelweg onvoorstelbaar was. Pas door de verdere motorisering van het krijgsbedrijf – die al in de tweede helft van de Eerste Wereldoorlog goed op gang kwam – kwam hier in het Interbellum verandering in. De cavalerie bleef voortbestaan,

FOTO NIMH

maar ging steeds meer over tot pantserwagens en motorrijders.

Een modern, 'harmonisch geheel'

Zelfs mede-infanteristen vonden Verberne erg radicaal en drammerig in zijn voorstellen. Zo hekelde majoor J.N. Bruijn openlijk Verbernes veelvuldige zoektocht naar publiciteit:

Veel meer mitrailleurs, veel meer prikkeldraad, geheele regimenten wielrijders, veel minder cavalerie! Dat is nu eens recht iets voor het groote publiek! Veel niet-militairen zullen het met 'schrijvers betoog eens zijn, of echter zij, die de zaak eens ernstig aan alle kanten gaan bekijken deze leuze ook maar zoo dadelijk ronduit zullen toejuichen betwijfel ik ten zeerste.²⁴

Voor een klein land als Nederland was het volgens Bruijn onmogelijk om aan al deze eisen te voldoen. Het was verstandiger een 'harmonisch geheel' te vormen waarin 'alle factoren naar

22 A. Gelderman, 'De cavalerie en het rapport der R.K. Defensiecommissie', *Cavaleristisch Tijdschrift* 1 (1921) 51.

23 Ibidem, 55.

24 N. Bruijn, 'Meer cavalerie', *Militaire Spectator* 86 (1917) 683.

Duitse troepen gebruikten buitgemaakte Britse tanks, augustus 1918

onze phantasie opwekken. Hoe stellen wij thans in 1917 onze landsverdediging voor, gezien de nuttige lessen om ons heen?²⁵

FOTO NIMH

Britse artillerie in Vlaanderen, 1914-1918

evenredigheid voorkomen'. Hoewel er in dit conservatieve 'harmonische geheel' een plaats moest worden ingeruimd voor 'nieuwe' wapens als de mitrailleurs, betekende dat niet dat de cavalerie daarvoor het veld moest ruimen.

Verberne reageerde furieus op deze kritiek, omdat deze houding nu juist symboliseerde wat mis was binnen het officierskorps. Hij wilde ook een harmonisch geheel, waarin 'alle factoren naar evenredigheid' waren vertegenwoordigd, maar dan wel een geheel dat de 'moderne vernietigingsoorlog' van 1917 kon vechten.

De 'Grote Oorlog' was een conflict dat spotte met alles wat voorheen was gedoceerd aan de krijgsscholen. Alle bestaande reglementen en tactiekboeken, die hun oorsprong hadden in de negentiende eeuw, moesten drastisch worden herzien, en wel meteen. Zijn conservatieve collega's gebruikten hun verbeeldingskracht veel te weinig, terwijl het zaak was naar de huidige wereldoorlog te handelen. Daarvoor moesten we:

Voor Verberne was het antwoord zonneklaar: we moesten alleen het allernoodzakelijkste aanschaffen, ten koste van alle overbodige 'stokpaardjes'.

Een medestander

In zijn campagne voor een echte nationale krijgsmacht kende Verberne een voorloper en medestander in kapitein (later majoor) W.E. van Dam van Isselt, een artillerist. Deze publicist maakte zich al sinds 1900 sterk voor een krijgsmacht die door de hele samenleving gedragen zou worden. Met een vrijwel volledig getrainde mannelijke bevolking moest Nederland zich toeleggen op een taaie verdedigings-

25 Verberne, 'Onze legerorganisatie', *Militaire Spectator* 86 (1917) 167.

strijd in het polderland, een type strijd dat volgens Van Dam het beste aansloot bij het ‘volkskarakter’.²⁶

Tijdens de mobilisatie zocht Van Dam veelvuldig de publiciteit en in meerdere opzichten kwamen zijn denkbeelden overeen met Verberne. Als inundatiespecialist keek hij zelfs met nog grotere belangstelling naar het Belgische optreden aan de IJzer dan Verberne. De IJzerlinie toonde aan dat van een waterlinie in polderlandschap een grote defensieve waarde uitging:

*In die lijn heeft zich een, voor ons Nederlanders buitengewoon belangwekkende strijd afgespeeld, omdat een klein, geslagen leger daar dank zij den steun van polderland en onderwaterzettingen, een zeer overmachtig leger een gebiedend halt toegeroepen en gedurende onbepaalde tijd tegengehouden heeft.*²⁷

In een ondergelopen polderlandschap beschouwde hij mitrailleurs en licht geschut als zeer effectieve middelen om een vijandelijke opmars te stuiten. Van Dam vond ook dat de cavalerie door de moderne vuurkracht geen toekomst meer had en dat verkenningen voortaan beter konden worden uitgevoerd door wielrijders.

Ruimte voor kritiek

In zijn publicaties sloeg Van Dam een mildere toon aan dan Verberne. Dat Verberne zich zó kritisch uitliet over zijn eigen organisatie was erg bijzonder. Het geeft aan dat binnen de toenmalige legerorganisatie, ook voor officieren van het middenkader, veel ruimte was voor het vormen en uiten van een eigen mening.

De militaire top liet veel toe zolang de kritiek algemeen bleef en er geen specifieke informatie werd prijsgegeven.

FOTO NIMH

In dat opzicht opereerde Verberne weer slimmer dan Van Dam, die wel eens de neiging had zijn hand te overspelen, bijvoorbeeld toen hij in november 1914 een nota naar de legerleiding stuurde met specifieke aanbevelingen voor het veldleger. Dergelijk assertief gedrag van een subaltern officier werd minder geapprecieerd.²⁸

Aangezien Verberne in zijn kritiek algemeen en onpersoonlijk bleef en er ten aanzien van het ‘vaderlandse belang’ geen enkele twijfel bestond over zijn oprechtheid kreeg hij de vrijheid om zijn tegendraadse ideeën in de openbaarheid te brengen. Wel nam hoofdredacteur kapitein P.H.A. de Ridder van de *Militaire Spectator* in redactionele kanttekeningen af en toe afstand van de uitspraken van de kapitein. De hoofdredacteur liet weten dat wat hem betreft de cavalerie nog steeds bestaansrecht had.²⁹

Papieren constructie

Uiteindelijk bleef Verbernes alternatieve legerorganisatie een papieren constructie. Gezien zijn kapiteinsrang was dat niet erg verassend. Op zijn hervormingsplannen reageerden uitsluitend subalternen en hoofdofficieren, en die

26 Voor Van Dams vooroorlogse campagne voor een ‘weerbaarder’ Nederlands volk, zie: W. Klinkert, ‘The Salutory Yoke of Discipline... Military Opinion on the Social Benefit of Conscription’, in: A. Galema, B. Henkes, H. te Velde (red.) *Images of the Nation: Different Meanings of Dutchness 1870-1940* (Rodopi, Amsterdam, 1993) 30-33.

27 Van Dam van Isselt, ‘De Yser-Waterlinie van 1914/15’, *Mavors* 1916, 245.

28 Van Dams nota ‘Nopens de versterking van het Veldleger’, 18 november 1914, Nationaal Archief collectie Van Dam van Isselt, inv. nmr.: 203 en de reactie van de opperbevelhebber generaal C.J. Snijders op Van Dams nota, 19 december 1914, collectie Van Dam inv. nmr. 203.

29 Schoenmaker en Baudet, *Officieren aan het woord*, 102-103.

hadden evenmin invloed op de politieke en militaire besluitvorming tijdens de mobilisatie. Alleen de politiek en de legerleiding konden een koersverandering inzetten, maar die gingen een open discussie over de grondslagen van de defensieorganisatie liever uit de weg.³⁰

GMC-pantserwagen van het Nederlandse leger, circa 1925

Een totale herziening van de landsverdediging zou een organisatorische aardverschuiving hebben teweeggebracht, die politiek en maatschappelijk moeilijk te verkopen was geweest. Er was tijdens de mobilisatie grote onvrede over de lange dienstplicht. Bovendien leek de Nederlandse samenleving absoluut niet bereid tot een bewapening

op de schaal die Verberne wenste. Het was voor een kleine, neutrale natie al moeilijk genoeg om in het buitenland wapens aan te schaffen. Bovendien ontbrak de kennis en de materialen om zelf op korte termijn grote hoeveelheden wapens te produceren.

Defensiebeleid langzaam uit 'het moeras'

Na de Eerste Wereldoorlog bleef Verberne pleiten voor een landsverdediging die was aangepast aan de Nederlandse omstandigheden. In het begin van de jaren twintig kregen zijn 'afbraakvoorstellen' de wind in de zeilen. Hij schaarde zich achter de bezuinigingsplannen van de Rooms-Katholieke Staatspartij en haalde hiermee de woede van sommige collega's op zijn hals, die gruwden van politieke inmenging door beroepsofficieren.

Zo liet hoofdredacteur P.H.A. de Ridder van de *Militaire Spectator* weten dat officieren boven het politieke gekrakeel dienden te blijven.³¹ Verberne trok zich hier weinig van aan en stond achter het in 1922 genomen regeringsbesluit om de eerste diensttijd tot vijf en een

halve maand terug te brengen. Dit was volgens hem voldoende om een infanterist klaar te stomen voor het moderne gevecht zolang de beperkte maanden niet werden verspild aan parades, appels of het doelloos rondhangen op kazernes.

Alle beschikbare tijd moest worden besteed aan het omgaan met moderne wapens, met jaarlijkse herhalingsoefeningen. Om de schatkist te ontzien was het noodzakelijk een legerorganisatie te creëren die in vredesjaren goedkoop was maar die in oorlogstijd in hoog tempo kon worden uitgebreid.

FOTO PRIVÉARCHIEF FAMILIE VERBERNE

Als commandant van het regiment Grenadiers brengt Verberne (midden) een groet uit op de koningin, 1925

Het fulmineren tegen 'verouderde tactiekboekjes en reglementjes' had in het begin van de jaren twintig wel succes. Verberne kreeg de belangrijke taak om de krijgsmacht op tactisch gebied up-to-date te krijgen. Als majoor moderniseerde hij de gevechtsvoorschriften voor de infanterie, waarbij hij de lessen van de Eerste Wereldoorlog vertaalde naar de Nederlandse situatie. Het accent kwam veel meer dan vóór 1914 te liggen op vuurkracht, steunpunten en 'kleine offensieve ondernemingen' die aan de vijand afbreuk moesten doen.

Vanuit zijn achtergrond is het merkwaardig dat hij geloofde dat er in minder dan een half jaar een volwaardige infanterist kon worden afgeleverd. De moderne infanterietactieken van *fire*

30 Klinkert, *Van Waterloo tot Uruzgan: de militaire identiteit van Nederland* (Vossiuspers, Amsterdam, 2008) 12.

31 Verberne, 'Het R.K. Defensie-rapport', *Militaire Spectator* 86 (1917) 449.

and movement (vuur en beweging) die aan het westelijk front waren ontwikkeld, vroegen een hoge graad van coördinatie, specialisatie en eigen initiatief van kleine groepen soldaten, die alleen door veelvuldig en langdurig trainen viel te bereiken. Toch toonde Verberne zich in 1922 gematigd tevreden nadat het nieuwe Algemene Gevechtsvoorschrift gereed was, omdat de eerste stappen waren gezet om het defensiebeleid uit het moeras te trekken:

Thans kunnen we weer vooruit en hebben houvast. Niemand is gerechtigd thans nog Fransche, Engelsche of andere buitenlandsche voorschriften te volgen of te doen volgen – voorschriften gebaseerd op buitenlandse offensieve millioenenorganisaties, met bijbehorende reuzen hoeveelheden artillerie, tanks, vliegtuigen, enz.³²

Na Verbernes pensionering

Verbernes actieve loopbaan kwam op 1 mei 1930 ten einde, al bleef hij als reserve-kolonel tot augustus 1935 staffuncties vervullen. Een jaar na zijn officiële pensioen, in augustus 1936, werd hij benoemd tot generaal-majoor titulair. Als gepensioneerde was hij zeer actief binnen de katholieke zuil. Zo hield hij voordrachten voor de Rooms-Katholieke Staatspartij en als voorzitter van de Haagse afdeling van de A.R.K.O. (Algemeene Rooms-Katholieke Officierenvereniging) trakteerde hij zijn toehoorders op avondvullende exposés over allerhande militaire onderwerpen.

In zijn lezingen waarschuwde hij vanaf het midden van de jaren dertig voortdurend voor zowel de Duitse dreiging in Europa als de Japanse in het Verre Oosten. Verbernes gematigd tevreden toon van de jaren twintig was verdwenen en voortaan ageerde hij als vanouds tegen het gevoerde defensiebeleid. Het vasthouden aan een duur veldleger, met bijbehorend beroepskader, creëerde volgens hem een schijnveiligheid:

de vijand doorziet de werkelijke waarachtigheid, dat miljoenen gestopt zijn in verkeerde potjes, waardoor wij machteloos zijn.³³

Hoewel Verberne al in 1937 voorspelde dat een Duitse aanval het karakter zou hebben van een 'strategische motorische overval' bleef hij van mening dat Nederland zich moest richten op de aanschaf van mitrailleurs, modern geschut, bunkers, prikkeldraad en andere wapens die nodig waren voor een hardnekkige verdediging. Deze wapens werden niet aangeschaft in de hoeveelheden die hij voor ogen had.

Zo beschikte Nederland in mei 1940 over slechts 8.410 Lewis-mitrailleurs, terwijl het door het leger noodzakelijk geachte aantal 10.500 bedroeg.³⁴ Dit was maar de helft van het aantal dat Verberne twintig jaar eerder al noodzakelijk achtte. Bovendien was de Lewis, zijn vroegere lievelingswapen, in 1940 sterk verouderd ten opzichte van de Duitse MG-34.

FOTO NIMH

Nederlandse militairen met een Lewis-mitrailleur tijdens de mobilisatie, 1939-1940

Aan het begin van de mobilisatie in 1939 richtte hij een verzoek aan opperbevelhebber I.H. Reijnders om opnieuw in dienst te mogen treden. Een verzoek dat de inmiddels 67-jarige Verberne vriendelijk werd geweigerd. Zijn zoon, eerste luitenant J.P.J. Verberne, vocht wel tijdens de meidagen van 1940. Hij werd voor zijn rol op de Grebbeberg onderscheiden met de Bronzen Leeuw. Na de oorlog trok generaal

32 Verberne, 'Welke richting?', *Militaire Spectator* 91 (1922) 692.

33 Uit aantekeningen van de voordracht 'Urgentieprogramma bij defensie 1937' voor A.R.K.O.-leden in december 1937 (privé-archief familie Verberne).

34 Martens en De Vries, *Nederlandse vuurwapens*, 174.

Luitenant-kolonel Jacques Verberne in september 1925. Links de veertienjarige Jacques jr., die in 1940 zou strijden op de Grebbeberg

Verberne zich terug uit het publieke leven en op 28 oktober 1955 overleed hij in Den Haag op 83-jarige leeftijd.

Ten slotte: kritisch op de eigen krijgsmacht

Met zijn onbevangen kijk op militaire vraagstukken was Jacques Verberne een interessant en kleurrijk figuur binnen de Nederlandse krijgsmacht. Tijdens de Eerste Wereldoorlog maakte hij met zijn radicale opvattingen over een alternatieve landmachtorganisatie heftige reacties los. Maar ondanks enkele boeiende discussies was het eindresultaat teleurstellend. In de Nederlandse omstandigheden van 1914-1918 bleef Verbernes alternatieve landmachtorganisatie een vergezicht.

De paradox van Verbernes campagne voor een op Nederlandse leest geschoeide krijgsmacht was dat ze op een bepaalde manier van meer realisme getuigde dan het gevoerde beleid. De Eerste Wereldoorlog was een oorlog met een nog nooit vertoonde omvang, waarin de gevechtskracht van de belligerenten zo snel toenam dat het voor een land als Nederland onmogelijk was daarin mee te gaan. Tegelijkertijd was het voor Nederland meer dan ooit noodzakelijk om over een moderne krijgsmacht

Generaal-majoor Verberne na zijn pensionering. Het Atjeh-kruis en het Officierskruis van de Orde van Oranje-Nassau versieren zijn borst

FOTO PRIVÉARCHIEF FAMILIE VERBERNE

te beschikken; anders was de gewapende neutraliteit niet meer dan een lege huls.

Tegenstanders van Verbernes voorstellen droegen in hun reacties voornamelijk redenen aan waarom deze organisatie *niet* haalbaar zou zijn. De fundamentele kwestie die hij opwierp, namelijk of de technologisering van de oorlogvoering een radicale hervorming van de Nederlandse krijgsmacht noodzakelijk maakte, gingen ze liever uit de weg. Ergens was dat een gemiste kans. ■

Niet-letaal militair optreden

Komen de verwachtingen uit?

Het militaire optreden na de Koude Oorlog staat grotendeels in het teken van crisisinterventies. Daarin moet de krijgsmacht bij de toepassing van geweld rekening houden met de aanwezigheid van de bevolking. Militante tegenstanders gaan dikwijls schuil onder de burgers, waardoor zij met gangbare wapens moeilijk te bestrijden zijn. De zogeheten niet-letale wapens worden door sommigen gezien als een militair gewelddmiddel dat onder die omstandigheden burgerslachtoffers helpt voorkomen. Dit artikel gaat in op de oorsprong, ratio en het debat over niet-letaliteit. Een belangrijke vraag is of de bedoelingen en verwachtingen van niet-letale wapens haalbaar zijn in de militaire praktijk.

*Ir. J.B.J. Orbons**

De militair werd ten tijde van de Koude Oorlog vooral opgeleid en getraind voor het kunnen voeren van het conventionele grootschalige conflict. Hoewel zich tijdens die periode voor een beperkt deel van het militaire personeel ook uitzonderingen voordeden op dit sjabloon in de vorm van (klassieke) VN-operaties, was de focus steeds gericht op de dreiging van het Warschau Pact. Begin jaren '90 werd de aanvankelijke uitzondering plotse-ling regel, met militaire crisisinterventie als het leidende inzetscenario voor het overgrote deel van de krijgsmacht. Het vertrouwde militaire optreden 'tegen' is veranderd in een optreden 'tussen', in een 'war amongst the people', aldus Rupert Smith.¹ Van de krijgsmacht wordt nu verwacht geweldgebruik zoveel mogelijk te vermijden. Die verwachting heerst behalve bij

de politiek ook bij het bredere publiek, zowel in de conflictzone als aan het thuisfront. De zogenoemde *Rules of Engagement* (ROE) waaraan de uitgezonden eenheden gebonden zijn geven de beeldvorming van een militair optreden zonder (onnodige) slachtoffers een formele grondslag.

Intussen blijkt dat ook de ontplooiende militaire eenheden zelf belang hebben bij het voorkomen van slachtoffers, vooral als het daarbij om burgers gaat. De stabilisatie- en opbouwtaak waarmee de militaire interventie wordt belast is beter te verwezenlijken in een meegaande dan een tegenwerkende civiele omgeving. Maar ondanks alle goede bedoelingen van de interventiemacht kunnen delen van die bevolking zich ook tegen de militaire stabilisatie- en opbouw-eenheden keren, waardoor deze gedwongen zijn tot actie tegen opstandige groepen. Een extra complicatie daarbij vormen militante groepen onder de bevolking, die zich gewapenderhand verzetten tegen de interventiemacht en soms ook geweld uitoefenen tegen burgers. Leden van zulke strijdgroepen manifesteren zich vaak als kameleons, waardoor het waarneembare onderscheid met onschuldige burgers goeddeels wegvalt.

* De auteur is docent/onderzoeker bij de sectie MOW van de Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA. Hij verricht een promotieonderzoek naar de militaire toepasbaarheid van niet-letale wapens.

¹ Generaal Sir Rupert Smith werkt de overgang van de Koude Oorlog naar het huidige tijdperk uit onder het adagium 'War amongst the people'. Hij noemt dit het nieuwe paradigma dat het militaire optreden van vandaag bepaalt. De krijgsmacht treedt op in de straten en de omgeving van steden ver weg, maar door de media ook wereldwijd in iedere huiskamer. Smiths 'War amongst the people' komt in de plaats van de 'Interstate industrial war', dat voorheen het militaire denken domineerde. Zie Rupert Smith, *The Utility of Force. The Art of War in a Modern World* (Londen, Penguin Books, 2006) blz. 17.

Het zijn dit soort situaties waarin de militaire commandant voor de lastige keuze kan komen te staan tussen niets doen, terugtrekken of waarschuwen enerzijds en wapengeweld gebruiken anderzijds. Wapengeweld, hoe gerechtigd dat onder omstandigheden ook mag zijn, is onwenselijk. Behalve, zo stellen sommige militaire planners al kort na de Koude Oorlog, als dat geweld beheerst is en niet-dodelijk. Deze opvatting vormt het startpunt van de zoektocht naar de militaire toepasbaarheid van zogeheten niet-letale wapens (NLW's). Deze categorie van militair vermogen moet de krijgsmacht van een instrumentarium voorzien waarmee zij fysieke dwang kan uitoefenen in situaties waar geweldsuitoefening onontkoombaar is, maar geen fatale of blijvende gevolgen mag hebben. De krijgsmacht kan daarbij voortbouwen op de kennis en ervaring die de politie in de afgelopen decennia op dit terrein heeft opgedaan.

Conceptueel beschouwd lijkt niet-letaliteit als nieuw militair vermogen een logische ontwikkeling in het militaire optreden. De afgelopen vijftien jaar heeft dit al enige gestalte gekregen door onderzoek, technologische ontwikkeling en beperkte militaire toepassing. Vanuit deze nog jonge geschiedenis belicht dit artikel welk perspectief NLW's de krijgsmacht kunnen bieden. Eerst komen de oorsprong van NLW's en de begrippen niet-letaliteit en NLW aan de orde. Vervolgens wordt nader toegelicht hoe de militaire ratio van niet-letaliteit en NLW's zich vanaf de Koude Oorlog heeft ontwikkeld en hoe dit nieuwe vermogen beleidsmatig is verankerd. Aansluitend worden NLW's beschouwd aan de hand van verwachtingen die voortvloeien uit de vigerende beleidskaders en uit het open debat over deze wapens.

Terminologie en oorsprong

Terminologie

Het onderscheid tussen de noties *niet-letaliteit* en *niet-letaal*, toegepast in dit artikel, is relevant omdat onder de noemer NLW's een breed scala aan wapens valt met zeer uiteenlopende uitwerkingen. De term *niet-letaal* verwijst naar wapeneigenschappen, terwijl het begrip *niet-*

FOTO: TNO DEFENSIE ENVEILICHHEID

Militairen van de landmacht proberen niet-letale wapens uit

letaliteit in navolging van Rappert refereert aan strategische en operationele concepten die richting geven aan niet-letaal optreden en de daarmee beoogde effecten. Die effecten kunnen zowel worden verkregen met NLW's als met wapens en middelen die ondanks hun letale eigenschappen ook niet-letaal inzetbaar zijn.²

Er bestaan meerdere definities van NLW's. In dit artikel hanteer ik de NAVO-definitie uit 1999, een keuze die mede is ingegeven omdat ik een bijdrage wil leveren aan het debat over NLW's binnen de NAVO-gemeenschap:

² Brian Rappert, 'Towards an Understanding of Non-Lethality' in: Nick Lewer (red.) *The Future of Non-Lethal Weapons. Technologies, Operations, Ethics and Law* (Londen, Frank Cass, 2002) blz. 53-74.

*Non-Lethal Weapons are weapons which are explicitly designed and developed to incapacitate or repel personnel, with a low probability of fatality or permanent injury, or to disable equipment, with minimal undesired damage or impact on the environment.*³

Deze definitie drukt de *intentie* tot niet-letale uitwerking uit, zowel qua ontwerp als qua toepassing van NLW's. Er wordt dus een klein risico geaccepteerd op fatale uitwerking of blijvend letsel.

Oorsprong

Het denken over vernietiging bestaat al sinds de Oudheid, maar dat geldt ook voor het denken over het ontzien van mensen en het vermijden van vernietiging. De Chinese militair strateeg Sun Tzu, die zo'n 2500 jaar geleden leefde, onderkende het strategische belang van terughoudendheid bij het gebruik van militaire macht om slachtoffers en vernietiging te beperken. In een Engelse vertaling van zijn werk *De kunst van het oorlogvoeren* is Suns visie als volgt uitgedrukt:

*The general rule for use of the military is that it is better to keep a nation intact than to destroy it. It is better to keep an army intact than to destroy it. It is better to keep a division intact than to destroy it, it is better to keep a battalion intact than to destroy it, it is better to keep a unit intact than to destroy it.*⁴

In de meer recente geschiedenis, met name vanaf de Industriële Revolutie, was het militaire denken en vernieuwen aanvankelijk juist gericht op de ontwikkeling en toepassing van steeds grotere vernietigingskracht. Deze trend vond zijn climax in het nucleaire wapen halverwege de vorige eeuw. Parallel aan de toename van vernietigingskracht nam ook het aantal burgerslachtoffers tijdens oorlogen sterk toe en oversteeg dat van militaire gevallen. De sterke toename van burgerslachtoffers was mede het gevolg van het industriële tijdperk, dat leidde tot verstedelijking rondom civiele en militaire productiecentra. Het bleek militair-strategisch lonender om de vernietigingskracht juist daarop te richten dan op louter militaire doelen. Dit was wat Rupert Smith de interstatelijke industriële oorlogvoering noemt.⁵

Het stijgende aantal slachtoffers tijdens oorlogen waarbij westerse strijdmachten betrokken waren leidde tot publieke weerstand. De oorlog in Vietnam is wel het bekendste voorbeeld. De tweede helft van de jaren '60 kende in de VS massale protesten tegen deze oorlog, een tegenbeweging die ook terrein won in andere (westerse) landen. In deze periode verschenen ook NLW's op het toneel. De roep om die wapens ontstond primair naar aanleiding van hard politieoptreden tegen protesterende burgers en bij het beteugelen van rellen. Incidenten met fatale afloop voor demonstranten deden zich niet alleen voor rond anti-Vietnam demonstraties, maar ook tijdens hardhandig ingrijpen van de Amerikaanse politie bij rassenrellen en demonstraties van burgerrechtenbewegingen.⁶ Het risico op verdere escalatie van geweld tijdens beteugeling van openbare ordeverstoringen werd versterkt door de moorden op Martin Luther King Jr. en Robert Kennedy in 1968.⁷

Ontwikkelingen in de VS tijdens de Koude Oorlog

Twee presidentiële onderzoeken in de VS in 1967 en 1968 waren aanleiding voor de introductie van NLW's in het kader van wetshandhaving. Doel was de beperking van het gebruik van dodelijke wapens door de politie en andere eenheden voor ordehandhaving.⁸ Een van de aanbevelingen uit de onderzoeken luidde:

³ NATO policy on non-lethal weapons (Brussel, NAVO, 1999).

⁴ Sun Tzu, *The Art of War*, vertaling door S. Griffith (New York, Oxford University Press, 1963).

⁵ In zijn in 2006 gepubliceerde werk introduceert hij de uitdrukking *interstate industrial war* in de inleiding en hij wijdt er het eerste deel van zijn boek aan. Rupert Smith, *The Utility of Force. The Art of War in the Modern World* (Londen, Penguin Books 2006) blz. 3 en deel I, blz. 29-104.

⁶ Met name de tientallen doden die vielen tijdens de rassenrellen in Newark en Detroit in de zomer van 1967 leidden tot de vorming van presidentiële onderzoekscommissies. Institute for Non-Lethal Technologies, Human Effects Advisory Panel, *Crowd Behavior, Crowd Control, and the Use of Non-Lethal Weapons, Report of Findings* (2001) blz.10.

⁷ R. Applegate, *Riot Control. Material and Techniques* (Harrisburg, Stackpole Books, 1969) blz.14.

⁸ Eerste rapport: President's Crime Commission on Law Enforcement and the Administration of Justice, *The Challenges of Crime in a Free Society* (1967). Tweede rapport: National Advisory Commission on Civil Disorders (1968).

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris en ledenadministratie

Luitenant-kolonel Henk Sonius
T 070 -318 6930
E hc.sonius.01@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

De Militaire Spectator wordt ook verstuurd
op basis van rang/schaal. Adreswijzigingen
doorgeven bij de eigen personeelsdienst.

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof. em.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
T 071 - 542 18 30
E jmjbosch@xs4all.nl
kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
drs. P. Donker
kolonel MJD dr. P.A.L. Duchaine
luitenant-kolonel MPSD drs. J. Duel
cdre KLu F. Groen
drs. P.H. Kamphuis
kolonel KMar dr. J.A.J. Leijtens
brigade-generaal TS ir. R.G. Tieskens
luitenant-kolonel Marns drs.
A.J.E. Wagemaker MA
kapitein-luitenant ter zee mr. N.A. Woudstra

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
drs. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
F 070 - 316 51 99
E redactiemilitairespectator@mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

MILITAIRE SPECTATOR

Alfabetisch register op de 178ste jaargang – 2009

Artikelen	III
Auteurs	VII
Recensies	XI

**Verklaring van de in dit register
gebruikte afkortingen**

Ed = Editoriaal

MA = Meningen van anderen

AMA = Antwoord op meningen van
anderen

De nummers zijn tussen haakjes vermeld

ARTIKELEN

A

Aan de rand van de tangsi. Het kazerneconcupinaat in het KNIL. Prof. dr. P.M.H. Groen	(3)	124
Aanpassen of aanmodderen? De Amerikaanse omschakeling naar counter-insurgency in Irak. Drs. M.W.M. Kitzen	(6)	323
Afghanistan. Observaties rond operaties in – (I). P.B. Soldaat	(5)	252
Afghanistan. Observaties rond operaties in – (II). P.B. Soldaat	(6)	340
Afghanistan. Stemmen over – en de risico's van het vak. Prof. dr. J.S. van der Meulen	(3)	135
Afghanistan. Tussen waakzaamheid en wederopbouw. Nederlandse militaire operaties in –. Drs. P.J.E.J. van den Aker	(9)	452
Afscheid van Indië? (Ed)	(1)	2
Amerikaanse 'Cooperative Strategy for 21-st Century Seapower'. De –. Mr. N.A. Woudstra	(6)	312
Anti-piraterij (Ed)	(10)	504
'Australia and NATO. Common Links'. M.J. Toohey	(7/8)	368

Andere ogen

Afghaanse achterkamertjes. L. Polman	(9)	492
Angstzweet. L. Polman	(12)	696
Bier in Abyei. L. Polman	(6)	352
Geweten. L. Polman	(3)	180
Kielhalen! L. Polman	(11)	640
Kuikentjes. L. Polman	(5)	303
Obama's eerste troepen. L. Polman	(2)	116
Oorlog voor vrede. L. Polman	(1)	60
Oorlogseconomie. L. Polman	(10)	561
Restgroep. L. Polman	(7/8)	418
Wie pleegt de hongermisdaad? L. Polman	(4)	245

B

Bacheloropleiding Militaire Bedrijfswetenschappen. De –. Prof. dr. J. Soeters, prof. dr. A.L.W. Vogelaar, dr. P.C. van Fenema, drs. K.C. Davids en dr. E.H. Kramer	(2)	102
Bevrijding van Breda door de Eerste Poolse Pantserdivisie. De –. Beeldvorming en groeps cultuur. Drs.V.W.M. van der Zee	(10)	529
Bezuinigingsblues. Een Nassaublauwe (Ed)	(11)	576

C

COIN. De Nederlandse –aanpak: drie jaar Uruzgan, 2006-2009. G.R. Dimitriu en dr. B.A. de Graaf	(11)	613
'Comprehensive Approach': de praktijk. Drs. J.R. Swillens	(11)	578
'Counterinsurgency'. Aanpassen of aanmodderen? De Amerikaanse omschakeling naar – in Irak. Drs. M.W.M. Kitzen	(6)	323
'Counterinsurgency'. De relevantie van sociale en complexe netwerktheorie in 'counter-terrorism' en –. R.H.A. Lindelauf	(2)	92
'Counterinsurgency'. Een nieuwe generatie oorlogvoering. – als antithese. Mr. drs. B.M.J. Pijpers	(12)	685
'Counterinsurgency'. Uruzgan: op de goede weg. Civiel-militaire samenwerking in een complexe – operatie. P. Mollema en C.J. Matthijssen	(7/8)	399

D		
Dapperheid en onderscheiding (Ed)	(7/8)	358
Debatten in de militaire historiografie en de cross-over met genderstudies. Dr. G.A. Rommelse	(7/8)	394
Denken in dialoog. Ethiek en de militaire praktijk. Prof. dr. D.E.M. Verweij	(1)	15
Duitse bijdrage aan ISAF. De –: omvangrijk en langdurig. Het verlengingsbesluit over de Duitse militaire aanwezigheid in Afghanistan. Mr. W. Baron	(2)	68
E		
Editorialen		
Afscheid van Indië?	(1)	2
Anti-piraterij	(10)	504
Dapperheid en onderscheiding	(7/8)	358
Dienend leiderschap?	(6)	311
Een Nassaublauwe bezuinigingsblues	(11)	576
En nu een stap verder	(12)	644
Falende leiders, 'failed states'	(4)	186
Geen geld, geen Zwitsers	(9)	430
Legitimiteit van militair optreden	(3)	122
'Soft power'?	(5)	250
Uitdagingen?	(2)	66
Effects-based Education: From Cadet to the Commander-in-Chief. Defence Education and Research in a New Age. Prof. dr. S.J. Lindley-French	(1)	37
'Enterprise Resource Planning' bij Defensie. De implementatie van – Mr. drs. H.J.M. Saltzmann	(7/8)	378
Ethiek. Versterking van de morele competentie. De verdiepingscursus militaire –. Drs. J. Bosch en drs. E.M. Wortel	(9)	471
Ethiek en de militaire praktijk. Denken in dialoog. Prof. dr. D.E.M. Verweij	(1)	15
G		
Gastcolumn. De militair, de opdracht en het strafrecht. Wijziging van artikel 38 Wetboek van Militair Strafrecht. L.H. Hoedemakers	(10)	564
Gastcolumn. Overpeinzingen van een dierenarts. Drs. B.A. Steltenpool	(9)	488
Gastcolumn. Terrorisme: het nieuwe evenwicht? N. Roelen	(7/8)	414
Geen geld, geen Zwitsers (Ed)	(9)	430
Geestelijke verzorging en ongewenst gedrag binnen de krijgsmacht. Drs. E.A. Kamp	(4)	214
Geïntegreerde structuur voor HQ ISAF. Een –. N.W.A. Timmermans	(9)	432
Genderstudies. Debatten in de militaire historiografie en de cross-over met –. Dr. G.A. Rommelse	(7/8)	394
Gidsen, berichtbrengers, spionnen en krijgsgevangenen. Optreden in voormalig Nederlands-Indië, 1900 – 1949. Dr. S.J. de Groot	(1)	43
H		
Hoe ontwikkel je een professionele militaire organisatie? Teamvorming (vinden) die van levensbelang is. Drs. J. Reijling	(3)	150
I		
Internationale veiligheid. Religie en –. De strijd om de 'hearts and minds'. Dr. Th.B.F.M. Brinkel	(10)	551

ISAF. De Duitse bijdrage aan –: omvangrijk en langdurig. Het verlengingsbesluit over de Duitse militaire aanwezigheid in Afghanistan. Mr. W. Baron	(2)	68
ISAF. Een geïntegreerde structuur voor HQ –. N.W.A. Timmermans	(9)	432
K		
Kazerneconcupinaat. Aan de rand van de tangsi. Het – in het KNIL Prof. dr. P.M.H. Groen	(3)	124
Kritisch op de eigen krijgsmacht. Kapitein Verbernes campagne voor een moderne krijgsmacht. C. Prince MA	(12)	658
L		
Legitimiteit van militair optreden (Ed)	(3)	122
Levensverhaal rondom missies en oorlogssituaties. Stille kracht, B. Hetebrij	(3)	147
Luchttransport. Militair – in Europa. Tijd voor meer centrale regie? Ing. G.J.M. Boink	(11)	590
Luchtvaartafdeling. Geen laag te hoog. De uitzending naar IJsland van de –, 1932-1933. J.A.C. Bartels	(9)	443
Lyautey en de inktvlek (AMA). Drs. A.C. Tjepkema	(1)	56
M		
Manoeuvre-officieren. Op weg naar een nieuwe generatie –. COIN-operaties noodzaken tot aanvullende scholing. R.E.H. Coenen	(7/8)	360
Mare Liberum. Vierhonderd jaar later. Mr. drs. H.J.M. Saltzmann	(12)	646
Marktplaats Kandahar. ‘Sourcing’ in Afghanistan. Drs. K.C. Davids, dr. R.J.M. Beeres en ir. F.J.A. van Zitteren	(1)	26
Martelen werkt averechts: nu wetenschappelijk onderbouwd (MA). Drs. W.H.Th. Heijster	(11)	636
Massavernietigingswapens. Proliferatie van –. Vooruitzichten en betekenis voor de Nederlandse krijgsmacht. Drs. S.J. van der Meer	(11)	600
Militair luchttransport in Europa. Tijd voor meer centrale regie? Ing. G.J.M. Boink	(11)	590
Militaire historiografie. Debatten in de – en de cross-over met genderstudies. Dr. G.A. Rommelse	(7/8)	394
Militaire vakliteratuur in Nederland, 1500-1800. Een analyse van de oudste boeken van de krijgsmacht. Drs. L. Ph. Sloos	(10)	542
Military Effectiveness. The Efficiency Aspect of –, door Z. Jobbagy	(10)	506
N		
NATO. ‘Australia and – Common Links’. M.J. Toohey	(7/8)	368
NATO: The Management of Diversity. Prof. dr. F. Romero	(5)	267
Nederlands-Indië. Gidsen, berichtbrengers, spionnen en krijgsgevangenen. Optreden in voormalig –, 1900-1949. Dr. S.J. de Groot	(1)	43
Niet-letaal militair optreden. Komen de verwachtingen uit? Ir. J.B.J. Orbons	(12)	670
Nieuwe generatie oorlogvoering. Een –. Counterinsurgency als antithese. Mr. drs. B.M.J. Pijpers	(12)	685
O		
Observaties rond operaties in Afghanistan (I). P.B. Soldaat	(5)	252
Onderling vertrouwen binnen uitgezonden eenheden. Een kwalitatief onderzoek. M.C. de Graaff, dr. E.H. Kramer	(4)	221
Ondersteunende diensten. Zelfdoen, uitbesteden of samenwerken? Mr. drs. H.J.M. Saltzmann	(4)	188

P

Pressiemiddelen tijdens ondervraging in extreme situaties. Ongeoorloofde – . Moraliteit, effectiviteit en efficiëntie. G. Dimitriu	(5)	274
Professionaliteit in een veranderende landmacht. Drs. P.L.E.M. Everts en prof. dr. A.L.W. Vogelaar	(10)	515
Proliferatie van massavernietigingswapens. Vooruitzichten en betekenis voor de Nederlandse krijgsmacht. Drs. S.J. van der Meer	(11)	600
Publiek private samenwerking (PPS). Op zoek naar meerwaarde. Dr. E.J. de Bakker en drs. R.J. Berkhout	(5)	291

R

Rel van Delft. De –. Insubordinatie tijdens de taptoe Delft van 1961. Drs. J. S. Smit	(3)	158
Religie en internationale veiligheid. De strijd om de 'hearts and minds'. Dr. Th.B.F.M. Brinkel	(10)	551

S

Seapower. De Amerikaanse 'Cooperative Strategy for 21-st Century –'. Mr. N.A. Woudstra	(6)	312
Scholing. Op weg naar een nieuwe generatie manoeuvre-officieren. COIN-operaties noodzaken tot aanvullende –. R.E.H. Coenen	(7/8)	360
Sociale en complexe netwerktheorie in 'counter-terrorism' en 'counter-insurgency'. De relevantie van –. R.H.A. Lindelauf	(2)	92
'Soft power'? (Ed)	(5)	250
'Sourcing'. Marktplaats Kandahar. – in Afghanistan. Drs. K.C. Davids, dr. R.J.M. Beeres en ir. F.J.A. van Zitteren	(1)	26
Stemmen over Afghanistan en de risico's van het vak. Prof. dr. J.S. van der Meulen	(3)	135

T

'Take it or leave it!' Een onderzoek naar de uitval van militairen bij initiële opleidingen. Dr. R.A.L. Richardson en prof. dr. A.L.W. Vogelaar	(1)	4
Taliban in Uruzgan. De –. Het karakter van de vijand en een aantal heroverwegingen om hem effectiever te bestrijden. R.E.H. Coenen	(3)	168
Teamvorming. Hoe ontwikkel je een professionele militaire organisatie? – (vinden) die van levensbelang is. Drs. J. Reijling	(3)	150

Tegenwicht

De regeling verplaatsingen te voet. Drs. F. Matser	(3)	178
De stad is neutraal. Dr. M.F.J. Houben	(4)	246
Duurzaam dienstbaar. Dr. M.F.J. Houben	(2)	114
Exit-strategie. Drs. F. Matser	(5)	304
Flexibel personeelsbeleid. Drs. F. Matser	(1)	58
Intelligente improvisatie. Dr. M.F.J. Houben	(10)	562
Respect voor de natuur. Drs. F. Matser	(12)	694
'Return on commitment'. Dr. M.F.J. Houben	(6)	350
Rijbewijs, deel I. Drs. F. Matser	(7/8)	416
Rijbewijs, deel II. Drs. F. Matser	(9)	491
Weten wat te doen. Dr. M.F.J. Houben	(11)	638

U

Uitdagingen? (Ed)	(2)	66
Uitval bij initiële opleidingen (MA). J.W. Stricker	(3)	176

Uruzgan. De Nederlandse COIN-aanpak: drie jaar –, 2006-2009. G.R. Dimitriu en dr. B.A. de Graaf	(11)	613
Uruzgan: op de goede weg. Civiel-militaire samenwerking in een complexe counterinsurgency operatie. P. Mollema en C.J. Matthijssen	(7/8)	399
V		
Varen, vliegen, verplaatsen en voortuitkijken. De krijgsmacht en de afnemende olievoorraden. M.G.M. Hendriks Vettehen	(4)	204
Verbernes campagne. Kritisch op de eigen krijgsmacht. Kapitein – voor een moderne krijgsmacht. C. Prince MA	(12)	658
Versterking van de morele competentie. De verdiepingscursus militaire ethiek. Drs. J. Bosch en drs. E.M. Wortel	(9)	471
Vertrouwen. Onderling – binnen uitgezonden eenheden. Een kwalitatief onderzoek. M.C. de Graaff Msc, dr. E.H. Kramer	(4)	221
W		
Wederopbouw. Tussen waakzaamheid en –. Nederlandse militaire operaties in Afghanistan. Drs. P.J.E.J. van den Aker	(9)	452
Y		
Yourdefence.nl. Een pijler onder de ‘comprehensive approach’. Drs. N.G.A. Bubbers, J.P.O. de Jong, N.J. Moerkens	(4)	235
Z		
Zeeroverij: schending van de vrije zee. H.A. L’Honoré Naber en mr. N.A. Woudstra	(2)	80

AUTEURS

A		
Aker, drs. P.J.E.J. van den. Tussen waakzaamheid en wederopbouw. Nederlandse militaire operaties in Afghanistan	(9)	452
B		
Bakker, dr. E.J. de, drs. R.J. Berkhout. Publiek private samenwerking (PPS). Op zoek naar meerwaarde	(5)	291
Baron, mr. W. De Duitse bijdrage aan ISAF: omvangrijk en langdurig. Het verlengings- besluit over de Duitse militaire aanwezigheid in Afghanistan	(2)	68
Bartels, J.A.C. Geen laag te hoog. De uitzending naar IJsland van de Luchtvaart- afdeeling, 1932-1933	(9)	443
Beeres, dr. R.J.M., drs. K.C. Davids en ir. F.J.A. van Zitteren. Marktplaats Kandahar. ‘Sourcing’ in Afghanistan	(1)	26
Berkhout, drs. R.J. en dr. E.J. de Bakker. Publiek private samenwerking (PPS). Op zoek naar meerwaarde	(5)	291
Boink, ing. G.J.M. Militair luchttransport in Europa. Tijd voor meer centrale regie?	(11)	590
Bosch, drs. J. en drs. E.M. Wortel. Versterking van de morele competentie. De verdiepingscursus militaire ethiek	(9)	471
Brinkel, dr. Th.B.F.M. Religie en internationale veiligheid. De strijd om de ‘hearts and minds’	(10)	551

Bubbers, drs. N.G.A., J.P.O. de Jong en N.J. Moerkens. Yourdefence.nl. Een pijler onder de 'comprehensive approach'	(4)	235
C		
Coenen, R.E.H. De Taliban in Uruzgan. Het karakter van de vijand en een aantal heroverwegingen om hem effectiever te bestrijden	(3)	168
Coenen, R.E.H. Op weg naar een nieuwe generatie manoeuvre-officieren. COIN-operaties noodzaken tot aanvullende scholing	(7/8)	360
D		
Davids, drs. K.C., dr. E.H. Kramer, prof. dr. J. Soeters, prof. dr. A.L.W. Vogelaar en dr. P.C. van Fenema. De Bacheloropleiding Militaire Bedrijfswetenschappen	(2)	102
Davids, drs. K.C., dr. R.J.M. Beeres en ir. F.J.A. van Zitteren. Marktplaats Kandahar. 'Sourcing' in Afghanistan	(1)	26
Dimitriu, G.R. Ongeoorloofde pressiemiddelen tijdens ondervraging in extreme situaties. Moraliteit, effectiviteit en efficiëntie	(5)	274
Dimitriu, G.R. en dr. B.A. de Graaf. De Nederlandse COIN-aanpak: drie jaar Uruzgan, 2006-2009	(11)	613
E		
Everts, drs. P.L.E.M. en prof. dr. A.L.W. Vogelaar. Professionaliteit in een veranderende landmacht	(10)	515
F		
Fenema, dr. P.C. van., drs. K.C. Davids, dr. E.H. Kramer, prof. dr. A.L.W. Vogelaar en prof. dr. J. Soeters. De Bacheloropleiding Militaire Bedrijfswetenschappen	(2)	102
G		
Graaf, dr. B.A. de en G.R. Dimitriu. De Nederlandse COIN-aanpak: drie jaar Uruzgan, 2006-2009	(11)	613
Graaff, M.C. de, dr. E.H. Kramer. Onderling vertrouwen binnen uitgezonden eenheden. Een kwalitatief onderzoek	(4)	221
Groen, prof. dr. P.M.H. Aan de rand van de tangsi. Het kazerneconcupinaat in het KNIL	(3)	124
Groot, dr. S.J. de. Gidsen, berichtbrengers, spionnen en krijgsgevangenen. Optreden in voormalig Nederlands-Indië, 1900 – 1949	(1)	43
H		
Hendriks Vettehen, M.G.M. Varen, vliegen, verplaatsen en voortuitkijken. De krijgsmacht en de afnemende olievoorraden	(4)	204
Heijster, drs. W.H.Th. Martelen werkt averechts: nu wetenschappelijk onderbouwd (MA)	(11)	636
Hetebrij, B. Levensverhaal rondom missies en oorlogssituaties. Stille kracht	(3)	147
Hoedemakers, L.H. De militair, de opdracht en het strafrecht. Wijziging van artikel 38 Wetboek van Militair Strafrecht (Gastcolumn)	(10)	564
L'Honoré Naber, H.A. en mr. N.A. Woudstra. Zeeroverrij: schending van de vrije zee	(2)	80
Houben, dr. M.F.J. De stad is neutraal	(4)	246
Houben, dr. M.F.J. Duurzaam dienstbaar	(2)	114
Houben, dr. M.F.J. Intelligente improvisatie	(10)	562
Houben, dr. M.F.J. 'Return on commitment'	(6)	350
Houben, dr. M.F.J. Weten wat te doen	(11)	638

J		
Jobbagy, Z. The Efficiency Aspect of Military Effectiveness	(10)	506
Jong, J.P.O. de, N.J. Moerkens, drs. N.G.A. Bubbers. Yourdefence.nl. Een pijler onder de 'comprehensive approach'	(4)	235
K		
Kamp, drs. E.A. Geestelijke verzorging en ongewenst gedrag binnen de krijgsmacht	(4)	214
Kitzen, drs. M.W.M. Aanpassen of aanmodderen? De Amerikaanse omschakeling naar counter-insurgency in Irak	(6)	323
Kramer, dr. E.H. de, M. C. de Graaff. Onderling vertrouwen binnen uitgezonden eenheden. Een kwalitatief onderzoek	(4)	221
Kramer, dr. E.H., prof. dr. J. Soeters, prof. dr. A.L.W. Vogelaar, dr. P.C. van Fenema en drs. K.C. Davids. De Bacheloropleiding Militaire Bedrijfswetenschappen	(2)	102
L		
Lindelauf, R.H.A. De relevantie van sociale en complexe netwerktheorie in 'counter-terrorism' en 'counter-insurgency'	(2)	92
Lindley-French, prof. dr. S.J. Effects-based Education: From Cadet to the Commander- in-Chief. Defence Education and Research in a New Age	(1)	37
M		
Matser, drs. F. De regeling verplaatsingen te voet	(3)	178
Matser, drs. F. Exit-strategie	(5)	304
Matser, drs. F. Flexibel personeelsbeleid	(1)	58
Matser, drs. F. Respect voor de natuur	(12)	694
Matser, drs. F. Rijbewijs, deel 1	(7/8)	416
Matser, drs. F. Rijbewijs, deel II	(9)	491
Matthijssen, C.J. en P. Mollema. Uruzgan: op de goede weg. Civiel-militaire samenwerking in een complexe counterinsurgency operatie	(7/8)	399
Meer, drs. S.J. van der. Proliferatie van massavernietigingswapens. Vooruitzichten en betekenis voor de Nederlandse krijgsmacht	(11)	600
Meulen, prof. dr. J.S. van der. Stemmen over Afghanistan en de risico's van het vak	(3)	135
Moerkens, N.J., drs. N.G.A. Bubbers en J.P.O. de Jong. Yourdefence.nl. Een pijler onder de 'comprehensive approach'	(4)	235
Mollema, P. en C.J. Matthijssen. Uruzgan: op de goede weg. Civiel-militaire samenwerking in een complexe counterinsurgency operatie	(7/8)	399
O		
Orbons, ir. J.B.J. Niet-letaal militair optreden. Komen de verwachtingen uit?	(12)	670
P		
Pijpers, mr. drs. B.M.J. Een nieuwe generatie oorlogvoering. Counterinsurgency als antithese	(12)	685
Polman, L. Afgaanse achterkamertjes	(9)	492
Polman, L. Angstzweet	(12)	696
Polman, L. Bier in Abyei	(6)	352
Polman, L. Geweten	(3)	180
Polman, L. Kielhalen!	(11)	640
Polman, L. Kuikentjes	(5)	303
Polman, L. Obama's eerste troepen	(2)	116
Polman, L. Oorlog voor vrede	(1)	60

Polman, L. Oorlogseconomie	(10)	561
Polman, L. Restgroep	(7/8)	418
Polman, L. Wie pleegt de hongermisdaad?	(4)	245
Prince MA, C. Kritisch op de eigen krijgsmacht. Kapitein Verbernes campagne voor een moderne krijgsmacht	(12)	658
R		
Reijling, drs. J. Hoe ontwikkel je een professionele militaire organisatie? Teamvorming (vinden) die van levensbelang is	(3)	150
Richardson, dr. R.A.L. en prof. dr. A.L.W. Vogelaar. Take it or leave it! Een onderzoek naar de uitval van militairen bij initiële opleidingen	(1)	4
Roelen, N. Gastcolumn. Terrorisme: het nieuwe evenwicht?	(7/8)	414
Romero, prof. dr. F. NATO: The Management of Diversity	(5)	267
Rommelse, dr. G.A. Debatten in de militaire historiografie en de cross-over met genderstudies	(7/8)	394
S		
Saltzmann, mr. drs. H.J.M. De implementatie van 'Enterprise Resource Planning' bij Defensie	(7/8)	378
Saltzmann, mr. drs. H.J.M. Mare Liberum. Vierhonderd jaar later	(12)	646
Saltzmann, mr. drs. H.J.M. Ondersteunende diensten. Zelfdoen, uitbesteden of samenwerken?	(4)	188
Sloos, drs. L. PH. Militaire vakliteratuur in Nederland, 1500-1800. Een analyse van de oudste boeken van de krijgsmacht	(10)	542
Smit, drs. J.S. De rel van Delft. Insubordinatie tijdens de taptoe Delft van 1961	(3)	158
Soeters, prof. dr. J., prof. dr. A.L.W. Vogelaar, dr. P.C. van Fenema, drs. K.C. Davids en dr. E.H. Kramer. De Bacheloropleiding Militaire Bedrijfswetenschappen.	(2)	102
Soldaat, P.B. Observaties rond operaties in Afghanistan (I)	(5)	252
Soldaat, P.B. Observaties rond operaties in Afghanistan (II)	(6)	340
Steltenpool, drs. B.A. Overpeinzingen van een dierenarts (Gastcolumn)	(9)	488
Stricker, J.W. Uitval bij initiële opleidingen (MA)	(3)	176
Swillens, drs. J.R. 'Comprehensive Approach': de praktijk	(11)	578
T		
Timmermans, N.W.A. Een geïntegreerde structuur voor HQ ISAF	(9)	432
Tjepkema, drs. A.C. Lyautey en de inktvlek (AMA)	(1)	56
Toohey, M.J. 'Australia and NATO. Common Links'	(7/8)	368
V		
Verweij, prof. dr. D.E.M. Denken in dialoog. Ethiek en de militaire praktijk	(1)	15
Vogelaar, prof. dr. A.L.W., prof. dr. J. Soeters, dr. P.C. van Fenema, drs. K.C. Davids en dr. E.H. Kramer. De Bacheloropleiding Militaire Bedrijfswetenschappen	(2)	102
Vogelaar, prof. dr. A.L.W. en drs. P.L.E.M. Everts. Professionaliteit in een veranderende landmacht	(10)	515
Vogelaar, prof. dr. A.L.W. en dr. R.A.L. Richardson. Take it or leave it! Een onderzoek naar de uitval van militairen bij initiële opleidingen	(1)	4
W		
Wortel, drs. E.M. en drs. J. Bosch. Versterking van de morele competentie. De verdiepingscursus militaire ethiek	(9)	471
Woudstra, mr. N.A. De Amerikaanse 'Cooperative Strategy for 21-st Century Seapower'	(6)	312

Z

- Zee, drs. V.W.M. van der. De bevrijding van Breda door de Eerste Poolse Pantserdivisie.
Beeldvorming en groeps cultuur (10) 529
- Zitteren, ir. F.J.A. van, dr. R.J.M. Beeres en drs. K.C. Davids. Marktplaats Kandahar.
'Sourcing' in Afghanistan (1) 26

BOEKRECENSIES**A**

- The Accidental Guerrilla. Fighting Small Wars in the Midst of a Big One,
door D. Kilcullan ((M.W.M. Kitzen) / ISBN 97 8019 536 8345 (11) 641
- Antiquities under Siege. Cultural Heritage Protection after the Iraq War,
door L. Rothfield (red.) (D. Suchard) / ISBN 97 8075 911 0991 (12) 699

B

- Battleground Western Europe. Intelligence Operations in Germany and the
Netherlands in the Twentieth Century, door B. de Graaf, B. de Jong e.a. (red.)
(J.T.W.H. van Woensel) / ISBN 97 8905 589 2815 (10) 573
- De bloedigste oorlog. Het vergeten bataljon Nederlandse militairen in Korea,
door R. Stiphout (R.J.A. van Gils) / ISBN 97 8902 040 7202 (11) 642

C

- Counterinsurgency in Modern Warfare, door D. Marston en C. Malkasian (red.)
(J.J.C. Suilen) / ISBN 97 8184 603 281 3 (9) 493
- De crisiskaravaan. Achter de schermen van de noodhulpindustrie, door L. Polman
(P.A.L. Ducheine) / ISBN 97 8905 018 9736 (3) 181
- The Culture of War, door M. van Creveld (H. de Jong) / ISBN 97 8034 505 408 (9) 495

D

- Descent into Chaos. How the War against Islamic Extremism is being Lost in Pakistan,
Afghanistan and Central Asia, door A. Rashid
(W.M. Oppedijk-Van Veen) / ISBN 97 8071 399 8436 (1) 61
- The discursive construction of history. Remembering the Wehrmacht's
War of Annihilation, door H. Heera e.a. (red.) (F. Baudet) / ISBN 97 8023 001 3230 (7/8) 428
- The Dutch-Belgian Cavalry at Waterloo. A military history, door A. Dellevoet
(C.M. Schulten) / ISBN 97 8907 712 9265 (7/8) 424

E

- Eisenhower en zijn generaals, door I. Baraitre (H. Amersfoort) / ISBN 97 8902 097 8209 (1) 62

G

- The Gamble. General David Petraeus and the American Military Adventure in Iraq,
2006 – 2008, door Th. E. Ricks (J. Brandt) / ISBN 97 8159 420 1974 (6) 355

H

- Hete hangijzers. De aanschaf van Nederlandse gevechtsvliegtuigen, door B. Kreemers
(K. Colijn) / ISBN 97 8905 018 8241 (6) 353

I

- Iran's Long Reach. Iran as a Pivotal State in the Muslim World, door S. Maloney
(P. van Hattem) / ISBN 9781 6012 70337 (3) 182

M

- Managing Civil-Military Cooperation. A 24/7 Joint Effort in Stability, door S.J.H. Rietjens en M.T.I.B. Bollen (red.) (R.J.A. van Gils) / ISBN 97 8075 467 2814 (2) 117
- Mijn ruiters. Ervaringen als commandant van het 4e Eskader Pantserwagens Huzaren van Boreel, tijdens de Politionele Actie (1947-1949) in toenmalig Nederlands-Indië, door M.W.C. de Jonge (P.J.E.J. van den Aker) / ISBN 97 8908 135 4219 (2) 117

N

- Normandy. The landings to the liberation of Paris, door O. Wieviorka (vert. M.B. DeBevoise) (W.M. Oppedijk van Veen) / ISBN 97 8067 402 8388 (5) 306

O

- Op jacht naar Spaans zilver. Het scheepsjournaal van Willem van Brederode, kapitein der mariniers in de Nassause vloot (1623-1626), door A. Doedens en H. Looijesteijn (G.A. Rommelse) / ISBN 97 8908 704 0475 (2) 119

R

- Der Rote Baron. Die ganze Geschichte des Manfred von Richthofen, door J. Castan (R. de Winter) / ISBN 97 8360 894 4617 (10) 571
- De Russen komen! Nederland in de Koude Oorlog, door M. Traa (J.M.J. Bosch) / ISBN 97 8902 356 6995 (9) 499
- Russian Civil-Military Relations: Putin's Legacy, door T. Gomart (J.L. Voetelink) / ISBN 97 8087 000 3241 7 (4) 248

S

- Scientific Research in World War II: What scientists did in the war, door A. Maas en H. Hooijmaker (W.M. Oppedijk van Veen) / ISBN 97 8071 0313 409 (12) 700
- Somalië, Rwanda, Srebrenica. De nasleep van drie ontspoorde vredesmissies, door C.P.M. Klep (5) 307
- Strategic Studies. A reader, door Th.G. Mahnken en J.A. Maiolo (red.) (H. de Jong en J.L. Voetelink) / ISBN 97 8041 577 2211 (12) 697

T

- Tactiek om te begrijpen, door O.P. van Wiggen, Th. Pollaert e.a. (P.J.E.J. van den Aker) / ISBN 97 8908 115 9920 (7/8) 425
- Tell me how this ends. General Petraeus and the search for a way out of Iraq, door L. Robinson (P. Donker) / ISBN 97 8158 648 5282 (7/8) 420

U

- The US Army and Marine Corps counter-insurgency Field Manual, door J.F. Amos en J.A. Nagi (T.W. Brocades Zaalberg) / ISBN 97 8022 684 1519 (3) 184

W

- Het Wapen onder een dak. De brigadekazernes van de Koninklijke Marechaussee 1814-2008, door M. van der Zee en G. Rommelse (W. Ploeg) / ISBN 97 8908 506 6408 (10) 570
- The war within. A secret White House history 2006-2008, door B. Woodward (P. Donker) / ISBN 97 8141 655 897 2 (7/8) 420
- Wiser in Battle. A Soldier's Story, door R.S. Sanchez (P. Donker) / ISBN 97 8006 156 2426 (9) 497
- Witte de With 1599-1658. Wereldwijde strijd op zee in de Gouden Eeuw, door A. Doedens (G.A. Rommelse) / ISBN 97 8908 704 0604 (1) 63

*Develop guidelines governing the use of control equipment and provide alternatives to the use of lethal weapons. Federal support for research in this area is needed.*⁹

Onderzoek gericht op minder dodelijke geweldsmiddelen voor de politie leidden in het bijzonder tot de invoering van CS-gas (beter bekend als traangas). Later volgden kinetische projectielen zoals rubber stopkogels en de elektrische schok. Groot-Brittannië voerde aan het begin van de jaren '70 traangas en rubberkogels in om in Noord-Ierland het hoofd te kunnen bieden aan de *troubles*, het slepende conflict tussen katholieken en protestanten in Ulster.

Het *Strategic Defense Initiative* onder president Ronald Reagan richtte zich begin jaren '80 onder meer op hoge-energie stralingswapens zoals lasers. Dat leverde ook kennis op voor gerichte energiewapens voor gebruik tegen personen. Veel NLW-ontwikkelingen in de VS werden feitelijk gefinancierd uit de militaire onconventionele wapenprogramma's, zonder dat daar een expliciete militaire vraag voor was. De politie maakte daar dankbaar gebruik van om het repertoire van alternatieven voor vuurwapens verder uit te bouwen. Al in 1972 noemde Joseph Coates de NLW's voor de politie de civiele *spin-off* van militaire research.¹⁰ Toch bleef een deel van de militaire onderzoeksinspanningen naar NLW's buiten zicht, want het Amerikaanse beleid rond militair-technologische innovaties schreef voor dat ze als strategische verworvenheden geheim moesten blijven.

Waar de politie in de VS niet-letale wapens vooral invoerde als *alternatief* voor letale middelen, werden ze voor militaire toepassingen vooral als *versterker* van de effectiviteit van letale vuurkracht aangewend. In Vietnam gebruikten de Amerikanen op grote schaal CS-gas om Vietcong-strijders uit hun ondergrondse gangenstelsels te drijven en ze vervolgens effectief te kunnen bestrijden.¹¹ Er was dus een duidelijke tweedeling tussen de toepassing van niet-letale middelen door de politie enerzijds en door de krijgsmacht anderzijds. Terwijl de politie met niet-letale wapens slacht-

offers wilde voorkomen, was het er in militaire context juist om te doen de letaliteit te versterken en effectiever te maken. In de militaire context van toen is pre-letaal dan ook een betere omschrijving dan niet-letaal.

FOTO U.S. AIR FORCE

Tijdens de Vietnamoorlog ontwikkelde Joseph Coates zijn visie op niet-letaal optreden van de strijdkrachten

Joseph Coates had al eerder van zich doen spreken. In 1970, tijdens de Vietnamoorlog, schreef hij voor het Institute of Defense Analysis een rapport over de toepasbaarheid van niet-letaal optreden in steden in andere werelddelen. Behalve dat dit rapport uitvoerig de mogelijkheden van een reeks niet-letale middelen behandelde, gaf Coates ook een opmerkelijke visie over de toekomst van de oorlog, getuige de volgende passage uit de inleiding:

There is a widespread sentiment that less destructive and less deadly modes of warfare offer promise as a major innovation in the

9 Citaat uit het tweede rapport, overgenomen uit: N. Davison, *The Early History of 'Non-Lethal' Weapons*. (Bradford Non-Lethal Weapons Research Project, Department of Peace Studies, University of Bradford, Occasional Paper No.1, 2006) blz. 3.

10 J. Coates, 'Non-Lethal Police Weapons' in: *Technology Review* (1972) blz. 49-56.

11 Een SIPRI-studie uit 1971 vermeldt dat bijna elk type wapensysteem in Vietnam CS-gas kon verspreiden over een groot gebied en dat dit doorgaans geschiedde in nauwe afstemming met andere wapeninzet. Zie: 'The Rise of CB Weapons' in: *The Problem of Chemical and Biological Warfare*, Volume I (Stockholm, Almqvist & Wicksell, 1971).

tactics and strategy of limited and low-intensity warfare. The alleged misuse of current capabilities, devices and tactics is one support for this argument. A second is the partial mismatch between current capabilities and the objectives of present and anticipated operations. The observation that 'nuclear weapons have made the world safe for insurgency' suggests a thirdly closely related point – the continuation of, if not an increase in, stability operations and multilateral peace-making. Future conflicts may have vague, uncertain or shifting objectives. Consequently, a more intimate interplay of military and political goals, tactics and implications may prevail. There will be both more intermingling of aggressors and civilians and a greater blurring of the distinction between the two in many anticipated types of conflict. This may be especially the case in urban combat. These points all argue for less profligate... and less wanton destruction of property.¹²

Als dit citaat naast de kern van het betoog van generaal Smith wordt gelegd, dan is Coates' stellingname een 'war amongst the people' *avant la lettre*. Immers, wat Coates in 1970 meer dan twee decennia vooruitzag, schreef Smith in 2006 met een terugblik van ruim een decennium. Coates' visie was deels indirecte kritiek op de wijze van opereren van de Amerikaanse krijgsmacht in Vietnam, maar kon ook bedoeld zijn voor Centraal-Europa, waar dichtbevolkte gebieden zich in een potentieel strijdtoneel tussen NAVO en Warschau Pact bevonden. Met de aanduiding *cities overseas* in het rapport verwees Coates hoogstwaarschijnlijk zowel naar trans-pacifische als trans-atlantische scenario's.

Het concept van niet-letaliteit in de moderne tijd was dus in feite al 'uitgevonden' in 1970. De zienswijze van Coates, geschraagd door de Amerikaanse militaire lessen uit Vietnam, werd

door de legerleiding echter ronduit genegeerd. Brocades Zaalberg typeert in zijn dissertatie de militaire reactie in de VS op de verloren oorlog aan de hand van de US Army War College Study 'On Strategy. A Critical Analysis of the Vietnam War' als volgt:

The United States had lost the Vietnam War because it had not fought conventionally enough. The most fundamental 'lesson learned' publication to come out of the conflict concluded that the Army should not have deviated from its big-war approach and engage in some half-hearted counter-insurgency experiments, was clearly more welcome than another, more critical in-house study that had concluded the opposite one year earlier. Summers' thesis was embraced by the bulk of the armed forces during the post-Vietnam process of soul-searching and strengthened the idea that the sole purpose of the US armed forces was to fight and win America's wars. The 'American way of war' was articulated and codified in the Weinberger-Powell Doctrine as formulated in 1984.¹³

Big war, een andere uitdrukking voor *interstate industrial war*, betekende een volledige militaire oriëntatie op een mogelijke confrontatie met de Sovjet-Unie en het Warschau Pact. Daarmee verdwenen radicale hervormingsvoorstellen als die van Coates in de vergetelheid.

Het was juist in de zoektocht naar methoden en technologieën om een Sovjet-aanval in de Centrale Sector van Europa te breken dat NLW's een nieuwe militaire impuls kregen. Net als met CS-gas tijdens Vietnam, ging het ook nu om de versterking van letale effecten, ditmaal tegen het Sovjet-grondleger. Waar in het verleden de aandacht gericht was op anti-personeel-NLW's, ging de interesse nu uit naar niet-letale antimaterieel-technologieën. Zo bestond er interesse om infrastructuur tijdelijk en plaatselijk onbruikbaar te maken voor de vijand. In het Los Alamos National Laboratory werkte een team sinds midden jaren '80 aan de experimentele ontwikkeling van technologische concepten zoals *High Power Microwave*,

12 J. Coates, *Non-lethal and Non-destructive Combat in Cities Overseas* (Institute for Defense Analysis, Science and Technology Division, Paper P-569, 1970).

13 T.W. Brocades Zaalberg, *Soldiers and Civil Power. Supporting or Substituting Civil Authorities in Peace Operations during the 1990s*. (Proefschrift Universiteit van Amsterdam, 2005) blz. 62.

lasers en chemische middelen om de opmars van gemechaniseerde formaties te kunnen ontregelen en ze vervolgens te kunnen vernietigen. De leider van dit project, John Alexander – later een van de vurigste pleitbezorgers van niet-letaliteit in het hedendaagse militaire optreden – publiceerde hierover vlak voor het einde van de Koude Oorlog.¹⁴ Terugblikkend op die periode schrijft Alexander tien jaar later:

*The recent development of military non-lethal concepts arose from very lethal roots. While law enforcement has always been charged with using the minimum force necessary to restrain assailants, the post-Vietnam military embraced the concepts of overmatching enemy weapons and the use of overwhelming force.*¹⁵

De conclusie kan luiden dat veel militair-relevante ontwikkelingen rond NLW's, zowel conceptueel als technologisch, al decennia voor het einde van de Koude Oorlog waren begonnen. Het overgrote deel van die ontwikkelingen heeft plaatsgevonden in de VS. Toepassingen bedoeld voor het voorkomen van onbedoelde burgerslachtoffers vonden ingang bij de politie, terwijl militaire organisaties de nieuwe technieken vooral zagen als versterking van de vernietigingskracht in het kader van de militaire wedloop tussen de NAVO en het Warschau Pact. Lewer en Schofield (1997) schrijven over de positie van NLW's tijdens die periode het volgende:

*...many of the technologies that might form the basis of a non-lethal armoury had already been identified in the 1960s and 1970s but they were given no real priority in context of Cold War military planning.*¹⁶

Deze lage prioriteit leidde ertoe dat het beschikbare arsenaal aan NLW's aan het einde van de Koude Oorlog weinig verschilde van een kwart eeuw eerder. Afgezien van het militaire gebruik van CS-gas in Vietnam werden genoeg alle praktische ervaringen met NLW's in de VS opgedaan door politie- en andere binnenlandse veiligheidsorganisaties tijdens inzet binnen de eigen landsgrenzen.

FOTO U.S. AIR FORCE, G. CHIAVEROTTI

Het niet-letale active denial system veroorzaakt een ondraaglijke hitte op de huid

Ontwikkelingen elders tot 1990

Buiten de VS waren er in andere NAVO-landen tot 1990 nauwelijks militair-georiënteerde NLW-ontwikkelingen, met één uitzondering: het Verenigd Koninkrijk. Het Britse leger was al sinds 1970 als buffermacht ontplooid in Noord-Ierland om de gewelddadigheden tussen de rivaliserende partijen te beteugelen. De snel groeiende behoefte aan de toepassing van een beperkt arsenaal aan NLW's leidde tot een gestage ontwikkeling van vooral kinetische projectielen. Die ontwikkeling is ook na de beëindiging van het Noord-Ierse conflict voortgezet.¹⁷

De andere NAVO-partners, waaronder ook Nederland, hadden tijdens de Koude Oorlog geen noemenswaardige aandacht voor NLW's

14 J. Alexander, 'Antimateriel Technology' in: *Military Review*, Vol 69, No.10 (1989), blz. 29-41.

15 J. Alexander, *Future War. Non-Lethal Weapons in Modern Warfare* (New York, St. Martin's Press, 1999) blz. 13.

16 N. Lewer, S. Schofield, *Non-Lethal Weapons. A Fatal Attraction? Military Strategies and Technologies for 21st Century Conflict* (London, Zed Books, 1997) blz. 34-35.

17 Een treffende beschrijving van de evolutie van de door de *British Army* en de *Royal Ulster Constabulary* (Noord-Ierse politie) gebruikte kinetische niet-letale projectielen geeft C. Burrows: 'Operationalizing Non-Lethality: A Northern Ireland Perspective' in: N. Lewer (red.) *The Future of Non-Lethal Weapons – Technologies, Operations, Ethics and Law* (Londen, Frank Cass, 2002) blz. 99-111.

anders dan louter vanuit politieorganisaties of andere binnenlandse instituties voor ordehandhaving. De periode van rellen eind jaren '60-begin jaren '70 in de VS had ook zijn pendant in Europa. Dit leidde tot hervormingen in politieorganisaties en hun optreden in de gemeenschap waarin terughoudendheid en beheersing in geweldsuitoefening een centraal thema vormde. Dit had weer zijn weerslag op de uitrusting, waarin NLW's een belangrijkere plaats kregen. Na 1990 vormden deze NLW-ontwikkelingen in de civiele binnenlandse context voor defensieorganisaties het startpunt van het denken, ontwikkelen en toepassen van niet-letaliteit in het kader van expeditionaire missies. De transatlantische samenwerking binnen de NAVO kende tot begin jaren '90 geen specifieke initiatieven op NLW-gebied. Die ontstonden pas toen de VS het onderwerp op de agenda bracht nadat het stof van de Golfoorlog (Desert Storm) was neergedaald en de nieuwe realiteit op de Balkan zich aandeede.

De militaire ratio voor niet-letaliteit na de Koude Oorlog

Wat Coates al had voorzien in 1970 en wat onder de oppervlakte was gebeven tijdens de Koude Oorlog, manifesteerde zich toen de internationale gemeenschap, met de VS voorop, zich steeds meer ging inspannen voor het stabiliseren en oplossen van vooral intrastatelijke conflicten. Alleen al tussen 1991 en 1994 lanceerden de VN maar liefst acht nieuwe *peacekeeping*-operaties. Een deel daarvan viel onder de noemer 'tweede-generatie vredeshandhaving' (*wider peacekeeping*). Daarin waren vredeshandhavers niet langer slechts buffer-troepen aan de grenzen van conflictzones, maar opereerden zij ook actiever binnen de conflictgebieden, zij het nog steeds met een beperkt mandaat qua militaire geweldsuitoefening.¹⁸ Deze conflicten leenden zich nauwelijks voor de toepassing van de militaire gewelds-

instrumenten – voor zover toegestaan – waarin westerse krijgsmachten kort na de Koude Oorlog grossierden. Er was geen duidelijk te onderscheiden tegenstander en voor zover die er wel was maakte deze dikwijls gebruik van de dekking van de civiele en dus kwetsbare omgeving.

De VS, die begin jaren '90 gangmaker waren voor de onder VN-mandaat geaccordeerde interventie-operaties, ervoeren de problemen als eersten. In Somalië liep de humanitaire hulpoperatie *Restore Hope* in 1993 uit op een debacle, waarop de Amerikanen zich ijlings moesten terugtrekken. De voedselmissie ont-aardde in een gewapende strijd met *warlords* die behalve enkele tientallen Amerikaanse militairen ook honderden Somalische burgers het leven kostte. De burgerslachtoffers vielen vooral door Amerikaanse wapeninzet. Toen Amerikaanse mariniers eind 1994 teruggingen naar Somalië om de VN-macht te ontzetten die daar voor de missie *United Shield* was ontplooid, beschikten ze over een repertoire aan NLW's om hun taak met minder harde middelen te kunnen uitvoeren. Dat ingrijpen werd als een groot succes gezien, want de VN-troepen konden ongedeerd vertrekken en er viel geen enkel burgerslachtoffer. De Amerikaanse commandant, luitenant-generaal Tony Zinni, verklaarde na afloop dat hij nooit meer op pad zou gaan zonder NLW's.¹⁹

In 1994, tijdens de operatie *Uphold Democracy* op Haïti, konden Amerikaanse mariniers eveneens over NLW's beschikken en ook hier werd deze aanvullende capaciteit als een aanwinst gezien. In Bosnië-Herzegovina daarentegen, tijdens de *United Nations Protection Force*-missie van 1992-1995 (UNPROFOR), traden de politieke en militaire tekortkomingen van de internationale interventiemacht om de strijdende partijen te beteugelen aan het licht. UNPROFOR kon weinig meer doen dan toekijken bij de strijd en mocht haar (letale) wapens slechts in het uiterste geval van zelfverdediging gebruiken.²⁰ Het waren nu niet alleen de VS, maar ook een reeks Europese (NAVO)partners die de onvolkomenheden in het militaire repertoire begonnen te onderkennen.

18 C.P.M. Klep en R.J.A. van Gils, *Van Korea tot Kabul. De Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945* (Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Sdu Uitgevers, Den Haag, 2005) blz. 21.

19 J. Alexander, *Future War. Non-Lethal Weapons in Modern Warfare* (New York, St. Martin's Press, 1999), blz. 24.

20 C.P.M. Klep en R.J.A. van Gils, *Van Korea tot Kabul*, blz. 21.

De media speelden een katalyserende rol bij de opkomst van niet-letaliteit en NLW's. Waar zij in de jaren '60 en '70 met hun verslaggeving van de Vietnamoorlog, rassensrellen en studentenprotesten hadden bijgedragen tot de ontwikkeling van een maatschappelijke weerzin tegen burgerslachtoffers door georganiseerd wapengeweld, kreeg deze trend nu een vervolg in de vorm van maatschappelijke beeldvorming over operaties van de eigen krijgsmacht in den vreemde. De westerse samenleving maakte een proces van humanisering van de oorlogvoering door, waarin het maken van slachtoffers, zeker wanneer dat onschuldigen zijn, taboe is. Volgens Coker is er sprake van een projectie van westerse maatschappelijke waarden op het optreden van de krijgsmacht:

*The military is now expected not only to share the values civil society holds in high esteem, but even in the way it prosecutes war it is expected to reflect civility and compassion – in a word, humanitarianism.*²¹

FOTO STARS AND STRIPES, W. PEACE

Een Amerikaanse marinier legt de werking van de niet-letale sponge grenade uit aan een Nigeriaanse militair

De media zorgden ervoor dat het morele kompas van de krijgsmacht werd geijkt op de westerse normen en waarden over bescherming van de mens. De VS had in Somalië het belang van de media al ondervonden. In 1993 hadden de tv-beelden de ontluistering van de VS als de enig overgebleven supermacht genadeloos blootgelegd. In 1994, tijdens de voorbereidingsfase op United Shield, demonstreerden de Amerikaanse mariniers voor diezelfde media

hun niet-letale uitrusting als bewijs dat in de militaire opstelling van de VS in Somalië nu duidelijk rekening werd gehouden met het belang van de lokale bevolking. Tegelijkertijd gaven de media daarmee aandacht aan NLW's en fungeerden zo als PR-bron voor de voorstanders van niet-letale wapens die dit onderwerp op de militaire en politieke beleidsagenda wilden krijgen. Feakin (2005) benadrukte dit effect aldus:

*...the media had not only raised NLWs profile but they had also forced policy makers to take their presence into account when planning military operations of this kind.*²²

Het voorkómen van onschuldige slachtoffers werd voortaan één van de leidende beginselen in vredesoperaties. Tegelijkertijd speelde die bevolking soms een rol die de taakuitoefening van de militairen bemoeilijkte of verhinderde. Dit noopte dikwijls tot fysiek optreden, maar de gangbare wapenuitrusting was daarvoor grotendeels ongeschikt en ontoelaatbaar: de ratio van NLW's, ontworpen om slachtoffers te voorkomen en onnodige schade te voorkomen, was omarmd. Het operationele bewijs was geleverd bij het Amerikaanse optreden in Somalië, Haiti en Bosnië, waar de krijgsmacht de toegevoegde waarde van niet-letaliteit als militaire vermogen aantoonde.

Beleidsvorming rond NLW's

De VS

De Amerikaanse ervaringen met NLW's in de eerste helft van de jaren '90 vormden de opmaat tot beleidsvorming rond niet-letale wapens. In 1996 publiceerde het *Department of Defense* een aanwijzing onder de titel *Policy for Non-Lethal Weapons*.²³ Het document definieert een reeks criteria en organisatorische verantwoordelijkheden met betrekking tot de

21 C. Coker, *Humane Warfare* (London, Routledge 2001) blz. 93.

22 T. Feakin, *Non-Lethal Weapons: Technologies for Lowering Casualties?* (University of Bradford, Department of Peace Studies, PhD-thesis, 2005), blz. 44.

23 Office of the Assistant Secretary of Defense, Special Operations/Low Intensity Conflict *US Department of Defense Policy for Non-Lethal Weapons, Directive 3000.3*, (Washington DC, 1996).

ontwikkeling en invoering van NLW's. Het document weerspiegelt daarmee enerzijds de formele erkenning van het belang van niet-letaliteit voor de Amerikaanse krijgsmacht, maar anderzijds leiden de opgenomen eisen tot strenge voorwaarden aan NLW's en hoge verwachtingen. Daar ga ik later in dit artikel nader op in. Behalve richtlijnen voor de ontwikkeling en het gebruik van NLW's legde het document de verantwoordelijkheid voor het bereiken van de doelstellingen van het NLW-beleid in handen van de Commandant van het *U.S. Marine Corps*. Het *Joint Non-Lethal Weapons Directorate (JNLWD)* is belast met de implementatie van NLW-beleid.²⁴

De NAVO en Nederland

Toen NLW's in de VS eenmaal tot een officieel beleidsterrein van Defensie waren verklaard, duurde het niet lang voordat op instigatie van de Amerikanen ook de NAVO een NLW-beleid

saties van de lidstaten, waaronder Nederland. Het ministerie van Defensie onderschrijft het NLW-beleid van de alliantie en opeenvolgende beleidsdocumenten herbevestigen het belang van niet-letale wapens voor de Nederlandse krijgsmacht. De meest recente herbevestiging dateert van eind 2008, toen in de Strategische Kennis Agenda onder meer de behoefte aan wapens werd onderkend die instelbaar zijn van niet-letaal tot letaal.²⁶

Niet-letale wapens in de Nederlandse krijgsmacht

De Nederlandse krijgsmacht beschikt over een beperkt repertoire aan niet-letale wapens. Toepassing is voorbehouden aan daarvoor gekwalificeerde en gecertificeerde eenheden, zoals Crowd en Riot Control (CRC)-eenheden, speciale eenheden en arrestatieteams.

- wapenstok (handwapen)
- beanbag (kinetisch projectiel)
- rubber kogels (kinetisch projectiel)
- traangas (chemische werking)
- flash-bang granaat (gecombineerde akoestische/optische werking)
- pepperspray (chemische werking)
- schijnwerper (optische werking)
- taser (elektrische schok)

Figuur 1 Overzicht van NLW's die bepaalde eenheden van de Nederlandse krijgsmacht kunnen toepassen

Aangezwengeld door beleidskaders, zowel nationaal als internationaal, vorderen onderzoek en ontwikkeling naar nieuwe technologieën en concepten op NLW-gebied gestaag.²⁷ Figuur 2 geeft een indruk van de diversiteit van technologieën en effecten die worden beschouwd. De militaire invoering en de operationele inbedding van NLW's blijven achter: het grootste deel van de thans ingevoerde systemen is nog van de eerste generatie, die al beschikbaar was aan het einde van de Koude Oorlog. De uitvoering van NLW-beleid heeft daardoor meer de gedaante van een *technology push* dan dat militaire planners aandringen op snellere militaire beproeving, goedkeuring en invoering van uit-

Opeenvolgende beleidsdocumenten herbevestigen het belang van niet-letale wapens voor de Nederlandse krijgsmacht

aanvaardde. De Noord-Atlantische Raad keurde in 1999 een compact beleidsdocument goed.²⁵ Het is niet verrassend dat het document veel verwantschap vertoont met zijn Amerikaanse tegenhanger, getuige ook de nagenoeg gelijklopende definitie van NLW's. Niet-letaliteit is volgens beide definities de *intentie* die NLW-toepassing beoogt. De aanvaarding van het NLW-beleid van de NAVO legde een legitieme basis voor onderzoek, ontwikkeling, invoering en gebruik van NLW's door de militaire organi-

24 Uitvoerige informatie over de lopende ontwikkelingen en initiatieven door het JNLWD is te vinden op <https://www.jnlwp.com>.

25 *NATO Policy on Non-Lethal Weapons* (Brussel, NAVO, 1999).

26 Ministerie van Defensie/Hoofddirectie Algemene Beleidszaken, *Strategische Kennis Agenda* (2008) blz. 45, 46.

27 Zo investeert het ministerie van Defensie al geruime tijd in kennis- en technologieontwikkeling op NLW-gebied. TNO Defensie&Veiligheid voltooide in 2004 een eerste vijftien-onderzoeksprogramma naar de toepasbaarheid van NLW's voor de Nederlandse krijgsmacht. Een nieuw programma is in 2008 van start gegaan. Zie bijvoorbeeld: TNO, *Eindrapportage programma V901. Bepaling geschiktheid niet-letale wapens voor de krijgsmacht* (PML 2004-A10, 2004).

Figuur 2

Overzicht van NLW-concepten naar werkingsprincipes. Cursief staan de effecten die uitsluitend bedoeld zijn tegen materieel en/of infrastructuur.*

Mechanisch	Elektromagnetisch	Akoestisch	Chemisch
Kinetische energie Verstrikkend/plakkend Geleidend Verduistering <i>Mechanische sabotage</i>	<i>Ultraviolet (HE lasers)</i> Zichtbaar spectrum Infrarood Microgolven Millimetergolven <i>Electromagnetische puls</i> Directe Stroom Wapens	Infrasoon/pneumatisch Sone wapens Ultrasone middelen	<i>Materiaal wijzigers</i> <i>Verbrandingsveranderaars</i> Anti-biologische agenten

* In dit overzicht van werkingsprincipes van NLW's is gebruik gemaakt van een inventarisatie van NLW's opgesteld door TNO in het kader van het Defensie onderzoeksprogramma V901 'Bepaling geschiktheid van Niet-Letale Wapens'. Kernkamp e.a., *Technologie Verkenningen Niet-Letale Wapens – Deelrapportage (basisrapport) van het project Technologie Verkenningen & Assessment NLW 2002/2003* (Den Haag, TNO, FEL-03-A126, 2003).

ontwikkelde niet-letale wapens.²⁸ Deze stagnatie in de operationele innovatie staat in schril contrast met de alom geuite verwachtingen rond de militaire waarde en toepasbaarheid van NLW's. Een nadere beschouwing van het debat over de verwachtingen ten aanzien van niet-letaliteit en NLW's kan enig licht op deze onbalans werpen.

Verwachtingen: het debat over niet-letaliteit

'Officiële' verwachtingen: beleidsdruk

Een nadere blik op het NLW-beleid van de NAVO leert dat de daarin opgenomen richtlijnen strenge voorwaarden stellen aan NLW's. Er lijkt een impliciete veronderstelling te bestaan dat de technologieën en concepten voor NLW's aan die eisen kunnen voldoen. Het document stelt dat NLW's dienen bij te dragen aan het vermogen van NAVO-strijdkrachten om de volgende doelstellingen te kunnen verwezenlijken:

- *accomplish military missions and tasks in situations and conditions where the use of lethal force, although not prohibited, may not be necessary or desired;*
- *discourage, delay, prevent or respond to hostile activities;*
- *limit or control escalation;*

- *improve force protection;*
- *repel or temporarily incapacitate personnel;*
- *disable equipment or facilities;*
- *help decrease the post-conflict costs of reconstruction.*²⁹

Deze voor het merendeel algemeen geformuleerde missiedoelstellingen stralen een grote ambitie uit voor wat niet-letaliteit vermog: in feite wordt welhaast verondersteld dat NAVO-strijdkrachten uitgerust met de juiste NLW's dominantie en controle verkrijgen in situaties waarin de aangegeven doelstellingen moeten worden verwezenlijkt. Als daar nog de criteria aan worden toegevoegd waaraan NLW's volgens het beleidskader minimaal moeten voldoen dan ontstaat het beeld van de *silver (non-lethal) bullet*:

- *they must achieve an appropriate balance between the competing goals of having a low probability of fatality or permanent injury, with minimal undesired damage, and a high probability of having the desired effects;*
- *they must not be easily defeated or degraded by hostile countermeasures once known or,*

28 De meeste activiteiten op het gebied van NLW's vinden binnen de NAVO plaats onder de *Research and Technology Organisation (RTO)*.

29 *NATO Policy on Non-Lethal Weapons* (Brussel, NAVO, 1999) blz.1.

*if they could be so defeated, the benefits of a single opportunity to use such a weapon in a given context would, nevertheless, be so great as to outweigh that disadvantage or any risk of consequent escalation.*³⁰

Het beleid zegt hier dat een NLW alleen dan passend is wanneer inzet met grote kans van slagen bijdraagt tot de verwezenlijking van één of meer van de genoemde doelstellingen, de kans op slachtoffers, ernstig letsel en materiële schade daarbij minimaal is en het NLW tevens bestand is tegen tegenmaatregelen. Dat lijkt inderdaad op een silver bullet, maar toch menen materiedeskundigen, beleidsmakers en politieke besluitvormers dat NLW's aan die verwachtingen kunnen voldoen. Zo gaat ook de Strategische Kennis Agenda van Defensie uit van de maakbaarheid van niet-letaliteit door NLW's als integraal onderdeel te zien van een algehele capaciteit van flexibel toepasbare wapensysteemoplossingen, variërend van letaal tot niet-letaal.³¹

De optimistische inschattingen en verwachtingen worden enerzijds gesteund door positieve ervaringen met NLW's van de eerste generatie, zoals kinetische rubber projectielen en traangas. Anderzijds zijn er ook situaties bekend waarin het niet helemaal goed ging. Zo leidden de ervaringen in Noord-Ierland al in een vroeg stadium tot het in onbruik raken van CS-gas wegens het niet-discriminerende karakter van dit middel en ook tot de eerder genoemde doorlopende innovatie van kinetische projectielen om het latente risico op ernstige verwonding of fatale afloop te verkleinen.³²

De haalbaarheidsmarges voor effectief gebruik van NLW's zijn echter smal, blijkt uit het vele onderzoek dat de afgelopen vijftien jaar mede

onder auspiciën van de NAVO heeft plaatsgevonden. Toch resulteerden talloze nationale en internationale scenario-analyses voor de inzet van NLW's, steunend op de beoordeling van technische en militaire experts en getoetst aan technische en operationele selectiecriteria, in lijstjes van geschikte of beloftevolle NLW-concepten. Dit soort simulatie- en gedachte-experimenten kent nogal wat impliciete aannames over de respons van individuen en doelgroepen tegen wie de NLW's worden ingezet. Vooral nog ontbreekt de operationele empirie om de validiteit van die veronderstellingen te kunnen staven. Deze onzekerheid doet zich overigens wat minder voor bij NLW's die gericht zijn tegen materieel of infrastructuur, omdat doelparameters doorgaans nauwkeuriger te bepalen en de mogelijke NLW-effecten dus beter te voorspellen zijn.

Voorts bestaat er een zekere spanning binnen zowel het Amerikaanse als het NAVO-beleidsdocument door een richtlijn die zegt dat NLW's ook gebruikt moeten kunnen worden om de werking van letale vuurkracht te versterken. In het NAVO-document luidt die voorwaarde:

FOTO STARS AND STRIPES, C. COON

De Amerikaanse niet-letale sting ball grenade, gevuld met honderd rubberkogeltjes kaliber .25

30 NATO Policy on Non-Lethal Weapons (Brussel, NAVO, 1999) blz. 2.

31 Ministerie van Defensie/Hoofddirectie Algemene Beleidszaken, *Strategische Kennis Agenda* (2008) blz. 46.

32 Ook de best getrainde schutter kan een 'ongeluk' soms niet voorkomen. Een recente Britse studie die over het gebruik en de ontwikkeling van kinetische projectielen rapporteert is: Northern Ireland Office, *Patten Report Recommendations 69 and 70 Relating to Public Order Management. A Research Programme into Alternative Policing Approaches Towards the Management of Conflict*, Fifth Report (Belfast, Northern Ireland Office, 2006).

*NLWs may be used in conjunction with lethal weapons to enhance the latter's effectiveness and efficiency across the full spectrum of military operations.*³³

De achterliggende reden voor het opnemen van deze clausule in het NLW-beleid is het wegemen van iedere technische, tactische en operationele beperking voor het gebruik van de nieuwe capaciteit. Commandanten kunnen daardoor in *alle* situaties gebruik maken van NLW's, ongeacht het van toepassing zijnde geweldsmandaat. Vanuit NAVO-optiek zijn NLW's dus niet exclusief voorbehouden voor situaties waarin niet-letaal optreden de enige gewelddoptie is. De vraag dient zich dan wel aan of deze expliciete 'pre-letale' of *dual use* variant van NLW-gebruik de politieke en militaire ratio van het voorkomen van slachtoffers en onnodige schade logenstrafte. De beeldvorming die dit over NLW's oproept onderscheidt zich nauwelijks van die bij de pre-letale toepassing van CS-gas in de Vietnamoorlog en de ontwikkeling van antimaterieel-technologieën tegen een gemechaniseerde tegenstander eind jaren '80. Het lijkt erop dat de opstellers van het NLW-beleid zich in een spagaat bevonden. Aan de ene kant wilden zij inspelen op de specifieke toegevoegde waarde van NLW's in *military operations other than war* en aan de andere kant wilden zij geen beperkingen opleggen aan de toepasbaarheid van niet-letale wapens in meer klassieke militaire scenario's.

Een andere 'complicatie' die besloten ligt in het door de NAVO aanvaarde NLW-beleid is het volgende daarin opgenomen criterium:

*The research and development, procurement and employment of NLWs shall always remain consistent with applicable treaties, conventions and international law.*³⁴

Deze regel heeft voor de aanvaardbaarheid van NLW's aanzienlijke consequenties. Een belangrijk deel van de wapenbeheersingsverdragen en conventies opgesteld tijdens de Koude Oorlog, of ruimer, tijdens het tijdperk van de interstate industrial war, was bedoeld om massavernietiging en onnodig en grootschalig menselijk lij-

den, vooral onder de burgerbevolking tijdens oorlogen, tegen te gaan. Dit betrof in het bijzonder de dodelijke chemische en biologische wapens. De verdragen kenden ten tijde van hun bekrachtiging geen uitzonderingen voor het uitdrukkelijk niet-letale gebruik van bijvoorbeeld chemische middelen tijdens militaire operaties. Hier dient zich de paradox aan dat internationale wapenbeheersingsverdragen, oorspronkelijk ontworpen om massavernietiging en onnodig menselijk lijden tijdens conflicten en oorlogen een halt toe te roepen, in hedendaagse stabilisatieoperaties een juridische blokkade opwerpen tegen het gebruik van bepaalde NLW's, die eveneens uitdrukkelijk bedoeld zijn om slachtoffers te voorkomen. Sommige deskundigen in het internationaal recht, zoals Fidler, bepleiten dan ook aanpassingen in de internationale verdragen om recht te doen aan het principe en de intentie van niet-letaliteit.³⁵

Vermeldenswaard is een voorwaarde aan NLW's die in het Amerikaanse beleid is opgenomen: een in te voeren NLW dient een dusdanig lonend operationeel effect op te leveren dat dit de aan de inzet toebedeelde inlichtingenverwervingscapaciteit voor missieplanning en *damage assessment* rechtvaardigt. Het is echter de vraag of de van nature subtiele effecten van niet-letaliteit wel even nauwkeurig zijn in te schatten als de doorgaans louter fysieke effecten van innovatieve letale capaciteiten. De intentie van niet-letaliteit bij antipersoneeltoepassingen is immers tijdelijke uitschakeling, dan wel het afdwingen van gedragsverandering, terwijl bij letaliteit (blijvende) fysieke uitschakeling wordt nagestreefd.

De politiek-strategische wenselijkheid van beheerst militair geweldgebruik in veel heden-

33 NATO Policy on Non-Lethal Weapons, (Brussel, NAVO, 1999) blz. 2.

34 NATO Policy on Non-Lethal Weapons, (Brussel, NAVO, 1999) blz. 2.

35 Fidler onderscheidt drie mogelijke veranderingstrajecten: a. de *compliance*-variant, die samenvalt met de huidige richtlijn in het NAVO-beleid en waaraan de veranderde aard van conflicten en de nieuwe NLW-technologieën niet mogen tornen; b. de *selective change*-variant, die voor NLW's andere regels voorziet dan voor letale wapens; c. de *radical change*-variant, die NLW's als zodanig revolutionair beschouwt dat ze een complete herziening van de morele en juridische grondslag voor het gebruik van militair geweld rechtvaardigen. D. Fidler, 'Non-Lethal Weapons and International Law: Three Perspectives on the Future', in: *Medicine, Conflict and Survival* (Vol.17, No.3, 2001) blz. 194-206.

daagse interventiemissies heeft de ratio verschaft voor een militair vermogen tot niet-letaliteit. De daartoe ontworpen beleidskaders om de ontwikkeling en invoering van NLW's te reguleren bevatten enerzijds conservatieve elementen die een weerslag zijn van de veiligheidscontext uit de Koude Oorlog. Anderzijds zijn de prestatieverwachtingen van NLW's bij de beleidsmakers hoog gespannen. Het gecombineerde effect is dat het beleid de realisatie van een innovatief militair vermogen voor niet-letaliteit eerder afremt dan bevordert.

Maatschappelijke verwachtingen: idealisering versus relativering

Tijdens de eerste helft van de jaren '90 waren hoge verwachtingen ontstaan over de mogelijkheid om oorlogen zonder bloedvergieten te voeren. Desert Storm had al laten zien dat het aantal slachtoffers, vooral aan eigen zijde, tot een minimum beperkt kon worden door de toepassing van technologisch geavanceerde precisiewapens met lange dracht. Siniscalchi citeert in een publicatie over de strategische implicaties van niet-letale technologieën:

*...the most dangerous legacy of the Persian Gulf war is the fantasy of near bloodless uses of force.*³⁶

De euforie over de successen van precisieoorlogvoering sloeg niettemin over naar het domein van het niet-letale militaire optreden. In de VS presenteerden Janet en Chris Morris al in 1990 een theorie dat met niet-letale technologie en concepten een tegenstander zou kunnen worden onderworpen zonder gevecht. Noties als *weapons of mass protection* en *war without blood* behoorden tot het repertoire van deze militaire futurologen, die ook het Pentagon adviseerden.³⁷ Deze utopische voorstellingen van NLW's zijn ten dele een uitvloeisel van het

einde van de Koude Oorlog, dat te danken zou zijn geweest aan de westerse militair-technologische superioriteit. Die superioriteit was zo groot geworden dat conflicten voortaan ook beheersbaar waren zonder het gebruik van conventionele wapens.

FOTO ANP, R. UTRECHT

Het ideaalbeeld van conflicten zonder slachtoffers bleef gedurende de jaren '90 in stand. In Groot-Brittannië leverden Lewer en Schofield een bijdrage aan het debat met de introductie van het concept van *benign intervention*. Zij stelden zelfs voor een *UN Benign Intervention Force (UNBIF)* te formeren die zich hoofdzakelijk zou bedienen van NLW's.³⁸ Coker ziet in zijn verhandeling over humane oorlogvoering de belangstelling voor niet-letale oorlogvoering als een uiting van een trend in de westerse wereld naar terughoudendheid en beschaving bij het hanteren van militair geweld.³⁹ De idealisering van niet-letaliteit door voorstanders stoelt op de aanname dat de technologieën waarop NLW's zijn gebaseerd de uitwerking

36 J. Siniscalchi, *Non-Lethal Technologies: Implications for Military Strategy* (Alabama, Air University, Air War College, Center for Strategy and Technology, Occasional Paper No.3, 1998) blz.13.

37 J. Morris en C. Morris, *Non-Lethality. A Global Strategy* (Massachusetts, West Hyannisport, 1990).

38 N. Lewer en S. Schofield, *Non-Lethal Weapons. A Fatal Attraction? Military Strategies and Technologies for 21st Century Conflict* (Londen, Zed Books, 1997) blz.113.

39 C. Coker, *Humane Warfare* (Londen, Routledge, 2001) blz. 89.

hebben die het ontwerp beoogt. Dit onvoorwaardelijke vertrouwen in de technologische maakbaarheid van niet-letaliteit wordt bestreden door sceptici en in meer nauwgezette analyses. Zo wijst Siniscalchi op de geringe beschikbaarheid aan objectieve ervarings-

Rappert dat zelfs wanneer al de technische parameters bekend zijn, er nog legio omgevingsfactoren spelen die van grote, zo niet beslissende, invloed zijn op het uiteindelijke effect. Bij NLW-gebruik tegen personen gaat het immers om een tijdelijk fysiek en/of mentaal effect bedoeld om een bepaald gedrag af te dwingen. De *context* waarin de wapeninzet plaatsvindt heeft echter eveneens invloed op het resultaat. Als het doel bijvoorbeeld sterk gemotiveerd is om weerstand te bieden aan de pijn of het ongemak die het wapen veroorzaakt, kan de reactie belangrijk verschillen

Een marechaussee demonstreert een Taser, het stroomstootwapen dat eerder dit jaar in gebruik werd genomen

van een situatie waarin het getroffen individu geen heil ziet in verder verzet. Rappert staat daarom een omvattende contextuele (*technology*) assessment van NLW's voor. Hij oppert dat zo'n breder assessment de betrouwbaarheid van de (optimistische) claims over de effectiviteit van NLW's dient te valideren en dat naar uiteenlopende contexten en situaties van NLW-inzet dient te worden gekeken:

While laboratory tests or controlled field experiments might provide some insight, the information gained is likely to be of questionable worth in commenting on controversies experienced in practical applications where such artificial conditions do not hold. Assessments made in relation to a specific context can have their value come under question if the situations of use diversify.⁴¹

gegevens van NLW-gebruik uit de militaire praktijk. Hij waarschuwt dan ook tegen te hoge verwachtingen:

...the visionary promise of non-lethality leads to widespread misconceptions that are likely to prove counterproductive and potentially dangerous.⁴⁰

Volgens meer recente analyses zijn de effecten van NLW's behalve van technologie en wapenkenmerken ook afhankelijk van de houding en vaardigheden van de militaire gebruiker en de eigenschappen van het doel. Bij NLW-inzet tegen individuen speelt ook de fysiologische en mentale toestand van het doel een rol. Zo stelt

40 J. Siniscalchi, *Non-Lethal Technologies: Implications for Military Strategy* (Alabama, Air University, Air War College, Center for Strategy and Technology, Occasional Paper No. 3, 1998) blz.15.

41 B. Rappert, *Non-Lethal Weapons as Legitimizing Forces? Technology, Politics and the Management of Conflict* (Londen, Frank Cass, 2003) blz. 265.

De uitgedragen verwachtingen dat NLW's doen wat hun scheppers beloven prikkelen de media, maatschappelijke bewegingen en het brede publiek. De media, eventueel ingeschakeld in publieke voorlichtingscampagnes over NLW's, laten in eerste instantie zien hoe NLW's werken en waarvoor ze bedoeld zijn.⁴² Ze helpen daarmee deze 'goedaardige' wapens te promoten, versterken aldus hun imago en wekken positieve verwachtingen onder het publiek. Maar tegelijkertijd beelden zij ongewenste effecten of verkeerde inzet van NLW's onver-

den van de *hearts and minds* van de lokale bevolking en niet louter om het verslaan van tegenstanders. Daarin berust de ratio van niet-letaliteit.

Niet-letaliteit is in militair opzicht geen nieuw fenomeen, maar al vroeg in de Koude Oorlog onderkend en onbelicht gebleven tot na die periode. Instrumenten voor niet-letaliteit waren er al. Politieorganisaties hadden ze in gebruik en ook hun militaire toepasbaarheid bleek tijdens vredesoperaties kort daarna. Die vroege successen schiepen de verwachting in zowel defensieorganisaties als daarbuiten dat niet-letaliteit tijdens militaire operaties een maakbaar concept is dat verdere ontwikkeling verdient. De aangelegde beleidskaders geven enerzijds de ruimte tot verdere ontwikkeling van een scala aan beloftevolle NLW-technologieën en concepten. Het conservatisme en eisenpakket in dat beleid versmallen anderzijds de haalbaarheidsmarges voor niet-letaliteit aanzienlijk. Studies over technologieën, concepten en effecten gaan intussen onverminderd door, onder de aanname dat deze de realiteitswaarde van NLW's zullen bewijzen.

Niet-letaliteit is maatwerk dat moeilijker te ontwerpen blijkt dan de confectie van letaliteit. In de beoordeling van de effectiviteit van NLW's telt een veelheid van situationele factoren mee. In de analyse zou daarom nadrukkelijker rekening gehouden moeten worden met de context van de inzet. Die voorwaarde vraagt om de verwerking van ervaringsgegevens van NLW's uit de militaire praktijk. Dat is een uitdagende opgave, maar niettemin noodzakelijk om de huidige kloof tussen de verwachtingen en de werkelijkheid van niet-letaliteit te verkleinen. ■

De euforie rond precisieoorlogvoering sloeg over naar het domein van niet-letaal militair optreden

bloemd af en zetten daardoor de krijgsmacht of een eenheid die dit heeft veroorzaakt te kijk. De politieke en maatschappelijke impact hiervan is des te groter wanneer slachtoffers van falend NLW-gebruik burgers in den vreemde zijn. Het effect van de media-aandacht is het versterken van de verschillen tussen verwachtingen en realiteit van niet-letaliteit. Mensenrechtenorganisaties zullen ontsporingen bij NLW-gebruik eveneens aan de kaak stellen, die mogelijk in verband brengen met menselijk lijden of zelfs marteling en zodoende de goede bedoelingen van het militaire gebruik van NLW's ter discussie stellen ten overstaan van de politieke en publieke achterban.

Slot

Het is onmiskenbaar dat de krijgsmacht in hedendaagse en toekomstige conflicten wordt geconfronteerd met situaties waarin het vermogen tot beheerst geweldgebruik politiek gewenst is en dus militair voorhanden moet zijn. Het gaat immers om het winnen en behou-

42 Zo voert het Joint Non-Lethal Weapons Directorate een actieve publieke voorlichtingscampagne met live-demonstraties van de nieuwste NLW-concepten, zoals het Active Denial System, een stralingswapen dat een hitte-effect op de menselijke huid veroorzaakt. Aanwezige persvertegenwoordigers worden daarbij uitgenodigd als proefpersoon. Videoclips hierover zijn te vinden op <https://www.jnlwp.com>.

Een nieuwe generatie oorlogvoering

Counter-insurgency als antithese

Counter-insurgency (COIN) is een populair thema, zowel in hedendaagse militaire operaties als in militaire concepten. Maar wat is COIN nu precies? Welke plaats heeft het in onze doctrine, en vooral: welke plaats zou het moeten hebben? De ideeën die wij vereenzelvigen met COIN – zoals het omgaan met de media of de *comprehensive approach* – zijn daar niet van nature aan gekoppeld. Ze maken veeleer deel uit van een nieuwe generatie oorlogvoering. COIN heeft daarmee op politiek-strategisch niveau als campagnethema onvoldoende kritische massa.

Mr. drs. P.B.M.J. Pijpers*

Success in war cannot be expected unless all ranks have been trained in peace to use their wits.¹

Op de vraag of de NAVO haar militaire taak aan kan gaf de NAVO-secretaris-generaal als antwoord: 'Ja, zij het dat counter-insurgency, het bestrijden van opstandelingen, iets nieuws is voor de NAVO. Dit is geen klassiek conflict tussen staten, maar 'war amongst the people', zoals de voormalige Britse generaal Rupert Smith het noemt. Je moet de hearts and minds van mensen niet verliezen'.²

Counterinsurgency is *hot*. Als je tegenwoordig niet bezig bent met COIN of hieraan refereert tel je niet meer mee. In dit artikel wil ik duidelijkheid scheppen rond het begrip COIN. De NAVO kent vier campagnethema's, en een daarvan is COIN.³ Dat lijkt helder en geordend maar

toch is COIN geen duidelijk afgebakend begrip. Het is eerder een allegaartje van alle hedendaagse tendensen, van alle militaire niveaus.

These en antithese

Om duidelijkheid te verkrijgen over COIN maak ik gebruik van de dialectiek; een redeneervorm om via tegenstellingen tot de waarheid te komen. Aan de ene kant staat het nu geldende beeld over COIN (de these) en aan de andere kant de antithese, waarbij ik COIN van een geheel andere kant zal beschouwen.⁴ De nadruk ligt in dit artikel op de antithese.

De nu geldende leer – de these – beschouwt COIN als het meest voorkomende campagne-thema op dit moment, dan wel het thema dat het meest in de belangstelling staat. Dit houdt ten eerste in dat alle ontwikkelingen die plaatsvinden binnen het gehele militaire complex bijna vanzelfsprekend verbonden zijn aan COIN, of ze daar nu een causale relatie mee hebben of niet. Denk daarbij aan trends als omgang met de media, de invloed van de lokale bevolking op conflicten en de *comprehensive approach* of de 3D-benadering.⁵

* De auteur neemt deel aan de Hogere Defensie Vorming. Dit artikel is geschreven op persoonlijke titel. Hij dankt kolonel Kees de Rijke en de majoors Maurice Houben en Haran Gorissen voor hun commentaar op eerdere versies.

1 GBR War Office, Combined Training (concept), geciteerd uit Nagl, John, *Learning to eat soup with a knife* (University of Chicago Press, Chicago, ed. 2005), p. 11.

2 *NRC Handelsblad*, 28 maart 2009.

3 De overige thema's zijn: *Major Combat*, *Peace Support Operations* en *Peacetime Military Engagement*.

4 De tegenstellingen tussen beide worden opgeheven door het formuleren van een synthese.

5 De *comprehensive approach* slaat op een geïntegreerde aanpak van sociale, economische, politieke en militaire middelen om een doel te bereiken. En met 3D (*diplomacy, defense, development*) worden machtsmiddelen van een staat bedoeld.

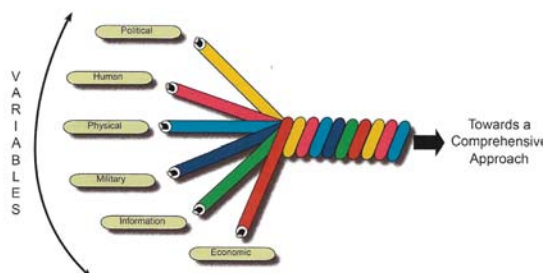
Ten tweede zien we ook dat in de doctrine een inhaalslag plaatsvindt om COIN op te nemen in het militaire gedachtegoed. Zelfs de populair-militaire literatuur lift mee op de COIN-hype. Denk daarbij onder meer aan de ideeën over de vierde generatie oorlogvoering (4GW) van Thomas Hammes.⁶

In de antithese – een bewuste stellingname tegenover deze vigerende denkbeelden – beweer ik dat de karakteristieken die wij toeschrijven aan COIN niet specifiek behoren bij het campagnethema COIN, maar deel uitmaken van een nieuwe generatie oorlogvoering. Dit is een *comprehensive, joint, combined* en *interagency* optreden binnen een steeds complexer wordende omgeving. Een militaire omgeving zoals beschreven in ‘war amongst the people’.⁷ Met de antithese wil ik de lezer een spiegel voorhouden over onze wijze van denken, om daarmee helderheid verschaffen over het begrip COIN. Ik wil zo voorkomen dat COIN als een containerbegrip wordt gehanteerd.

‘En wat dan nog’ zult u misschien denken, waarom maak je je zo druk over de begripsverwarring rond COIN? Ik zie echter in deze onduidelijkheid in begripsvorming een gevaar, namelijk een soort verkokering van ons denken. Vandaag de dag zijn we nog bezig met missies die we als COIN betitelen. Missies waarin we heel veel leren over ons eigen optreden, onze kracht om ons aan te passen aan de omgeving maar vooral over hoe we werken binnen een *comprehensive approach* met een irregulier en asymmetrisch optredende tegenstander. Al deze lessen zijn nu verbonden aan het campagnethema COIN.

Maar morgen voeren we wellicht een groot-schalig conflict uit – het campagnethema *Major Combat* – en maken dan geen gebruik van de *comprehensive approach* omdat die immers gekoppeld was aan COIN. We vallen dan terug in ons oude patronen binnen de context van

de *Major Combat* uit de periode van de Koude Oorlog – zie hier de verkokering.

Opbouw artikel

De opbouw van dit artikel is als volgt. Ik schep eerst een kader waarin ik de antithese inbed. Daarbij begin ik met een uiteenzetting over de campagnethema's zoals weergegeven door de NAVO. Aangezien campagnethema's op politiek-strategisch niveau worden gehanteerd om de onderliggende militaire niveaus te richten, licht ik ook de niveaus van militair optreden toe. Van beide zal ik de ontwikkelingen of trends weergeven.

Na deze uiteenzetting van het kader over niveaus van militair optreden en campagnethema's beschrijf ik de essentie van (counter-)insurgency door aan te geven waar COIN doctrinair thuishoort en vooral ook waar het niet thuishoort. Daarnaast behandel ik de kenmerken van insurgency en counter-insurgency.

Ik zal aantonen dat er geen direct verband is tussen COIN en de 'nieuwe generatie oorlogvoering'. Deze militaire ontwikkelingen door de jaren heen gelden immers voor alle thema en alle niveaus binnen het militaire optreden, dus niet alleen voor COIN. Ik beschrijf de ontwikkelingen aan de hand van het adagium van 'war amongst the people' van Smith.

Al met al is COIN doctrinair gezien redelijk uitgekleeft, mede door het wegfilteren van de elementen van de nieuwe generatie oorlogvoering. En de vraag luidt dan ook: wat blijft er over van COIN als campagnethema? Is dat niet meer dan een soort COIN-lite? En is dat laatst dan nog wel een campagnethema?

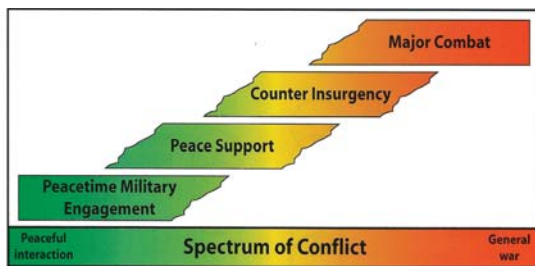
6 Hammes, Th., *The Sling and the stone, on warfare in the 21st century* (Zenith, 2006), eerste hoofdstuk. De categorisering in 1st, 2nd en 3rd GW is eerder door Lind et al gemaakt. Hammes werkt alleen de 'vierde generatie' nader uit.

7 Smith, R., *The utility of force, the art of war in the modern world* (Penguin, 2006), deel III.

Het kader

Campagnethema's

De NAVO onderkent vier thema's bij het plannen en uitvoeren van een campagne. Deze campagnethema's worden op een politiek-strategisch niveau bepaald.⁸ De zogeheten *predominant* thema's zijn: *Major Combat*, *COIN*, *Peace Support (PS)* en *Peacetime Military Engagement (PME)*.

Deze thema's worden op basis van vier criteria van elkaar onderscheiden:

- politiek risico;
- na te streven effecten;
- het karakter van de strijd;
- de typologie van de tegenstander(s).

Deze thema's hebben vooral waarde als denkkader en de indeling is arbitrair. De NAVO-doctrine geeft dat overigens zelf al aan met de term 'predominant'.

Er zijn twee ontwikkelingen in campagnethema's te signaleren. Enerzijds zien we dat landen afwijken van de NAVO-indeling. Zo hanteert de Verenigde Staten een vijfdeling, waarbij *limited intervention* is toegevoegd. Bijzonder is het dat Amerikanen niet spreken over counter-insurgency maar over *irregular warfare*, waarbij COIN een van de verschijningsvormen van irregular warfare is.⁹ De Britten hanteren een indeling met het campagnethema *security and stability*, waarbinnen COIN een tactische taak is.

Ten tweede gebruiken of benoemen we de campagnethema's in de praktijk niet snel en plakken we ze vaak achteraf op een missie. Het komt ook voor dat er voorafgaand aan een

missie een politiek wenselijk predicaat aan gegeven wordt, om zo voldoende draagvlak te creëren voor een missie.

Niveaus van militair optreden

De Nederlandse Defensie Doctrine (NDD) onderscheidt een politiek-strategisch niveau, een militair-strategisch niveau, een operationeel niveau, een tactisch en een technisch niveau.¹⁰ Het onderscheid tussen deze niveaus is hybride. De niveaus zijn dus niet scherp afgebakend en ook zij vormen – net als de campagnethema's – een denkkader.

De niveaus onderscheiden zich door de tijds-horizon van de planning, de grootte en de tijdsduur van acties, het effect van het optreden, het aantal actoren en het *joint*, *combined* en *interagency* karakter. In grote lijn houdt het strategische niveau zich bezig met de nationale veiligheidsdoelstellingen. Dit niveau stelt de doelstellingen vast van een militaire inzet, of zelfs van een regeringsinzet – de *endstate*.

Het tactische niveau houdt zich doctrinair vooral bezig met het inzetten van militaire middelen in hun gebied van verantwoordelijkheid. Het operationele niveau tot slot is het tussenvallende niveau dat zich enerzijds tot doel stelt om met grote campagnes de endstate van het strategische niveau te bereiken. En anderzijds moet dit niveau de geformuleerde campagnes zodanig herformuleren dat het voor het tactische niveau helder uit te voeren acties zijn.¹¹

Een ontwikkeling binnen de niveaus van militair optreden is dat in de huidige operaties de traditioneel geformuleerde niveaus in elkaar

8 NAVO, *Allied Joint Publication 1*, paragraaf 0135.

9 USA, *Field Manual 3.0 Operations* (februari 2008). Pag. 2-5. De vijf thema's zijn: *major combat operations*, *irregular warfare*, *peace operations*, *limited intervention* en *peace military engagement*.

10 Nederlandse Defensie Doctrine, hoofdstuk 1.2 pag. 17 ev. Het laatste – technische – niveau gaat over een enkelvoudig wapensysteem, zoals een Leopard 2A6, en komt hier verder niet aan de orde.

11 Op operationeel niveau worden campagnethema's vertaald in tactisch-militaire activiteiten als offensief, defensief, stabiliserend en civiel ondersteunend. Zie: USA *Field Manual 3.0 Operations* (Washington, HQ Department of the Army, 2008) en Koninklijke Landmacht 'Beslissen in het gevecht, bouwen aan veiligheid: de toekomst van het landoptreden' (KL 2025) van december 2008.

FOTO AVDD, R. GIELING

Patrouille van de 11e Rijdende Artillerie (Gele Ridders) bij Talil Airbase, Irak 2003

schuiven. Dit fenomeen noemt men ook wel *strategic compression*.

De reden hiervoor is dat moderne communicatiemiddelen de wereld zo klein hebben gemaakt dat enerzijds de informatie-uitwisseling tussen de niveaus *real time* is en het hogere niveau ook kán meesturen. Anderzijds levert deze snelheid van informatie ook een grote mate van media *exposure* op, waardoor het tactisch handelen van een soldaat strategische impact kan hebben in het thuisland.¹²

De essentie van (counter-)insurgency

COIN ingebed

Iedereen spreekt over COIN, van NAVO-secretaris-generaal tot aan de soldaat in het missiegebied. Maar op welk niveau hoort het nu precies thuis? Ik loop het spectrum met u door.

Het politiek-strategische niveau – de ministers of de Noord-Atlantische Raad van de NAVO – geeft in theorie aan welk thema geldig is voor een specifieke campagne, in dit geval COIN. Het doel hiervan is een kader te scheppen van de wijze waarop het militair-strategische niveau zijn leger kan gaan inrichten, zijn opleiding en training kan aanscherpen en met welke *mind-set* de militaire component de missie ingaat. Op het operationele niveau is het thema daarom een kader – ingevuld door het militair-strategische niveau – om de campagne te plannen.

Wat is een campagne nu precies?

Een voorbeeld uit het verleden maakt dit misschien het beste duidelijk. Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog hadden de Duitsers het politiek-strategische plan om een twee-frontenoorlog te vermijden en zich te kunnen concentreren op aarts-vijand Rusland. Het militair-strategische plan was daarom snel de Westflank af te sluiten. Een campagne – op operationeel niveau – binnen dat plan was de Westfeldzug, de Duitse inval in België, Nederland en Frankrijk in 1940. Daarbinnen was de slag om Sedan – Fall Gelb – een tactische actie.

Het operationele niveau ontwerpt aan de hand van de door het strategische niveau geformuleerde endstate een campagne. De in de campagne geformuleerde *objectives* en *decisive points* worden vertaald naar tactische activiteiten en taken. Campagnethema's spelen dus op het tactische niveau geen rol meer. Ook de NAVO geeft in haar doctrine aan dat tactische activiteiten in meerdere thema's valide zijn.¹³

COIN is dus geen doctrinair concept op tactisch niveau. Dat lijkt vreemd, zeker omdat we in de praktijk wel COIN uitvoeren tot op de laatste niveaus. Dit komt door het ineenschuiven van de niveaus van militair optreden. Het tactische niveau is daardoor rechtstreeks gekoppeld aan het (militair-)strategische niveau. Het gevolg is dat het tactische niveau daadwerkelijk met een COIN- c.q. een comprehensive approach operatie bezig is terwijl de TTP's (*Tactics, Techniques, Procedures*) haar domein zou moeten zijn.¹⁴

12 Denk aan de 'strategic corporal' uit het artikel 'The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War' in: *Marines Magazine*, (januari 1999) door Charles C. Krulak.

13 NAVO AJP 01, paragraaf 0135: *The character of the campaign varies according to the theme: for example, major combat is identifiably different from counter-insurgency. They demand different intellectual approaches and require different force packages, although some tactical activities (such as ambushes or convoys) are common to both.*

14 De comprehensive approach wordt vandaag de dag vaak aan COIN gekoppeld. Nota bene, verwar de niveaus van militair optreden niet met de hiërarchieke commando-structuur. Een brigadecommandant stuurt zijn bataljonscommandant en heeft een monitorfunctie over zijn compagniescommandanten. Andersom denkt de compagniescommandant twee niveaus hoger in de lijn van zijn brigadecommandant. Dit zijn echter allemaal tactische commandanten.

En het strategische niveau zal – omgekeerd – in dezelfde val trappen.

Kenmerken van (counter-)insurgency

En wat zijn dan nu de kenmerken van een insurgency- dan wel een COIN-operatie? De insurgent, de opstandeling, bestaat al eeuwen. Maar het is eigenlijk pas sinds de opkomst van de natiestaten dat de insurgent als groep wordt geïdentificeerd.

De opkomst van de natiestaat, globaal na de Franse revolutie van 1789, zorgt ervoor dat het leger gekoppeld wordt aan de staat als een middel van macht.¹⁵ Iedereen die vocht terwijl hij geen deel uitmaakt van dat staande leger werd daarom 'irregulier' genoemd. Een van de eerste irreguliere opstanden was de guerrillaoorlog in 1804, waarbij Spaanse milities vochten tegen het Franse leger van Napoleon.

Het doel van insurgencies is het verzwakken van de controle en de legitimiteit van het zittende gezag. Hierbij horen termen als 'irregulier', 'asymmetrisch optredend', 'veelal gefragmenteerd zijn', 'kleinschalig optreden', 'gebaat zijn bij een falende staat of de afwezigheid van een centraal bestuur'.

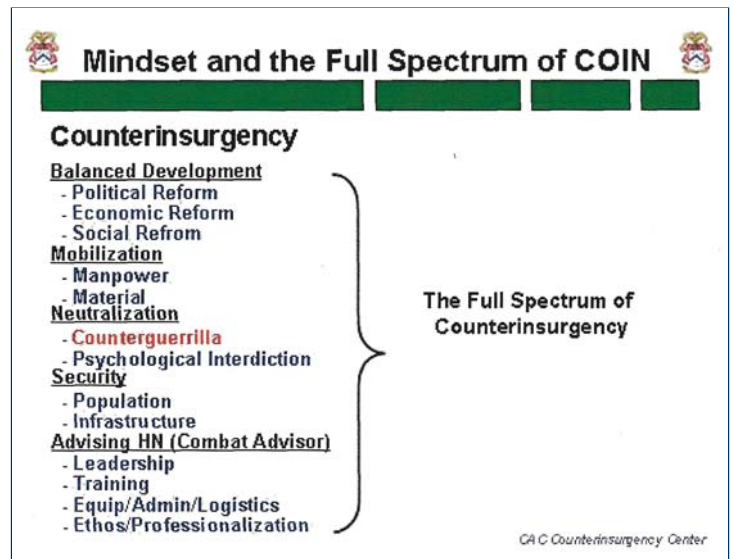
De insurgent of de insurgency is niet direct gekoppeld aan een niveau van militair optreden, terwijl COIN binnen onze doctrine wel duidelijk een begrip is dat inhoud heeft op strategisch en operationeel niveau.

Counter-insurgency is: *military, paramilitary, political, economic, psychological, and civic actions taken by a government to defeat insurgency*, aldus de FM 3-24.¹⁶ Maar dit is niet altijd de insteek van COIN geweest. Ook COIN heeft een ontwikkeling doorgemaakt. Initieel werden irreguliere troepen hardhandig neergeslagen en richtte men zich op de personen, niet op de gehele beweging of de maatschappelijke omstandigheden.

David Galula noemt deze vorm van *counter-guerrilla* de 'direct approach'.¹⁷ De latere 'indirect approach' richt zich juist wel op het

samenstel aan politieke, economisch en militaire middelen en gaat verder dan alleen de fysieke counter-guerrillaoperaties. Dit laatste is de COIN zoals wij die kennen en zoals in de FM 3-24 en de LDP II-C is beschreven.

Een goede visualisatie van het verschil tussen de oude generatie COIN – counter-guerrilla – en hedendaagse counter-insurgency geeft bijgevoegde afbeelding van het Amerikaanse COIN Centre in Ft Leavenworth. Counter-guerrilla is daarbij niet meer dan het fysiek uitschakelen van de mensen, de guerrillastrijders. Dit terwijl COIN, als indirect approach, een *full spectrum* omvat.¹⁸

De belangrijkste kenmerken van een hedendaagse COIN-operatie zijn: de lange duur van de operatie; de noodzaak van steun van de bevolking; het feit dat er geen duidelijk onderscheid is tussen strijders en niet-strijders; gefragmen-

15 Ook de opkomst van het geld en de daarmee samenhangende belastingheffing hebben invloed gehad op de invoering van staande legers binnen de natiestaat. Zie ook: Elias, Norbert, *Het civilisatieproces: sociogenetische en psychogenetische onderzoeken* (tweede uitgave, Aula, 1969), pag. 315-312 en pag. 435-449.

16 USA/USMC Field Manual 3-24 *Counter Insurgency*, (Washington, HQ Department of the Army, 2006), pag. 1.1

17 Galula, David, *Counterinsurgency: Theory and Practice*, (Westport, PSI, 2006), p. 43 e.v.

18 Afbeelding uit een presentatie van majoor M.S. Ulrich, US/USMC COIN Centre te Ft Leavenworth, Ka, gehouden tijdens het COIN-seminar in Nederland van 31 maart tot 9 april 2008.

teerd optreden van de insurgent; het gebruik van de media om de perceptie van de opponent te beïnvloeden; de rol van de publieke opinie, die een soort speler is op het gevechtveld, met belangrijke gevolgen voor de perceptie van het thuisfront en het 'gastland' op de gehele operatie; geïntegreerd optreden met economische, sociale en politieke actoren – de comprehensive approach en de 3 D-benadering; en tot slot het feit dat de conflicten niet tussen natiestaten zijn en dat de gevechten plaatsvinden waar grote concentraties van mensen zijn.

Militaire ontwikkelingen

Een nieuwe generatie oorlogvoering

Net als alle andere maatschappelijke processen ontwikkelt ook oorlogvoering zich voortdurend. De veranderingen komen zowel door factoren intern het defensieapparaat als erbuiten. Veel auteurs hebben deze veranderingen of transformaties door de jaren heen beschreven.

Thomas Hammes heeft het in zijn boek 'The Sling and the Stone' over de vier generaties van oorlogvoeren.¹⁹ De eerste is geënt op massale mankracht – de Napoleontische onbeperkte oorlogen; de tweede generatie op massale vuurkracht, waarbij hij de Eerste Wereldoorlog als voorbeeld geeft. De derde generatie van oorlogvoeren kenmerkt zich door de manoeuvre benadering, met de Tweede Wereldoorlog als voorbeeld. In het algemeen geeft Hammes aan dat de 4GW van oorlogvoeren de netwerkoorlog is. De opponent gebruikt alle mogelijke netwerken – politiek, economisch en sociaal – om ons de perceptie op te leggen dat wij ons strategische doel niet meer gaan halen of dat het te veel gaat kosten – in geld en levens. Kenmerkend daarbij is dat de politieke, maatschappelijke en sociale ontwikkelingen verweven zijn met het militaire optreden. De strekking van Hammes' werk is dat het hedendaagse counter-insurgency optreden in Irak en Afghanistan de 4GW is.

De FM 3-24 schetst enkele maatschappelijke ontwikkelingen zoals 'globalization, technological advancement' en 'urbanization'. En ook Rupert Smith heeft zijn visie gegeven op de ontwikkeling van de industriële oorlogvoering.

Smith beschrijft in zijn boek *The Utility of Force* het paradigma van 'war amongst the people'. Een paradigma dat tekenend is voor onze tijd, met daarbij de volgende kenmerken:²⁰

- het gaat niet meer om het forceren van een beslissing met militaire middelen, maar om het scheppen van omstandigheden waaronder een oplossing wordt gevonden;
- het gevecht vindt niet meer op het slagveld plaats, maar tussen de mensen;
- de strijd lijkt eindeloos te duren;
- het gaat erom de kracht te behouden, en niet om alles te riskeren;
- er worden steeds nieuwe toepassingen gevonden voor wapens en organisaties;
- strijdende partijen zijn geen staten, maar bondgenootschappen tegenover groepen.

Opvallend is dat deze kenmerken veel gelijke-nis vertonen met die van een (counter-)jinsurgency. Een reden waarom veel mensen, onder wie Hammes, veronderstellen dat COIN, zoals beschreven in de FM 3-24, gelijk is aan de elementen van dit paradigma.

In mijn antithese stel ik echter dat erg geen causaal verband is tussen COIN en deze elementen, en wel om vier redenen:

- 1 Indien 'war amongst the people' gelijk is aan COIN betekent dit dat de kenmerken van ons huidige optreden, zoals de huidige omgang met de media en de comprehensive approach, niet gelden voor operaties met een campagnethema als Major Combat of een Peace Support Operation.
- 2 COIN en de comprehensive approach hebben elk een separate ontwikkeling doorgemaakt. COIN en de comprehensive approach zijn dan ook niet van nature met elkaar verboden.
 - De comprehensive approach is pas zeer recent tijdens COIN-operaties gehanteerd.

¹⁹ Hammes, Th., *The Sling and the stone, on warfare in the 21st century* (Zenith, 2006), eerste hoofdstuk. Hammes trekt mijns inziens een verkeerde conclusie door 4GW te koppelen aan COIN. 4GW komt eerder overeen met de 'new generation of warfare'.

²⁰ Smith, R., *The utility of force, the art of war in the modern world* (Penguin, 2006), Introduction.

Initieel werd COIN gekenmerkt door een kinetische 'direct approach' die veel wegheeft van een Major Combat-operatie tegen kleinschalige eenheden en strijders. Pas later kwam de meer non-kinetische indirect approach, waarin ook de comprehensive approach een rol is gaan spelen.

FOTO: AVDD, R. MOI

Nederlandse militairen op de schietbaan bij As Samawah, Irak 2004

'Irregulier' is gekoppeld aan oorlogvoeren, dus aan fysiek handelen.²¹ Het heeft veel dimensies, onder meer een juridische. Maar de essentie is dat de irreguliere opponent niet vecht tegen onze militaire component voor een militair doel, maar dat de militaire irreguliere strijders vechten voor een politiek doel. Regulier is hierin militair versus militair en politiek versus politiek; irregulier is militair versus politiek. 'Asymmetrisch' is eerder een zaak van het effect van een conflict. Asymmetrisch kan worden afgezet tegen ons beginsel van proportionaliteit. Bijvoorbeeld: de atoombom op Hiroshima is een irreguliere asymmetrische actie omdat het een militaire actie was om een politiek doel te behalen, en de gevolgen van het effect waren buitenproportioneel (naar huidige maatstaven).

Maar los van wat de definities exact inhouden, de kern is dat de hedendaagse confrontaties niet meer plaatsvinden tussen landen of eenheden die een zekere culturele gelijkheid hebben, zoals tijdens de Koude Oorlog. Het verschil in culturele *template* maakt dat een strijd inherent irregulier en asymmetrisch zal zijn, of het nu een COIN-operatie of een Major Combat-

²¹ Zie voor deze discussie onder meer Gray, Colin, *Another Bloody Century* (Phoenix, 2005), hoofdstuk 6.

- De comprehensive approach is van oudsher een diplomatieke benadering met militaire en ontwikkelingselementen, die pas sinds kort opgenomen is door militairen. De comprehensive approach wordt al heel lang toegepast; denk aan de succesvolle en duurzame *nation buildings* na de Tweede Wereldoorlog van Japan en Duitsland met de geïntegreerde militaire, economische en diplomatieke acties om deze landen te verslaan, maar vervolgens ook door een rehabilitatie en ontwikkelingsplan – de Marshall-hulp – op te stellen. Deze kennis is al tijden bekend en is niet gekoppeld aan COIN.
- 3 Veranderende normen en waarden in de nationale en internationale omgeving wijzen op een andere manier van omgaan met de media en bevolking, en die is gestuurd door de keuze voor een campagnethema. De bevolking accepteert het niet meer dat militair wordt ingegrepen zonder dat er een zichtbare verbetering optreedt. En de stem van die bevolking is van groot belang voor de actoren in de politieke arena. Het gaat daarbij niet alleen om de bevolking van het eigen thuisland maar ook de bevolking van het land of de regio waar we opereren. En deze bevolking wordt mondiger naarmate ze meer weet. De media is daarbij ook een belangrijke katalysator. Het uitsluiten van de media tijdens missie is dan ook niet meer acceptabel. Het maakt dan ook weinig uit of we binnen een land opereren of dat de strijd plaatsvindt tussen twee natiestaten.
 - 4 COIN-optreden zou asymmetrisch zijn. Maar hoe kun je ooit de strijd winnen als je niet asymmetrisch optreedt? De definities rondom asymmetrisch, irregulier of zelfs hybride optreden zijn een wetenschap op zich.

operatie is. En het verschuiven van de strijd tussen landen naar de strijd binnen één land hangt ook niet direct met COIN samen, maar wellicht eerder met de bredere tendens van het overtollig raken van het concept van de natiestaat.²²

Met deze vier argumenten heb ik duidelijk willen maken dat de kenmerken die wij toeschrijven aan COIN, niet eigen zijn aan COIN maar gelden voor alle hedendaagse en toekomstige operaties, ongeacht welk campagne-thema, en zo het raamwerk vormen van de nieuwe generatie oorlogvoering.

Terug naar het kader

De campagnethema's herzien

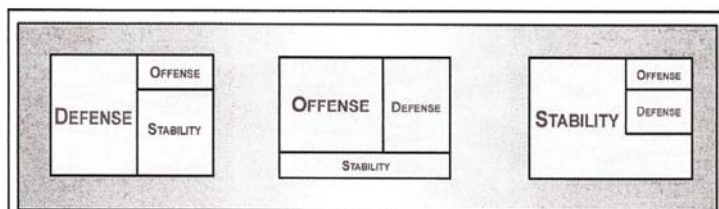
COIN is een populistisch, politiek correct containerbegrip geworden waar alle kenmerken van hedendaags optreden in verweven zijn, vanaf het politiek-strategische tot en met het laagste tactische niveau. 'War amongst the people, the 4th generation of warfare, hearts and minds'-campagne, wederopbouw, asymmetrisch conflict, de gefragmenteerd optredende tegenstander, de wil van de bevolking als *centre of gravity*: het zijn allemaal termen die worden gebruikt bij COIN terwijl ze er meestal maar zijdeling aan gelieerd zijn en ook gelden voor andere campagnethema's.

Het gevaar dat ik zie in dit containerbegrip is, zoals gezegd, een verkokering in ons denken. Doordat COIN alle begrippen van de nieuwe generatie oorlogvoering als het ware opzuigt, zijn deze uitgesloten voor gebruik in andere campagnethema's. Anderzijds geldt ook dat *Security Sector Reform*-projecten niet exclusief mogen

worden gekoppeld aan het PME campagne-thema,²³ en de hearts en minds van de mensen mag je nooit verliezen, in geen enkel hedendaags of toekomstig conflict.

Het voorkomen van de verkokering moet niet worden gezocht in de verfijning van de campagne-thema's of het niveau van militair optreden. Vooral niet omdat de strategische, operationele en tactische niveaus elkaar overlappen en er geen vertaalslag meer is vanaf het hoogste niveau – dat spreekt over termen als COIN of PSO – naar het laatste tactische niveau, dat ook in de termen van het campagnethema gaat praten, terwijl ze het over gevechtsvormen moet hebben.

En daarnaast is binnen de nieuwe generatie oorlogvoering de beslissende slag op militair-strategisch niveau weggevallen. Smith geeft aan dat het niet meer gaat 'om het forceren van een beslissing, maar om het scheppen van omstandigheden waaronder een oplossing wordt gevonden'. In de comprehensive approach – de geïntegreerde aanpak op militair, economisch, sociaal, antropologisch, juridisch en politieel niveau – heeft Defensie slechts een ondersteunende rol in de door de regering gedefinieerde endstate.

Om de verkokering tegen te gaan, zie ik meer heil in het overtollig verklaren van de campagnethema's en het aangeven van accenten binnen de omgeving van de nieuwe generatie oorlogvoering. Deze accenten zijn de mate waarin een militaire actie offensief, defensief of stabiliserend moet zijn.

De accenten zijn nodig omdat de nieuwe generatie oorlogvoering zich vooral op de

22 Martin van Creveld benoemt dit al in zijn boek *Transformation of war* (1991) maar vooral in *The state: its rise and decline*, uit 1999. Het idee is daarbij niet dat de natiestaat weg zal vallen maar dat het belang ervan slinkt.

23 Security Sector Reform-projecten voert Nederland nu onder meer in Burundi uit.

24 Zie ook: 'Beslissen in het gevecht, bouwen aan veiligheid: de ontwikkeling van het Landoptreden'; (KL, 2008), pag. 19. Het offensieve, defensieve en stabiliserende kan worden aangevuld met het kenmerk 'civiele ondersteuning'. In dit document is gekozen om civiele ondersteuning binnen de overige drie kenmerken te laten vallen.

omgeving van de militaire operatie richt en niet op acties zelf.²⁴ In de loop van de tijd of gedurende een operatie kunnen de accenten immers verschuiven.²⁵

COIN-lite

Wat resteert er nog van COIN als de elementen van de nieuwe generatie oorlogvoering eruit zijn gefilterd? Het gaat dan vooral om counter-guerrilla of counter-terrorism. En dit zal zich ontwikkelen naar steeds extremere vormen, waarbij kleine cellen proberen de samenleving te verstoren om hun eigen (persoonlijke) doelen te behalen. Hammes noemt dit de vijfde generatie van oorlogvoeren (5GW).²⁶

Kenmerkend voor de 5GW is dat de opponent gefragmenteerd optreedt, en dat deze kleine cellen gemakkelijk kunnen beschikken over massavernietigingswapens, met name biologische wapens.

Ten slotte

De tijd dat het conflict als een exclusief domein van de beroepsmilitair kon worden gezien is voorbij; COIN of geen COIN. De comprehensive approach, het geïntegreerd optreden met andere actoren om het conflict te beslechten is niet enkel gekoppeld aan COIN. Dit zal bij alle operaties in de toekomst plaatsvinden.

In dit artikel heb ik de onduidelijkheid rond de term COIN willen wegnemen. Daarbij heb ik COIN als het ware afgepeld in drie stappen. Ten eerste heb ik COIN duidelijk een plaats gegeven in de doctrine, waarbij ik aangaf dat het geen tactische term is maar een concept op een niveau boven het operationele. Vervolgens zijn de kenmerken van de nieuwe generatie oorlogvoering eruit gefilterd. Hiermee beweer ik dat ideeën als 'war amongst the people' niets met COIN te maken hebben en alles met de nieuwe generatie oorlogvoering.

Tot slot heb ik aangegeven dat het campagne-thema COIN zodanig inhoudelijk is uitgekleeft dat het niet meer behelst dan het denken over counter-terrorisme of counter-guerrilla, en dat is eerder een tactische activiteit: COIN-lite.

De vraag is nu dus of het resterende concept van COIN-lite nog voldoende 'kritische massa' heeft om een waardig campagnethema te zijn. Of heeft COIN als campagnethema – of zelfs het idee van campagnethema's als doctrinair concept – zijn langste tijd gehad?

Misschien is het beter om te werken met offensieve, defensieve en stabiliserende accenten binnen een militair-strategisch of operationeel plan. Maar is niet de grootste denkblokkade onze eigen wil om alles in hokjes onder te brengen? ■

25 USA FM 3.07 *Stability Operations*, (Washington, HQ Department of the Army, 2008), pag. 2-1.

26 Hammes, Th., 'Fourth Generation warfare evolves, Fifth emerges', in *Military Review*, (May- June 2007), pag. 14- 23

Respect voor de natuur

*drs. F. Matser – kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst**

Respect is tegenwoordig een modewoord. We moeten iedereen met respect behandelen, ook onze tegenstander. En op zich is daar niets tegen. Ook moeten we respect hebben voor de natuur, en ook daar is onomstotelijk veel voor te zeggen. De laatste ontwikkeling op dat gebied is de oprichting van een nieuw 'paars' dienstvak. Het dienstvak van de Militaire Ecologische en Biologische Dienst, de MEBD. Begin dit jaar werd ik door de hoofddirecteur Personeel verzocht of ik daar als projectleider aan de slag wilde, en nu is het moment aangebroken dat we de eerste officieren gaan aanstellen en ook in de publiciteit willen treden.

Hoewel ik niet uitsluit dat we hiervoor binnen Defensie ook enige kennis in huis hebben, ging mijn gedachte aanvankelijk vooral uit naar de kennis die aanwezig is buiten onze organisatie. Om die reden heb ik in het afgelopen seizoen met meer dan gemiddelde belangstelling de KRO-serie 'Boer zoekt vrouw' gevolgd. Jonge, vrijgezelle boeren leken mij een goede doelgroep, en inmiddels heb ik uit de talrijke afgevallen amoureuze agrariërs enkele zeer geschikte kandidaten kunnen vinden. Met hen heb ik de eerste stappen gezet op de ongetwijfeld lange weg om de defensieorganisatie meer ecologisch-biologisch bewust te maken.

Met een kleine kern van amoureuze getormenteerde agrariërs ben ik een paar maanden geleden aan de slag gegaan en ik wil u graag iets vertellen van onze eerste – zeer positieve – bevindingen. Zo wisten we een zeldzamer termietenstam te redden van de verdelging. Deze termieten waren meegekomen met een van

onze militairen die teruggekeerd was uit Afrika en ze hadden zich, vanuit zijn plunjebaal, vruchtbaar ontwikkeld in de kelder van het Haagse kerndepartement.

Het bleek om een uiterst zeldzame termiet te gaan, die ook in Afrika bijna is uitgestorven: de *Termitus Bureaucraticus Majores*. Maar binnen de muren van ons ministerie blijkt hij uitstekend te gedijen. Nadat ik de nodige tegenwerking heb overwonnen van de medewerkers van de Dienst Vastgoed Defensie, is nu toch het enige juiste besluit genomen om de hele verbouwing van het ministerie enige jaren te vertragen, zodat de kolonie zich goed kan ontwikkelen. De verwachting is dat de kolonie na 2012 stabiel genoeg zal zijn om haar te 'herhuisvesten' in het land van oorsprong. Hiervoor is inmiddels op de meerjarige begroting zeven miljoen euro uitgetrokken.

Een ander project dat ons met trots vervult, is redding van de ondergang van de bruingeblakte zandhagedis. Deze inmiddels zeer zeldzame rakker bleek een aantal nesten te hebben aangelegd in de oefenterrein waar de Open Dagen van een van onze krijgsmachtdelen was voorzien. Hierbij moet worden opgemerkt dat – tegen mijn advies in – niet de hele serie Open Dagen werd afgelast. Dat vond ik zelf wel jammer en ook een vorm miskennis door onze organisatie van dit unieke beestje. Ik meen hieruit wel op te kunnen maken dat het gedachtegoed van ons nieuwe dienstvak nog niet in alle haarvaten van de organisatie volledig leeft.

Kortom, er is nog veel zendingswerk te doen en er liggen mooie uitdagingen voor de leden van dit nieuwe dienstvak. Dit inzicht inspireerde

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van kolonel (KL) Frans Matser en luitenant-kolonel der mariniers Marc Houben.

mij tot het schrijven van deze bijdrage. Gelukkig werd overigens wel besloten, ten koste van enige miljoenen euro's, het hele oefenterrein een meter diep af te graven om zo het zeldzame diertje met nesten en al over te brengen naar de hoge Veluwe, alwaar zij nu dagelijks door zorg van Defensie worden bijgevoerd, zodat ze de traumatische gevolgen van de verhuizing hopelijk goed zullen doorstaan.

Zoals u ongetwijfeld weet reageert de zandhagedis namelijk op verstoring van zijn rust door zich terug te trekken in zijn nest en niet meer op voedseljacht te gaan. Een eigenschap die de instandhouding van de soort in het overbevolkte Nederland zeker niet ten goede komt. Maar dat terzijde. Deze bijvoedertaak heeft luchtmobiele brigade met veel enthousiasme op zich genomen; een eenheid die zich, zoals u weet, zeer nauw met de natuur verbonden voelt.

Als laatste heldendaad wil ik graag melding maken van het stilleggen van de bedrijfsvoering van een van onze transportbataljons. Daar had zich onder een geparkeerde viertonner van het type YA 4440 een volstrekt unieke biotoop ontwikkeld, waarbij het samengaan van zuring, de bontgeklepte bosmier, afgewerkte dieselolie en de groene bolpapaver tot een werkelijk unieke combinatie van planten en dieren leidde.

Natuurlijk was het volstrekt logisch dat ten gevolge hiervan alle op de parkeerplaats staande voertuigen een rijverbod kregen opgelegd. U weet immers hoe funest de trillingen van dieselmotoren voor de papaver zijn en hoe levensgevaarlijk de uitlaatgassen van voertuigen zijn voor de bosmieren in het algemeen en de bontgeklepte bosmier in het bijzonder.

Dat hierdoor, vanwege gebrek aan transportcapaciteit, de geplande schietserie naar Bergen Hohne als voorbereiding op de volgende SFIR-rotatie geen doorgang kon vinden, is in het licht van deze unieke vondst een volstrekt onbelangrijk detail.

Er schijnen mensen te zijn die vinden dat we bij Defensie doorschieten met deze geweldige initiatieven, maar die hebben volstrekt niets begrepen van de essentie van een moderne militaire organisatie. Dit is uw kans om uw verbondenheid met de natuur te tonen en ons te steunen.

Nu u aan de hand van bovenstaande voorbeelden een goed idee heeft gekregen van de zegenrijke werkzaamheden die ons dienstvak ter hand gaat nemen, wil ik diegenen van u die kennis hebben van de natuur en die onze militaire ecologie liefhebben, graag oproepen om zich aan te melden voor ons nieuwe dienstvak.

Ik heb nog enige vacatures, omdat helaas op het laatste moment enkele boeren met ernstige PTSS-verschijnselen tengevolge van liefdesverdriet zijn afgehaakt. Ik heb daarom in overleg met de personeelsdiensten besloten om toch ook in onze eigen organisatie rond te kijken. De oproep voor omscholing zal binnenkort worden gepubliceerd in de vacaturebank van Peoplesoft en ter ondersteuning zal een advertentiecampagne in de defensiebladen worden gelanceerd. Wilt u meer weten, kijk dan op: www.mindef.militaireecologischcheenbiologischdienst.nl.

P.S. Wij zijn nog op zoek naar een logo. U kunt voorstellen insturen naar de redactie van dit blad. Alvast bedankt. ■

Angstzweet

L. Polman

In 2002 weerklonk in Den Haag het startschot voor het *International Criminal Court* (ICC). Oorlogsmisdaden zouden niet meer onbestraft blijven! Toekomstige Pinochets en Pol Pots zouden met hun gruweldaden niet meer weggelaten en voor miljoenen slachtoffers zou er eindelijk gerechtigheid zijn. Het was, kortom, feest in de mensenrechtenminnende gemeenschap. Nauwelijks zeven jaar later heeft internationaal het chagrijn over de zin van het hof alweer toegeslagen. Steeds luider klinkt de klacht dat het ICC vooral een leuk speeltje voor neokoloniale witte westerlingen is, want het hof vervolgt alleen maar Afrikanen. Dat laatste is waar. Vijf van de vijf lopende ICC-zaken gaan over oorlogsmisdaden gepleegd op het Afrikaanse continent. Maar wiens schuld is dat?

De leiders van de dertig Afrikaanse landen die destijds zwierig het Verdrag van Rome tekenden en aldus de oprichting van het ICC mede-beklonken, hebben zich lelijk op de gevolgen verkeken. Zij bewéerden wel dat ze voor gerechtigheid en zo waren, maar waar ze in werkelijkheid op hoopten, was dat het ICC fijn politieke tegenstanders voor ze zou vervolgen. Zo gauw duidelijk werd dat het hof niet alleen tegenpartijen van de ondertekenaars op het oog had, maar alle schuldige partijen in oorlogen, was het hof volgens de ondertekenaars opeens een 'anti-Afrikaans' instrument. Bewijsmateriaal voor de aantijging hebben ze niet. Vier van de vijf landen waartegen het ICC zaken voert, nodigden het hof zélf uit om te komen. De vijfde zaak, tegen leiders in Sudan, werd aangespannen op verzoek van de VN-Veiligheidsraad.

Afrikaanse leiders met boter op hun hoofd (en laten we eerlijk wezen: dat zijn er nogal wat) zweten nu peentjes. Je hóórt ze denken: 'Heden gij, morgen ik?' Zo gelastte het ICC de arrestatie van de Ugandese *warlord* Joseph Kony. Hij woont temidden van zijn harem van kindbruidjes en zijn bataljon kind-bodyguards in de jungle op de grens tussen Uganda, Sudan en Congo, maar geen van de drie landen maakt aanstalten om hem op te pakken en aan het ICC uit te leveren. Het ICC zelf kán hem niet arresteren: daarvoor

ontbreekt het 't hof aan troepen en aan een mandaat. De regering van Congo leverde fluitend vier verdachten uit van de vijf waar het ICC om vroeg. De vijfde houden ze voor zichzelf. Dat is een machtige ex-rebellenleider die inmiddels aan regeringszijde vecht. Zijn misdaden zijn hem door de Congolese regering prompt vergeven. Keniaanse leiders vinden het ICC ook alleen maar leuk zolang het opponenten onderzoekt. Tegen een handvol politici dreigt een zaak. Zij zouden na verkiezingen in 2007 hun achterban hebben aangezet tot moord op 1500 aanhangers van de tegenpartij. Premier Odinga vindt dat het ICC zich nergens mee mag bemoeien. Hij heeft reden te geloven dat er vrienden van hem op het ICC-lijstje staan. De Keniaanse minister van Justitie vindt juist dat het ICC alle medewerking verdient: zijn vrienden staan in elk geval niet op de ICC-lijst.

De doorzichtigste van alle Afrikaanse emoties tot nu toe kwamen in maart dit jaar los na het ICC-arrestatiebevel tegen de Sudanese president Bashir. De hele Afrikaanse Unie (AU) klom tegen het 'neokolonialistische hof' in de touwen. De werkelijke achtergrond van de morele opstand zat 'm in de angst van de AU-leiders dat het ICC na Bashir wel eens méér zittende presidenten zou willen gaan vervolgen.

We kunnen twee dingen doen: de dwarsliggerij zien als tegenslagen voor het ICC, of blij zijn om zoveel geklaag en gescheld. Bij de oprichting van het ICC was preventie een hoofddoelstelling. Toekomstige daders moesten zó bang voor vervolging worden, dat ze het uit hun hoofd zouden laten om hun moordlustige plannen ten uitvoer te brengen. Gezien het gekronkel van de diverse Afrikaanse leiders ligt het hof aardig op koers. In november Bashir weer. Hij reisde toch maar *niet* naar Turkije om de belangrijke jaarlijkse conferentie van islamitische landen bij te wonen. Te druk met binnenlandse dingetjes, zei hij. Maar wij weten beter. Bashir was gewoon bang om vanuit Turkije naar Den Haag gesleept te worden. De winst van het ICC moeten we niet meten in aantallen arrestaties, maar in emmertjes angstzweet. ■

Strategic Studies

A Reader

Door Thomas G. Mahnken en Joseph A. Maiolo (red.)

New York (Routledge) 2008

450 blz.

ISBN 9780415772211

€ 29,30

Generaties cursisten van de stafscholen van Defensie hebben via *Makers of Modern Strategy* in de editie van Peter Paret kennis gemaakt met het belangrijkste gedachtegoed uit de geschiedenis van de militaire strategie. Weinigen beseffen dat de oorspronkelijke uitgave van dit boek al dateert van 1943. Het boek is sindsdien keer op keer bijgewerkt. Door de aanpassingen, toevoegingen en *updates* bleef het handboek decennia lang geschikt voor het (militaire) onderwijs. Het kan nu met recht een klassieker heten. Maar het is in de loop der jaren ook uitgedijd tot een erg lijvige klassieker. Het heeft het karakter gekregen van een doorwrocht naslagwerk, opgebouwd uit vele losse artikelen, waarin wetenschappers van naam de historische ontwikkeling en context van het strategische denken zeer gedetailleerd beschrijven en analyseren. Uiteindelijk diende de student dus altijd ook zélf de onderlinge samenhang en het grotere verband aan te brengen in dit boeiende geheel van feiten, feitjes en opinies.

Studenten raken tegenwoordig over het algemeen niet zo enthousiast meer wanneer zij honderden pagina's van dit soort dichtbedrukte geleerdheid over zich krijgen uit-

gestort. Zij opteren voor een interactievere vorm van onderwijs, met zelfwerkzaamheid, studievragen, *cases*, verwijzingen naar websites en vooral met directere vormen van contact met de primaire bronnen. Daarmee is *Makers of Modern Strategy* (waarvan de laatste uitgave van 1986 is), zowel qua omvang, opzet als didactische filosofie misschien nu toch wel enigszins gedateerd te noemen, ondanks alle onmiskenbare kwaliteiten van het boek.

Panoramisch overzicht

Het verbaast daarom niet dat sinds vorig jaar, *naast* Paret, een nieuwe titel op de literatuurlijst van de Hogere Defensie Vorming (HDV) staat: *Strategic Studies. A Reader* van Mahnken en Maiolo. Dat is een goed boek. Het biedt een panoramisch overzicht van de belangrijkste thema's, standpunten en personen op het gebied van de militaire strategie uit heden en verleden, gegroepeerd rond een zestal thema's:

- 1) *The uses of strategic theory,*
- 2) *Interpretation of the classics,*
- 3) *Instruments of war: land, sea, and airpower,*
- 4) *Nucleair strategy,*
- 5) *Irregular warfare and small wars,*
- 6) *Future warfare, future strategy.*

In het eerste deel zijn essays opgenomen over het nut en nadeel van de militaire strategie. Deze bijdragen zijn van Bernard Brodie, Lawrence Freedman en William C. Fuller jr. In het tweede deel worden belangrijke namen en stromingen uit de geschiedenis van de militaire strategie behandeld, met speciale aandacht voor Sun Tzu, Liddell Hart en Thomas C. Schelling. Deel drie, dat meer georiënteerd is op de verschillende krijgsmacht delen, bevat artikelen over Fullers visie op gemechaniseerde oorlogvoering, een artikel van R.J. Overy over *airpower* en *deterrence*, een analyse van het Kosovo-debat met als centrale thema de inzet van het luchtwapen, en ten slotte een klassiek tekstfragment van Julian Corbett over maritieme strategie. In deel vier zijn teksten opgenomen van Bernard Brodie en Albert Wohlstetter over nucleaire strategie. Het vijfde hoofdstuk bevat, naast een artikel over terrorisme, bijdragen van (en over) T.E. Lawrence, Mao Tse Tung, David Galula, Andrew Mack en David Kilcullen. Hoofdstuk zes gaat over 'recente' strategische problemen. Andrew F. Krepinivich schrijft er over militaire revoluties, Michael Evans over toekomstige oorlogvoering, Adam Roberts analyseert de *War on Terror* en Colin S. Gray en Hew Strachan filosoferen er over de ongrijpbaarheid van de discipline militaire strategie in het algemeen.

Diversiteit en wisselwerking

Wie bovenstaande overziet merkt dat relevante klassieke teksten én recente toekomstgerichte essays elkaar afwisselen. Dat maakt de kracht van dit boek uit. De teksten, vaak uit heel verschillende tijdvakken afkomstig en qua strekking niet

zelden in tegenspraak met elkaar, slaan door deze constellatie steeds weer op elkaar terug en versterken elkaars relevantie, zonder dat er simpele ‘tijdloze’ oplossingen worden opgedrongen. In feite worden de problemen voor de actieve lezer slechts vergroot en dat is altijd een goed teken. Bronteksten en wetenschappelijke reflectie daarop zijn ook op een goede wijze verweven. Eveneens worden abstract-theoretische beschouwingen en *case studies*, waarin de doorwerking van strategische concepten in de militaire praktijk wordt uitgewerkt, op een evenwichtige manier vermengd. In alle gevallen is er zo een stimulerende diversiteit en wisselwerking, waardoor het geheel meer is geworden dan de som der delen. Wat bovendien ook opvalt, in positieve zin, is dat deze reader – want dat is het uiteindelijk – hierdoor goed aansluit op het moderne onderwijs. Het boek heeft ook een stevig ondersteunend didactisch apparaat. Alle hoofdstukken zijn voorzien van goede introducties, bevatten studievragen en literatuurverwijzingen.

Strategic Studies sluit daarmee aan op een nieuwe trend in de wereld van het strategisch onderzoek. Ook aan John Baylis' *Strategy in the Contemporary World* (2007) zijn immers colleges, samenvattingen, oefenvragen en een docentenhandleiding gekoppeld, en zelfs een hele website. Het gerenommeerde Engelse King's College is op dit punt misschien nog wel het meest actief. Dat College biedt tegenwoordig studieprogramma's aan waarin het traditionele hoorcollege en de literatuurlijst zijn vervangen door kwalitatief hoogwaardige interactieve *online* cursussen. Het is vast geen toeval

dat de redacteuren van *Strategic Studies* uit deze hoek afkomstig zijn. Maiolo is senior docent aan het prestigieuze Department of War Studies van King's College London. Mahnken is hoogleraar geweest aan zowel de Johns Hopkins University als het U.S. Naval War College. Beiden zijn tevens verbonden aan *The Journal of Strategic Studies*. We hebben hier, inhoudelijk en didactisch, dus niet met lichtgewichten van doen. Dat verklaart waarschijnlijk ook waarom de keuze van de teksten zo evenwichtig is en het gevaar van 'de omgevallen boekenkast' is vermeden. Natuurlijk valt er altijd te strijden over de selectie van de behandelde thema's, personen en case studies. Elke expert zal teleurgesteld raken over de behandeling van 'zijn' specialisme, omdat geen thema hier echt uitputtend aan de orde kan komen. Maar toch, wat betreft diepgang, *scope* en didactisch concept is *Strategic Studies* een prima startpunt voor iedereen die geïnteresseerd is in de militaire strategie. Het kan bovendien heel goed dienst doen ter verdieping en verbreding. Degenen die op eerdere studie en opgedane kennis, bijvoorbeeld uit Paret, een vervolg zoeken, zullen merken dat *Strategic Studies* naast dat werk zeer zeker toegevoegde waarde heeft.

Niet belerend, maar stimulerend

Natuurlijk is het zo dat *Strategic Studies*, alleen al omdat het een reader is, in de literatuur over strategische studies een vreemde eend in de bijt blijft. Het boek laat zich niet goed vergelijken met overzichtswerken als dat van Paret, of Williamson Murray's *The Making of Strategy. Rulers, States and War* (1997), of het breder opgezette boek

van Azar Gat, *A History of Military Thought* (2001). Ook de introducties op de militaire strategie die vooral worden gebruikt op militaire academies, zoals John M. Collins' *Military Strategy. Principles, Practices and Historical Perspectives* (2001), zijn heel anders van aard. Die zijn immers veel pragmatischer georiënteerd en veel meer gericht op het laten uitkomen van de tijdloze 'basisprincipes' van de militaire strategie. Werk van auteurs als Luttwak (*Strategy*, 2003), Rupert Smith (*The Utility of Force*, 2007) of Hammes (*The Sling and the Stone*, 2004) is zelfs van een hele andere categorie. Zij verdedigen vooral hun eigen zeer uitgesproken visie op de aard van de (moderne en toekomstige) militaire strategie, wat recentelijk ook weer gebeurde in *Understanding Modern Warfare* (2008) van het collectief Jordan, Kiras, Lonsdale, Speller, Tuch en Walton. *Strategic Studies* daarentegen heeft niet het doel om met grote stelligheid het laatste woord te spreken over het weerbarstige thema van de militaire strategie. Het wil niet eens een compleet overzicht leveren. Het doel is bescheidener, maar breder: *Strategic Studies. A Reader* biedt oriëntatiekaders en aanzetten tot reflectie door middel van vergelijkingsmogelijkheden tussen oud en nieuw, tussen brontekst en secundaire literatuur en tussen theorie en praktijk. Het wil uit de verf laten komen rond welke centrale thema's het militair-strategische debat zich in het verleden heeft afgespeeld en vaak nog steeds afspeelt. De reader is stimulerend, in plaats van belerend. Dat is geen geringe verdienste.

Drs. H. de Jong, NLDA
Ltkol. drs. J.L. Voetelink, IDL

Antiquities under Siege

Cultural Heritage Protection after the Iraq War
Door Lawrence Rothfield (red.)
New York (Rowman & Littlefield Publishers) 2008
340 blz.
ISBN 9780759110991
€ 20,-

The televised pictures of looters emptying the Iraq National Museum in Baghdad in 2003 during the chaos that followed the start of the U.S./U.K.-led invasion of that country – ostensibly to seek out weapons of mass destruction (which were never found) – caused a sea change in the Western military community. That change was spurred on by the outrage – and I do not use that word lightly in this context – among Western society at large at seeing the cultural legacy from the very earliest days of what has become modern civilization being stolen like so many television sets in downtown Detroit during the riots of the 1960s.¹ That outrage was only compounded by the reaction from then-U.S. Secretary of Defense Donald Rumsfeld in his euphemistic, and not-soon-to-be-forgotten quote: “Stuff happens.”

CPP explained

That single incident brought the subject of cultural property protection (CPP), if not to the forefront, at least off the back burner of civilian and military thinkers’ planning and back to a position of prominence that it had not enjoyed since the end of the Second World War.² That resurgence, that return to prominence, brought with it the reali-

sation that, from a military perspective, there is a great deal of ground to be made up in terms of experience and operational expertise if CPP is not once again to fall back into the shadows. *Antiquities under Siege* goes a very long way in shortening the learning curve for those for whom CPP, by choice or appointment, is a subject that has or is about to become very important in their daily work.

Beginning with the ‘inspiration’ for the increased interest in the subject, *Antiquities under Siege* goes into quite some detail concerning the practical matters of cultural destruction in Iraq in 2003 and the years that followed. Not surprisingly, editor Lawrence Rothfield begins with a look at what went wrong in the United States that made preserving Iraq’s heritage from looting a non-starter. For, while it is true that most of the looting and theft was perpetrated by Iraqis, many of the conditions sine qua non that made it possible for them to do so had their origins in Washington, D.C. Following that introduction, we are shown what preparations the Iraq Museum itself took (was allowed by the Saddam regime to take) in advance of the conflict to protect its collections

and then, when the looting had become fact, how the artefacts made their way either back to the Museum as part of an amnesty programme or into the hands of less-than-legitimate Western traders, collectors, museums and universities (emphasis most definitely mine, DS) in ancient artefacts.³

Doctrine and policy

Having set the scene, the international contributors to the book then cast their sights into the future and look at how legislations, governments, ministries, military organisations, police, and NGOs can take steps to improve cultural property protection in the future and thereby mitigate similar situations in the future in other theatres. For serving military personnel (read: unit commanders, from platoon level to task force/mission/theatre commanders) looking for hands-on tips for improving CPP in their areas of operations, this book offers a starting point, but not much more than that.

- 1 A comparison that, in the author’s opinion, may perhaps merit some ethical consideration in its own right.
- 2 As exemplified, for example, by the fact that the Netherlands Ministry of Defence held a symposium at the Peace Palace in The Hague in March 2009 on the subject of cultural-property protection from a military perspective, followed one day later by a similar symposium from a more legal and diplomatic perspective organised by the Netherlands Ministry of Foreign Affairs, also held in The Hague.
- 3 In July 2009, for example, the Netherlands returned to the Iraq National Museum 69 pieces that had been stolen during that chaotic period. The Netherlands shares the dubious distinction of being one of a handful of main central clearing houses for such artefacts, the others being London, Hong Kong and New York.

Three of the articles and a sidebar look at “The Way Forward for Military and Civilian War Planners,” another three (including one by Joris Kila, who, as a lieutenant colonel in the Netherlands army reserve organised the international seminar in the Peace Palace in March) examine “The Way Forward for Postwar Reconstruction Planners”. Given the current state of affairs, that is understandable and probably advisable. One must walk before one can leopard-crawl, after all. Before CPP can be embedded in operational units, doctrine and policy have to be developed, following by training concepts and modules,

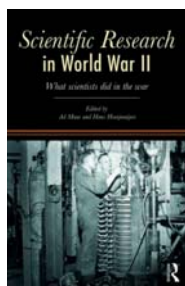
followed by embedding the practice into the natural military order of things and becoming standard operating procedures.

The true added value of this collection of well-researched and well-presented articles is that it shows the extremely complex nature of cultural property protection, its points of contact with matters cultural, legal, social, societal, economic, etc., etc., and demonstrates how important it is for military organisations and the governments that direct them to take Cultural Property Protection seriously in their planning and in their opera-

tions. The fact that they are already obliged to do so by international treaty (Hague Convention of 1954, with protocols)⁴ and general international law only adds extra urgency to the need, now that CPP is back from its enforced absence, to make the implementation of the provisions of the treaties and the stipulations of law a reality.

Dr. D. Suchard

4 To which the Netherlands is a signatory. Shortly after the publication of *Antiquities under Siege* in September 2008, the United States ratified the Hague Convention without the protocols.

Scientific Research in World War II

What Scientists Did in The War
Door Ad Maas en Hans Hooijmaijers (red.)
New York (Routledge) 2009
240 blz.
ISBN 9780710313409
€ 100,-

Als u op grond van de titel overweegt dit boek aan te schaffen, realiseert u zich dan wel dat het niet gaat over wat wetenschappers hebben bijgedragen aan de oorlogsinspanning. Het boek gaat dus niet over Oppenheimer en de ontwikkeling van de atoombom, niet over rakettechnologie, Peenemünde en Von Braun, niet over het onderzoek naar radar, en niet over de immorele medische, chemische en biologische experimenten op mensen door mannen als Mengele en de Japanner Ishii. Het boek gaat ook niet over de immense *brain drain*

en kennisvernietiging in Europa als gevolg van de Duitse rassenwetten en de jodenvervolging. Niets van dat alles: het boek gaat over gewone natuurwetenschappers van universiteiten en laboratoria en hun soms uitzonderlijke onderzoek tijdens de uitzonderlijke omstandigheden van WO II.

Het boek beschrijft twaalf *cases*. Zo neemt de lezer kennis van de ontwikkeling van de Nederlandse penicilline Bacinol, de Duitse competitie tussen Siemens en AEG op het gebied van de elektronenmicroscopie

en de ontwikkeling van de Delftse elektronenmicroscopie. Daarnaast wordt het nucleaire onderzoek en de ontwikkeling van een cyclotron in Japan beschreven, het luchtvaartgeneeskundig onderzoek in Duitsland en Nederland en het aerodynamisch onderzoek van het Nationaal Luchtvaartlaboratorium (NLL). Tevens zijn er hoofdstukken over de instandhouding van het beroemde Kamerlingh Onnes Laboratorium van de Universiteit van Leiden en de ontwikkeling van *Feedback-Control Engineering* als een nieuwe tak van wetenschap in de belangrijkste oorlogvoerende landen. De overige cases gaan over het Britse cryptografisch werk gericht op het breken van de Enigma-code, de positie van Nederlandse genetici en eugenetici ten opzichte van het nationaal-socialistisch denken over erfelijkheid en ras en de marginalisering van een Italiaanse natuurkundige die weigerde te werken voor een fascistisch bewind.

Van de oorlog had iedereen last: jodenvervolg, *Arbeitseinsatz*, militaire dienstplicht, gebrek aan geld, voedselschaarste, tekorten aan onderzoeksmaterialen, dreiging van diefstal en bombardementen, ontmanteling van laboratoria en instrumentaria en ten slotte het isolement ten opzichte van de internationale literatuur en onderzoekscollega's.

NLL

Op zich zijn alle cases bijzonder boeiende *science histories*: goed geschreven verhalen die getuigen van gedrevenheid, creativiteit en intelligentie. Vooral de cases over de ontwikkeling van de Delftse penicilline Bacinol en de ontwikkeling van de Delftse elektronenmicroscop lezen als een spannend jongensboek. Ontwikkeld is de bevinding dat veel Nederlandse genetici en eugenetici in hun wetenschappelijke opvattingen niet veel verschilden van de SS. Niet verrassend is dat naarmate het onderzoek meer relevantie had voor de oorlogsinspanning, er meer geld en mankracht beschikbaar kwam en dat onderzoekers zich daarnaar richtten. Een opmerkelijk en ook bedenkelijk voorbeeld hiervan is de samenwerking tussen het NLL en de Duitse luchtvaartindustrie die in de jaren 1940-45 leidde tot een geweldige groei in budget, staf en externe opdrachten. Veel onderzoek naar de aerodynamische eigenschappen van allerlei vliegtuigonderdelen werd gedaan met windtunnels. Het NLL-onderzoek naar de aero-elastische vleugeigenschappen van de Junkers Ju 52 en de Messerschmitt Bf 109 wordt toch wel gezien als een directe bijdrage aan de Duitse oorlogsinspanning. Overigens komen discussies over collaboratie en moraliteit slechts bescheiden aan de

orde en eventuele morele oordelen laten zich niet eenvoudig vangen in de simpele dichotomie van *goed of fout*.

Opmerkelijk is dat relatief veel cases zich in Nederland afspelen. Wellicht dat deze Nederlandse 'dominantie' het gevolg is van de vooraanstaande positie van het Nederlandse natuurwetenschappelijke onderzoek in het begin van de twintigste eeuw of omdat de conferentie waar de cases gepresenteerd zijn georganiseerd was door het Leidse Museum Boerhaave. Aan de cases gaan twee voortreffelijke inleidingen vooraf die een helder raamwerk bieden voor de studie naar de interactie tussen natuurwetenschappers en WO II.

Effecten

Door het sterke accent op vooral de wetenschappelijke ontwikkelingen lijkt het boek in eerste instantie bestemd voor geïnteresseerden in de geschiedenis van het natuurwetenschappelijk onderzoek. Vanuit het perspectief van de geschiedenis van de WO II zou je meer willen weten over de daadwerkelijke contacten met het fascistische regime, de bezetter en het bezettingsstelsel en over de directe effecten op de betrokken onderzoekers en hun projecten. Waaruit bestond dan die directe invloed en hoe ging men daar mee om en in hoeverre committeerde men zich aan *war research*?

Een laatste kanttekening is dat slechts in de marge aan de orde komt of en hoe de wetenschappelijke kennis werd aangewend tegen het nationaal-socialistische systeem of de bezetter. Je zou toch denken dat al die slimme en creatieve natuurwetenschappers en ingenieurs

met hun kennis en vaardigheden in staat waren om in het verlengde van hun onderzoek actief obstructie te plegen. Je vindt er weinig over. Aan bijvoorbeeld de manipulatie van wetenschappelijke gegevens en de wapenproductie ten behoeve van het verzet door medewerkers van het Amsterdamse NLL wordt niet meer dan een enkele zin gewijd. Ik vind dat een merkwaardige omissie voor een studie naar de vaak zo complexe en conflicterende interactie tussen wetenschap en oorlog. Een sprekend voorbeeld van actieve obstructie is onlangs bekend geworden: prof. dr. C.U. Ariëns (directeur van het Amsterdamse Herseninstituut) en dr. Arie de Froe (een antropoloog gespecialiseerd in schedel- en lichaamsmeting) schreven duizenden vervalste certificaten waaruit bleek dat iemand 'ein gut proportionierter Süd-Arier' was. Zij reddden daarmee zo'n driehonderd joden van de gaskamer. En zo zullen er meer voorbeelden zijn geweest.

Anti- en niet-naziwetenschappers in Duitsland gingen er zonder meer vanuit dat openlijk verzet zinloos was. Meewerken met het regime moest wel om de totale ondergang van de Duitse wetenschap te voorkomen. Deze opstelling staat opmerkelijk model voor de algemene conclusie in *Scientific Research in World War II* dat de meeste onderzoekers toch vooral bezig waren met hun onderzoek en alles deden om daar mee door te kunnen gaan. Weinig grootse heroïek, maar gold dat ook niet voor de meeste van onze ouders in die jaren?

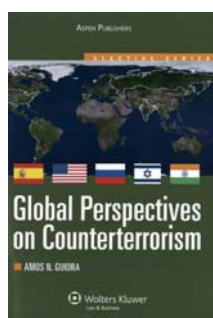
W.M. Oppedijk van Veen

The Great Gamble

The Soviet War in Afghanistan
Door Gregory Feifer
New York (Harper Collins Publishers) 2009
326 blz.
ISBN 9780061143182
€ 18,90

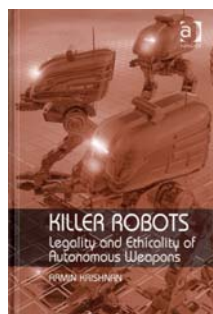
The Great Gamble is een verslag van de Sovjet-invasie in Afghanistan. Auteur Gregory Feifer, correspondent van de Amerikaanse National Public Radio in Moskou, interviewde voor dit boek zowel voormalige Sovjet-soldaten als Afghaanse strijders. De Sovjet-oorlog in Afghanistan was een afmatende strijd met opvallende lessen voor de eenentwintigste eeuw. Het superieur geachte invasieleger stuitte immers op een vijand die onconventionele tactieken toepaste. Terwijl de Sovjet-leiders de invasie van Afghanistan als een overwinning beschouwden, zagen de soldaten de oorlog als een demoraliserende en verwoestende nederlaag waarvan de gevolgen een substantiële impact hadden op de ineenstorting van de Sovjet-Unie.

Global Perspectives on Counterterrorism

Door Amos N. Guiora
New York (Aspen Publishers/Wolters Kluwer Law & Business) 2009
410 blz.
ISBN 9780735568006
€ 37,80

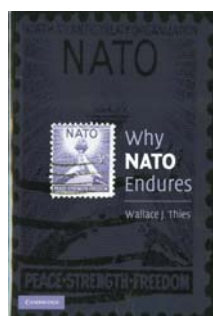
Amos Guiora, professor aan de juridische faculteit van de University of Utah, vergelijkt in dit boek hoe de Verenigde Staten, Spanje, Rusland, Israël en India vorm geven aan contraterreur. Hij kijkt daarbij naar vier typische aspecten: het juridisch kader, het beleid, het verzamelen van inlichtingen en de operationele besluitvorming. In zijn interdisciplinaire studieboek schetst Guiora dilemma's en scenario's die studenten kunnen gebruiken voor onderlinge discussie. Hij gaat tevens in op de ethische grenzen bij het ondervragen van terreurverdachten.

Killer Robots

Legality and Ethicality of Autonomous Weapons
Door Armin Krishnan
Farnham (Ashgate Publishing) 2009
216 blz.
ISBN 9780754677260
€ 61,50

Militaire robots en autonome systemen als *unmanned combat aircraft* en *unmanned ground vehicles* lijken in de nabije toekomst een grotere rol te gaan spelen. Iets verder weg, maar technisch zeker niet onhaalbaar, zijn autonome micro- en nanorobots die in zwermen van duizenden of miljoenen als wapen ingezet zouden kunnen worden. In *Killer Robots* meent Armin Krishnan, verbonden aan de University of Texas, dat de groeiende automatisering wel eens een belangrijke breuk in de geschiedenis van oorlogvoering zou kunnen gaan betekenen. Hij voorziet dat mensen niet langer op het slagveld actief zullen zijn. Krishnan constateert dat er wel juridische en ethische obstakels zijn en hij pleit er voor een en ander te regelen in het internationale recht.

Why NATO Endures

Door Wallace J. Thies
Cambridge (Cambridge University Press) 2009
322 blz.
ISBN 9780521749794
€ 20,30

Why NATO Endures draait om militaire allianties en hun rol in de internationale betrekkingen. Thies, politicoloog aan de Catholic University of America, zegt dat de NAVO zich ontwikkeld heeft tot een organisatie die compleet verschilt van andere contemporaine bondgenootschappen. Als een alliantie van democratieën beschikt de NAVO volgens Thies over verborgen krachten die er mede voor gezorgd hebben dat het bondgenootschap het zestig-jarig bestaan heeft gehaald. De NAVO heeft afgerekend met het onderlinge wantrouwen dat zo kenmerkend was voor vroegere allianties. Ingebouwde democratische mechanismes, die volgens Thies 'zelfgenezend' zijn, vormen de grondslagen waarop de NAVO kan voortbestaan.

Met dank aan mr. C.P.M. Terpstra, NLDA

SUMMARIES

H.J.M. Saltzmann – Mare liberum

The free use of the seas, formulated by Hugo de Groot in his *Mare liberum* (1609), was a dominant principle for hundreds of years. The twentieth century, however, saw a new emphasis on the rights of coastal states, which led to new international laws. These laws cause tension where *mare liberum* and *mare clausum* collide. This is not only the case at the North Sea,

but it also influences the territories of the Kingdom of the Netherlands in the Caribbean. Rules and exceptions should provide some kind of *modus vivendi*. The author goes into the military implications of the recent changes in international law at sea for the Dutch Ministry of Defense and its naval forces.

C. Prince – Captain Verberne

The violence of World War I deeply impressed the officers of the Dutch army. Many officers questioned what lessons were to be learned from this war. One of them, Captain J.P.J. Verberne, took a strong stand in this matter: The Netherlands – a neutral country – had to change its military organization radically. During the mobilization (1914-1918) and later

Verberne used the media to propose an alternative organization with a focus on firepower, especially in the form of machineguns. He attacked old institutions such as the field army and the cavalry. Who was this captain and why did he reveal himself as such a fierce critic of army policy?

J.B.J. Orbons – Non-Lethal Military Operations

Current military operations in the form of interventions cannot prevent fighting in populated areas, even in cities. Militant opponents regularly hide among civilians. All this influences the use of traditional weapons that are aimed at suppressing or even destroying opposing military forces. To some, non-lethal weapons may be the answer for operations

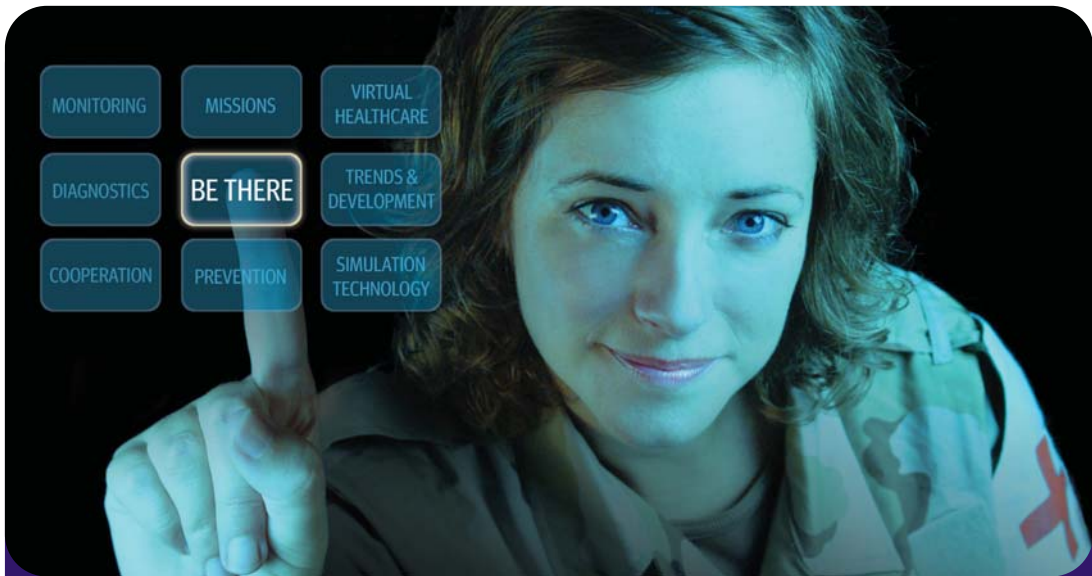
where the civilian population needs to be considered. In this article the author clarifies the origin and the rationale of these weapons and the debate on non-lethality. The important question is whether the intentions and expectations of non-lethal weapons can live up to the realities of military practice.

P.B.M.J. Pijpers – Counterinsurgency as an Anti-Thesis

Counterinsurgency (COIN) is of interest in regard to present operations and military concepts. But what is COIN? What place does COIN have, or better still, should COIN have in our doctrine? To some, aspects like dealing with the media and the comprehensive approach are part of COIN. To the author

such topics are not related to COIN, but are elements that belong to a new generation of warfare and thus apply to all kinds of operations. As a campaign topic, COIN then has, insufficient mass. What remains is something like 'COIN light', which is hardly more than a form of counter guerrilla.

Symposium HDP / DMG

In touch with

Tomorrow

De toekomst v/d Militaire Gezondheidszorg

Directie Militaire Gezondheidszorg (DMG)

Bedrijfsgroep Gezondheidszorg (BGGZ)

Opcos

Externe Experts & Bedrijven

DATUM: 11 DECEMBER 2009
LOCATIE: JAARBEURS UTRECHT
INSCHRIJVEN: AANMELDEN@SYMPOSIUM-DMG.NL
WEB: WWW.SYMPOSIUM-DMG.NL

Defensie

